

**Hilâl-i Ahmer Ebe ve Hemşire
Eğitimlerinin Öncüsü
BESİM ÖMER PAŞA
Doç. Dr. Taner Bilgin**

Kızılay Kültür Sanat Yayınları: 12
Bellek-Biyografi Dizisi: 2

Editör

Doç. Dr. Şefik Memiş
Fatma Sena Yasan

Düzeltili

Muhammed Akaydın
Gökçe Eser

Son Okuma

Ahmet Erdem Işık

Dizi Grafik Tasarım

Nevzat Onaran

Dizi Kapak Tasarım

Zeyd Karaaslan

Kapak Çizgisi

İsmail Özen

Uygulama

Murat Arslan
Muhammed Nur Anbarlı
Numan Karakuş

Üretim Koordinasyon

Selma Topkara

ISBN 978-605-73204-8-3

Ocak 2023, İstanbul, birinci basım

© Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023

Kızılay Kültür Sanat Yayınları

Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markasıdır.

Yayınevi Sertifika No.: 15368

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No.: 28

34445 Beyoğlu / İstanbul / Türkiye

Telefon: (+90 212) 263 1868

Web: www.kizilaykultursanat.com.tr/yayinevi/

e-posta: kks@kizilay.com.tr

Baskı

Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Matbaa Sertifika No.: 44452

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No.: 3

Baha İş Merkezi A Blok K.: 3

Haramidere / Avcılar / İstanbul

Telefon: (+90 212) 412 1700

Eserin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde yayımlanması, Türkçe ve diğer bütün dillerde yurt içinde ve dışında maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür Sanat Yayınlarına aittir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Kültür Sanat Yayınlar web sayfasından (www.kizilaymagaza.org.tr/kategori/yayinlar-1) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli Kızılay Kültür Sanat'ın Yayınlar web sayfasından, internet üzerinden faal kitabeve ve mağazalar ile kitapverlerinden satın alınabilir.

Kızılay Kültür Sanat, neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır. Kızılay Kültür Sanat Yayınları tarafından görüş belirtilmeyen hususlara Yayınevinin yahut kurucusu Kızılay'ın katıldığı varsayılmaz.

Kütüphane Bilgi Kartı

Library Cataloging-in-Publication Data

Bilgin, Taner,

Hilâl-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü

Besim Ömer Paşa/ Doç. Dr. Taner Bilgin ; editör

Doç. Dr. Şefik Memiş, Fatma Sena Yasan. İstanbul:

Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023.

180 sayfa; fotoğraflar, çizimler; 12,5x19,5 cm.

Kaynakça ve indeks var.

ISBN 978-605-73204-8-3

1. Akalın, Besim Ömer, 1862- 1940. 2. Medicine

– History -- Turkey. 3. Physicians -- Turkey –

Biography. R643.A33 B54 2023

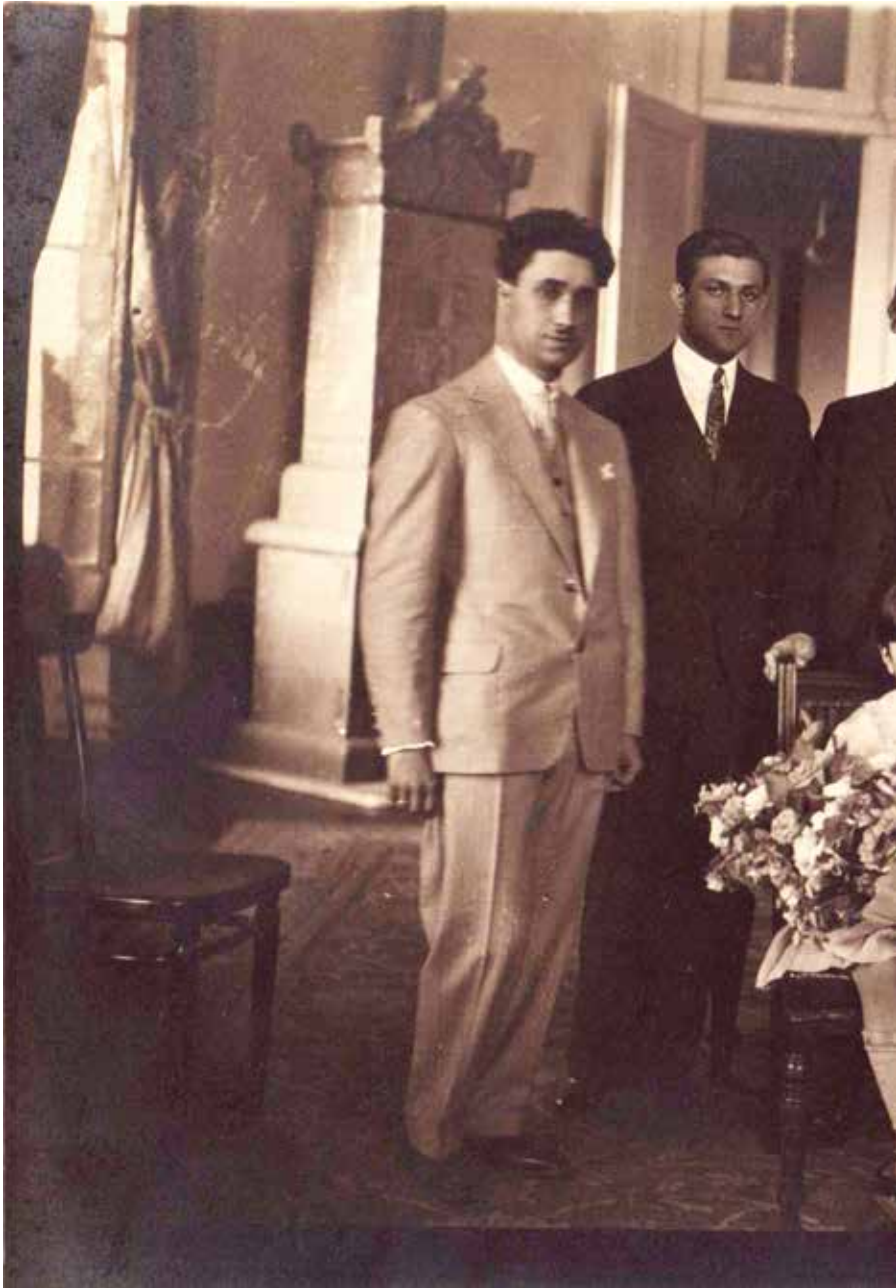
**Hilâl-i Ahmer Ebe ve
Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü
BESİM ÖMER PAŞA**

doğ. 1 Temmuz 1862, İstanbul

öl. 19 Mart 1940, Ankara

Besim Ömer Paşa, misafirleriyle evinin salonunda

Besim Ömer (Akınlı) Paşa
(1862-1940)

1862'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta eğitiminin ardından yükseköğreniminde tıp okuyan Besim Ömer, 1887'de Paris'e giderek kadın ve çocuk hastalıkları üzerine ihtisas görmüş ve bu alanda dönemin en meşhur hocalarından ders almıştır. Osmanlı Devleti'nde toplum sağlığı ve koruyucu hekimlik konusunu ciddi bir şekilde ele alan ilk bilim insanıdır. Hilâl-i Ahmer'in yeniden teşkilatlanmasında fikrî ve fiilî katkıları olan Besim Ömer Paşa, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin kuruluşuna da öncülük ederek kadınların Hilâl-i Ahmer'in faaliyetlerine daha yoğun ve etkili bir şekilde katılımını sağlamıştır. XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyılın başlarında Osmanlı coğrafyasındaki toplumsal taassupları yıkmayı başararak kadının itibarının artmasına katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvikiyle siyasete atılmış, 1935'ten itibaren iki dönem Bilecik milletvekilliği yapmıştır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Türkiye'sindeki birçok alanda ilklere imza atan Besim Ömer, geçirdiği kalp krizi sonrası 78 yaşında vefat etmiştir.

Ömrünün olgunluk çağına kadarki kısmında Osmanlı Devleti'nin son devrine, ömrünün son yıllarında ise Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna şahitlik eden Besim Ömer [Akalın], üstlendiği görevler ve icraatlarıyla Türk tıp tarihine, özellikle de Kızılay tarihine silinmez bir iz bırakmıştır. Ülkemizde doğum bilgisi, çocuk sağlığı ve hastalıkları, kadın hastalıkları gibi üç ayrı tıp dalında; ebe, hemşire ve hastabakıcılık eğitiminde önemli hizmetlerde bulunmuş büyük bir tıp insanıdır.¹

Prof. Dr. Besim Ömer [Akalın] Paşa

Hayatı

Besim Ömer, 1862'de İstanbul'da dünyaya geldi.² Babası ilk Osmanlı meclisinin Kosova Mebusu Nardalı Ömer Şevki Paşa, annesi Afife Hanım'dır.³ Azmi Ömer [Akalın], Agah Ömer [Akalın] ve Kemal Ömer [Akalın] adında üç erkek ve Macide Ömer [Tektaş] adında bir kız kardeşi vardır.⁴

Besim Ömer Paşa

Tıp Tarihi Müzesi Arşivi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi

Ailesi

Nardalı Ömer Şevki Paşa (Babası)

Besim Ömer Paşa'nın babası Ömer Şevki Efendi, 20 Nisan 1838'de bugün Arnavutluk sınırları dâhilinde bulunan Narda kasabasında doğmuş ve sürgün edildiği Sinop'ta vefat etmiştir.⁵

Ömer Şevki Efendi, dürüstlüğü ve bilgeliğiyle sivrilerek Priştine'nin nüfuzlu ailelerinden birinin mensubu olan Abdurrahman Paşa'nın konağına kâtiplik göreviyle girdi. Yoksul bir aileden geldiği hâlde kendini geliştirerek dikkate

Narda:

Yunanistan'ın batısında Narda (Arta) körfezinin kuzeyindeki delta düzlüğüyle dağlık alanın sınırında, Arakhtos (Narda) Nehri'nin sol kenarında denize 16 km mesafede yer alır.

Ömer Şevki Bey (ortada) ve Oğulları Azmi Ömer (solda) ve Besim Ömer (sağda) Kaynak: M. Kavak, Besim Ömer Paşa. 2018, s. 431

*Sinop Mutasarrıflığı
yapan Ömer Şevki
Paşa rahatsızlanıp
kısa zamanda vefat
etti. Besim Ömer Paşa
babasının tedavisizlikten
vefat ettiğini, buna
dayanamayan annesinin
de çok geçmeden hayata
gözlerini yumduğunu
söyler.*

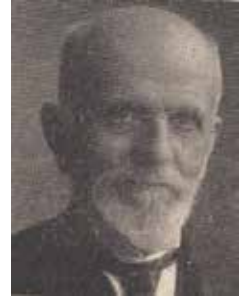
şayan bir ehliyet ve liyakat kazanan Ömer Şevki Efendi; Yaşar Paşa'nın kızı, Abdurrahman Paşa'nın da kız kardeşi olan Afife Hanım'la evlendi.⁶ Daha sonra devlet kademelerinde çalıştı. I. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan'ına Kosova mebusu olarak girdi ve mutasarrıflık görevlerinde bulundu. Sinop Mutasarrıfı iken rahatsızlanan Ömer Şevki Paşa son günlerinde oğulları Agâh ve Kemal Ömer Beyler tarafından ziyaret edilmiş ancak çok geçmeden 18 Mayıs 1318 (31 Mayıs 1902) tarihinde vefat etmişti. Besim Ömer babasının "tedavisizlik yüzünden" vefat ettiğini, annesinin de Ömer Şevki Paşa'nın ölümüne dayanamayarak çok geçmeden hayata gözlerini yumduğunu söylemektedir.⁷ Ömer Şevki Efendi, Sinop'ta bulunan tarihî Cezayirli Ali Paşa Camii bahçesinde medfun olup mezarı hâlâ ayaftır.⁸

	هو الباقي سينوب سنجاقی متصرفی ایکن ارتحال ایندن نارنده لی عصر شوقی پاشانک روحنه رضاء الله الفاتحه Hüve'l-Bâkid Sinop Sancakı Mutasarrıfı iken irihâl eden Nardak Ömer Şevki Paşam ruhunu ezilen İlahî'l-Etilâ		
Mezar tipi: Ayak sanduka Baş taşı: Başkürsü, yarık sünn şahide Ayak taşı: Başkürsü, yamuk sünn şahide Yan taşlar: Talik Metin türü: Dizi (Türkçe) Bulunduğu Yer: Sinop Seyyid İbrahim Bilal Hamzeleri Türbesi Bahçesi	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="585 1300 751 1447"> وفاقی قی ۱۸ مایس ۱۳۱۸ Veatı: İl 18 Mayıs 1318 </td><td data-bbox="751 1300 926 1447"> ولادتى فی ۸ نیسان سنه ۱۲۵۳ Vilâdeti: İl 8 Nisan sen 1253 </td></tr> </table>	وفاقی قی ۱۸ مایس ۱۳۱۸ Veatı: İl 18 Mayıs 1318	ولادتى فی ۸ نیسان سنه ۱۲۵۳ Vilâdeti: İl 8 Nisan sen 1253
وفاقی قی ۱۸ مایس ۱۳۱۸ Veatı: İl 18 Mayıs 1318	ولادتى فی ۸ نیسان سنه ۱۲۵۳ Vilâdeti: İl 8 Nisan sen 1253		

Afife Hanım (Annesi)

Priştineli Yaşar Paşa'nın kızı olan Afife Hanım'ın erkek kardeşi Abdurrahman Paşa'dır. Ömer Şevki Efendi Abdurrahman Paşa'nın yanında çalışırken Afife Hanım'la tanışmış ve evlenmişti. Eşi Sinop'a sürgün edildikten ve burada vefat ettikten sonra acısına dayanamayan Afife Hanım da bir müddet sonra vefat etti. Besim Ömer, annesinin rahatsızlığında üzümlle tedaviden yararlanmış; hatta daha sonra çıkardığı "Üzümlle Tedavi" isimli eserinin 4. baskısını annesine ithaf etmişti. Afife Hanım'a dair yazılı kaynaklarda pek malumat olmasa da Mirliwa Dr. Besim Ömer Paşa'nın görevlerindeki başarıları göz önüne alınarak böyle bir evlat yetiştirdiği için annesi Afife Hanım'ın ikinci rütbeden şefkat nişanıyla ödüllendirilmesi 6 Mart 1901 tarihli İrade ile uygun görülmüştü.⁹

Mustafa Azmi Ömer
(doğ. 1858 - öl. 1940)

Besim Ömer Paşa'nın ağabeyi.

Kaynak: A. Çankaya, Mülkiye Tarihi, 1969, C.3, s. 159.

Mustafa Azmi Ömer (Ağabeyi)

Azmi Ömer hür fikirli, vatansever, dürüst ve çevresine hizmet telkin eden bir şahsiyet olarak bilinirdi. 1858'de Narda'da doğdu ve ilk eğitimi ni Priştine Rüştîyesinde tamamladı. Daha sonra lise eğitimi için Galatasaray Sultanisi'ne (Galatasaray Lisesi) kaydoldu. Yükseköğrenimini ise 1883'te Mülkiye Mektebinde tamamladı. Mezuniyetinden sonra Darülmualimin'de öğretmenlik ve Darüleytam'da müdürlük görevlerinde bulundu. Ancak hakkındaki tahkikat nedeniyle Konya'ya gönderildi. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönerek lise eğitimi aldığı Galatasaray Sultanisi'nde öğretmenliğe başladı. Okulda Türkçe ve coğrafya derslerine

Azmi Ömer kardeşi Besim Ömer gibi hiç evlenmedi ve 15 Ocak 1940'ta vefat etti. Merkezefendi Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedildi.

girdi. Daha sonra Preveze Mebusu seçildi ve bir müddet sonra da Bursa Valiliğine tayin edildi. Akabinde Kastamonu Valiliğine tayin edildi fakat bu görevi kabul etmeyerek emekliliğini talep etti. Azmi Ömer Bey, bir müddet sonra ikinci defa Bursa Valiliğine atandıysa da buradaki görevinden azledildi. Nihayetinde iki kez İstanbul Belediyesinde azalık yaptı. 1914'te kendi isteğiyle emekliye ayrılıp bir daha resmî görev üstlenmedi ve vaktini İstanbul/ Moda'daki evinde ilmi çalışmalara ayırarak çok sayıda eser kaleme aldı. Eserlerinden başlıcaları şunlardır: *Elifba, Coğrafya, Hanım Kitabı, Genç Kızlarımıza, Yeni Robinson, Çocuk Hikâyeleri*. Ayrıca yayımlanmayan *Hayat ve Pratique* adlı çalışmaları da vardır.

Azmi Ömer iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. Aynı zamanda 1892'de 3. dereceden Osmânî, 1904'te 2. dereceden Mecîdî, 1905'te Fransa Hükûmeti tarafından "Officier de l'Instruction Publique" ve 1912'de Duc de Saxabourg tarafından "Fon Bor Kruvaze" rütbesinde "Saks Erniştayn" nişanlarıyla ödüllendirildi.¹⁰

Azmi Ömer, kardeşi Besim Ömer gibi hiç evlenmedi ve 15 Ocak 1940'ta vefat etti. Cenazesi Kadıköy Moda Ağabey Sokak 10 numarada bulunan evinden kaldırılarak Kadıköy-Sirkeci vapur hattıyla Beyazıt Camii'ne getirildi, burada öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazı sonrası Zeytinburnu sınırlarında bulunan Merkezefendi Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedildi.¹¹

Agâh Ömer (Kardeşî)

Agâh Ömer

(doğ. 1868 - öl. 1953)

*Besim Ömer Paşa'nın
kardeşi.*

*Kaynak: A. Çankaya,
Mülkiye Târihi, 1969, C.3,
s. 271.*

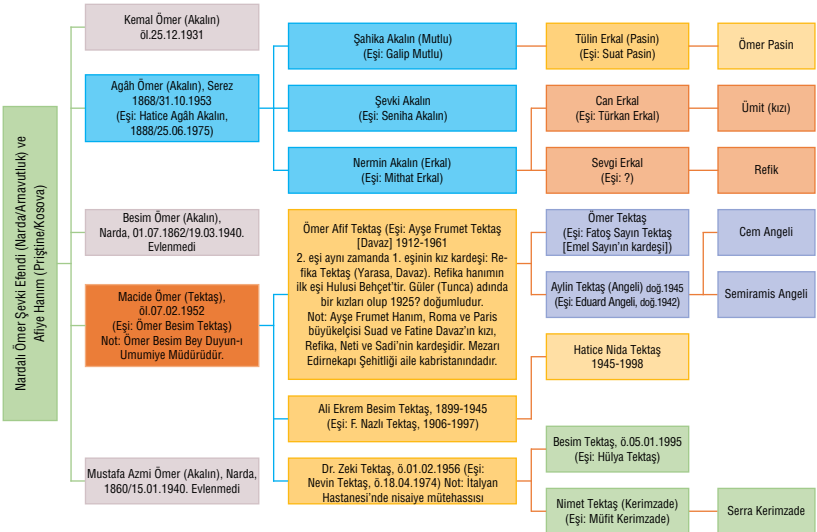
Ömer Şevki Paşa'nın, Besim Ömer'den sonra gelen evladı olup 1868'de Serez'de doğdu. Mülkiyenin idadi kısmında lise eğitimini tamamladı. Temmuz 1887'de de bu okulun Yüksek Kısım seviyesinden mezun oldu. Ocak 1888'de Dâhiye Nezareti Mektûbî Kalemi Kâtipliğine tayin edilerek devlet hizmetine girdi. Mart 1890'da Maliye Nezareti Mektûbî Kalemi 2. Kâtipliğine geçti. Aynı yıl esas görevine ilaveten Vefa İdadisi'nde (Vefa Lisesi) umumi tarih; Hamidiye Orta Ticaret Mekteb-i Sınai-Ticari'de coğrafya öğretmenliği yaptı. 1903'ten 1910'a kadar çeşitli kurumlarda özel kalem müdürü olarak çalıştı. Kasım 1910'da Edremit ve Afyon Emval-i Metruke Komisyonları başkanlığı görevini yürüttü. Bu arada rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'a geçince Adalar Kadastro Heyeti başkanlığına getirildi. Aynı zamanda 1912'de İstanbul Hukuk Mektebini bitirdi. Eylül 1912'de Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine Serez'e giderek Hilâl-i Ahmer "Gezici Yardım Ekibi Başkanlığı"nı üstlendi. 1913'te Balya-Karaaydın Madenleri Anonim Şirketi Hukuk Müşavirliği ve İdare Müdürlüğüne, ayrıca Fethiye Maden Şirketi ile Boğaziçi-İstinye Dokları Anonim Şirketi idare müdürlüklerine getirildi.

Bu görevlerde 10 yıl kaldıktan sonra şirketlerin 1932'de hükûmet tarafından satın alınması üzerine görevinden ayrıldı. 1944'te İstanbul Manifatura Birliği'nde genel sekreterlik yaptı. 1946'da ise bu birliğin murakıplığına ve Merkez Bankası Müşavirler Heyeti üyeliğine atandı. 31

Ekim 1953'te İstanbul'da vefat etti. Kendisi de diğer aile üyeleri gibi Merkezefendi aile kabristanına defnedildi.¹² Hatice Hanım'la (doğ.1888-öl.1975) evlenmiş olup Şâika, Şevki ve Nermin adlarını verdiği üç çocuğu oldu.

Kemal Ömer

Besim Ömer'in en küçük kardeşi olan ve doğum tarihi bilinmeyen Kemal Ömer, Mekteb-i Mülkiye ve Ticaret Mektebi mezunudur. Son zamanlarına kadar İstanbul Belediyesi'nde İktisat Müdürlüğü görevinde bulunan Kemal Ömer, dönemin yenilikçi hareketlerine de öncülük etmiştir. Uzun dönem Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İdari Heyetinde yer alarak muhasebe işlerini yürüten Kemal Ömer, bazı özel işlerini halletmek için gittiği Ayvalık'ta kardeşler arasında en küçük olmasına rağmen 1931'de kalp krizi nedeniyle

vefat etti.¹³ Besim Ömer Paşa'nın Çağaloğlu'ndaki evinden kaldırılan cenaze töreninde Vali Muhiddin Bey, İstanbul Mebusu Halil Bey, Kocaeli Mebusu Reşit Saffet, Doktor Akil Muhtar, Operatör Orhan, Ziya Nuri Paşalar; Belediye ve Vilayet erkânı, Darülfünun Tıp ve Darüşşafaka talebesinden oluşan büyük bir kalabalık katılmıştı.¹⁴ Merkezefendi aile kabristanında toprağa verilen Kemal Ömer Bey'in mezar taşında "Narda eşrafından Merhum Ömer Şevki Paşa'nın oğlu, İstanbul Belediyesi İktisat Müdürü Kemal Ömer Akalın Ruhuna Fatıha/ 25 Kânunuevvel 1931 [25 Aralık 1931]" yazılıdır.¹⁵

Macide Ömer Tektaş (Kız Kardeşi)

Macide Hanım'a dair bilgilerimiz çok sınırlıdır. Onun Ömer Besim Bey ile evlendiği ve bu evlilikten Ömer, Ali Ekrem ve Zeki adlarında 3 çocuğu olduğu bilinmektedir. En büyük çocuğu olan Ekrem Tektaş 1899'da doğduğuna göre doğum tarihi bilinmeyen annesi Macide Hanım'ın da muhtemelen 1880-1882 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Macide Hanım'ın eşi Ömer Besim Bey ile ağabeyi olan Besim Ömer Bey'in isimleri arasındaki benzerlikten kaynaklanan bir karışıklıktan dolayı çocuklar, dayıları Besim Ömer Bey üzerine sehven kaydedilmiştir.¹⁶ Macide Hanım'ın oğulları Ali Ekrem Tektaş 1945'te, Zeki Tektaş 1956'da, Ömer Tektaş ise 1980'de¹⁷ vefat etmiştir.

Macide Hanım'ın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi bütçesinin dört denetleyicisinden biri olduğu bilinmektedir.¹⁸

Kemal Ömer
(doğ. - öl. 1931)

Besim Ömer Paşa'nın en küçük kardeşi.

Kaynak: Servetifünun, No.: 1846-161, 31.12.1931, s. 76.

*Besim Ömer Paşa'nın
Tıbbiye'den mezun olduğu yıl
çekilen fotoğrafı (1879)*

Besim Ömer'in Eğitim Hayatı

Besim Ömer ilk kademe tahsilini İstanbul'da yaptıktan sonra rüştiye (ortaokul) eğitimine Koso-va Mülkiye Rüştiyesi'nde başlamış, son yılını ise İstanbul Gülhane Askerî Rüştiyesi'nde tamamlamıştır. Rüştiye eğitimi sonrasında babası, Besim Ömer'i Galatasaray Sultanisi'ne (Lisesi), annesi ve hocası ise onu tıp fakültesine yerleştirmek istiyordu. İstanbul'a geldiği zaman hocası Tahsin Efendi¹⁹ Besim Ömer'in doktor olması için Şevki Bey'i ikna etti ve Besim Ömer Askerî Tıbbiye İdadisi'ne kaydoldu.²⁰ Böylelikle Besim Ömer'in tıp üzerine eğitimi başlamış oluyordu. Doktorluk mesleğini seçmesinde hiç şüphesiz yenilikçi ve özgürlükçü fikirlere sahip, pozitif bilimlere önem veren eğitilmiş bir ailesinin olması en büyük etkendi. Zira babası Osmanlı bürokratlarından Ömer Şevki Paşa ve annesi Afife Hanım çocuklarının eğitimi konusunda çok titiz davranmıştı. Besim Ömer de ilköğrenim yıllarından itibaren insan vücudu ve işleyişi hakkında kitaplara merak salmış ve bu kitaplarda okuduğu bilgileri deneyerek öğrenmeye ve açıklamaya çalışmıştı.²¹ Besim Ömer, çok çalışkan bir öğrenciydi. Nitekim sınıf birincisi olarak "1" numaralı diploma ile 16 Ağustos 1879'da Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisi'nden, 6 Haziran 1885'te²² tarihinde ise Askerî Tıbbiye'den doktor yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu.

Haydarpaşa Tatbikat Hastanesi'nde fenn-i kibâle muallim muavinliği için açılan sınavı geçerek 7 Kasım 1885'te burada görev yapmaya başladı.²³

fenn-i kibâle:

bilimsel doğum
uzmanlığı, ebelik.

Besim Ömer, 16 Ağustos 1879'da Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi'nden; 6 Haziran 1885'de ise Askeri Tıbbiye'den doktor yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu.

Haydarpaşa Tatbikat Hastanesi'nde ve Yunan sınırındaki Serfice'de
Kaynak: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Müzesi Arşivi

Mabeynci Emin Bey
(d. 1854 - ö. 1925)

Emin Bey, Besim Ömer Paşa'nın 1887'de Paris'e giderek kadın ve çocuk hastalıkları ile doğum konusunda ihtisas yapmasına yardımcı olmuş, Paris'e gidebilmesi için gerekli iradeyi istihsal etmiştir.

Askerî hekim olarak görev yaptı.²⁴ Tifo ya yakalanınca İstanbul'a döndü. Besim Ömer, Fenn-i Vilade (doğum) Uzmanı Dr. Vahit Bey'in yardımcılığını yaptıktan sonra bu alanda uzmanlık eğitimi için 13 Eylül 1887'de Paris'e giderek kadın ve çocuk hastalıkları ile doğum bilgisi üzerine ihtisasını tamamladı.²⁵ Besim Ömer, eğitimdeki başarısını ve Fransa'ya gidiş hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

"Bütün tahsil hayatımda çalışkan bir talebe olduğumu zannediyorum. Bütün derslerime muntazaman çalışarak hepsinde muvaffak olurdum. Tıbbiyedeki muvaffakiyetimi arkadaşlarım Bafralı Yanko Bey ve merhum Hüseyin Hulki Bey'le aramızdaki rekabete medyunum. Tahsilimi ikmal ettiğim zaman o vakit Tıbbiye-i Askeriye'de fenn-i kibâle muallim muavinliği münhaldi. Hocalarım ve nazırın teşvikiyle açılan müsabakaya iştirak ettim. Arasında binbaşılar da bulunan dört müsabık içinde ben kazandım. Fakat tahsilimin kıfayetsizliğini görüyordum. Kendi mahsusatımla Avrupa'ya gitmeme müsaade olunmasını istida ettim. Biraderim Azmi Ömer Bey, Dağıstanlı Murad Bey'le çıkardığı Mizan gazetesinde muharrirdi. Murad Bey vasıtasıyla tanıdığım Mabeynci Dağıstanlı Emin Bey, Paris'e gitmem hususundaki iradeyi istihsal etti. Bu sıralarda telif ettiğim ilk üç eserimi (Saadetnüma-yı İzdivaç, Saadetnüma-yı Aile ve Saadetnüma-yı Etfal)²⁶ kitapçı Arakel'e sattım. Tercüme ettiğim "Emraz-ı Nisa" isimindeki kitap için hükûmetin verdiği yüz lira mükâfatı da bu paraya ilave ederek Paris'e gittim. Ailemiz kalabalıklaşmış ve ufak aile serveti de tahsilimiz uğrunda sarf edilmiş olduğu cihetle babamdan Avrupa tahsilim için bir yardım bekleyemezdim. Yanımda götürdüğüm iki yüz lirayı mahsusatıma ilave ederek muktesidane (iktisadlı) bir hayatla Paris'te dört buçuk sene kaldım."²⁷

Besim Ömer'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Paris'teki tahsil hayatı ekonomik açıdan güçlüklerle doluydu. Osmanlı Hükûmeti Paris'te tahsil yapan doktorlara rütbesine bakılmaksızın sadece yirmi beş lira vermekteydi. Ancak uzmanlık alanıyla ilgili aletlerin pahalılığı yüzünden masrafları bir hayli artan Besim Ömer'e bu maaş yetmeyecekti. Bu nedenle Besim Ömer, Paris'te eğitimine devam ederken bir yandan da Yeşilay benzeri bir dernekte (tütün aleyhindeki cemiyet-i fenniye) mesai harcamış ve çalışmaları takdir gördüğü için gümüş maddalyayla taltif edilmişti.²⁸

“Osmanlı hükûmeti Paris'te tahsil yapan doktorlara 25 lira maaş vermekteydi. Ancak bu maaş Besim Ömer'in masrafları için yeterli değildi. Bu yüzden Yeşilay benzeri bir dernekte çalışmalarda bulunmuştu.”

Resimli Perşembe mecmuasının 7 Haziran 1928 tarihli nüshasında Besim Ömer Paşa ile ilgili bir haber yapılmış, kendi ağzından hayatı anlatılmıştı.

Pierre-Constant Budin
(doğ. 1846 - öl. 1907)

Pierre-Constant Budin, Kuzey Fransa'daki Enencourt-le-Sec köyünün yerlisi olan bir Fransız doğum uzmanıydı. 1876'da Paris'te tıp diplomasını aldı ve 1882'de Hôpital de la Charité'de baş doğum uzmanı oldu. 1895'te Hôpital Maternité'de Kadın Doğum Başkanı olarak Étienne Stéphane Tarnier'in (1828-1897) yerini aldı.

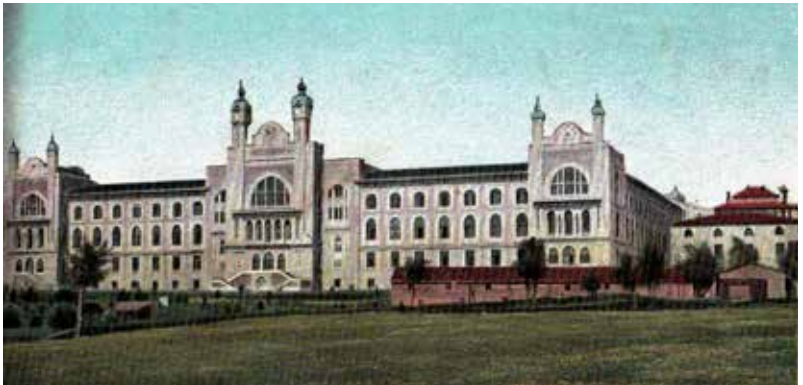
Besim Ömer'in Paris'e gittiği tarihte Paris Tıp Fakültesi'nde ikisi teorik, diğeri uygulamalı ve klinik olmak üzere üç doğum kürsüsü bulunmaktaydı. Kuramsal olanlardan biri öğrencilere, diğeri ebelere eğitim veriyordu. Aynı dönemde Londra ve Berlin'de de doğum, cerrahi ve iç hastalıkları klinikleri bulunuyordu. Yenidoğan bakımında devrim niteliğinde bir ilerleme kabul edilen kuvöz cihazını geliştiren Prof. Étienne Stéphane Tarnier (1828-1897) ile asistanı Prof. Adolphe Pinard (1844-1934), bu tür kliniklerin başındaki ilk doğum hekimlerindendi. Söz konusu kurumlarda aynı tıp fakültelerinde olduğu gibi öğrencilere ders verilmekteydi. Besim Ömer de bu kurumlardan biri olan Charité Hastanesi'nde Dr. Budin'in servisinde 1887'den itibaren asistan olarak çalışmaya başladı.²⁹

Fransa'nın önde gelen kadın doğum uzmanlarından Pierre-Constant Budin ve Adolphe Pinard'ın öğrencisi olan ve iyi derecede Fransızca öğrenen Besim Ömer,³⁰ Puerikültür (kişisel ve sosyal çocuk sağlık bilgisi) dersleri için de Granchet ve Julet Simon'dan dersler aldı. Burada aldığı eğitimden ve onların doğum sırasında meydana gelen anne ve çocuk ölümlerini azaltmaya yönelik fikirlerinden etkilenen Besim Ömer, meslek hayatı boyunca bu sistematığe sadık kalmaya gayret etti. Paris'te tıp uzmanlığına devam ederken Mekteb-i Tıbbiye hocası Dr. Vahit Bey'in vefatı üzerine hemen yurda dönerek göreve başlaması istendi. Paris'teki eğitim ve kültür ortamına yeni adapte olan Besim Ömer, vazifeden çıkarılmayı göze alarak vaktinden önce dönmeyi reddedecek ve 4,5 yılı tamamladıktan sonra Paris'ten 13 Kasım 1891'de İstan-

Besim Ömer Paşa, 1887'de Charité Hastanesi'nde Dr. Budin'in servisinde asistan olarak çalışmaya başladı.

bul'a dönecekti.³¹ Böylece Besim Ömer'in aktif öğrencilik hayatı bitmişti. Askerî Tıbbiye İdare-si de yaşanan bu durumu hoş görmüş ve Besim Ömer, 1891'den itibaren Mekteb-i Tıbbiye'de Vahit Bey'in verdiği dersleri; sonraki yıllarda da kadın ebeler, ebelik ve doğum derslerini vermeye başlamıştır.³²

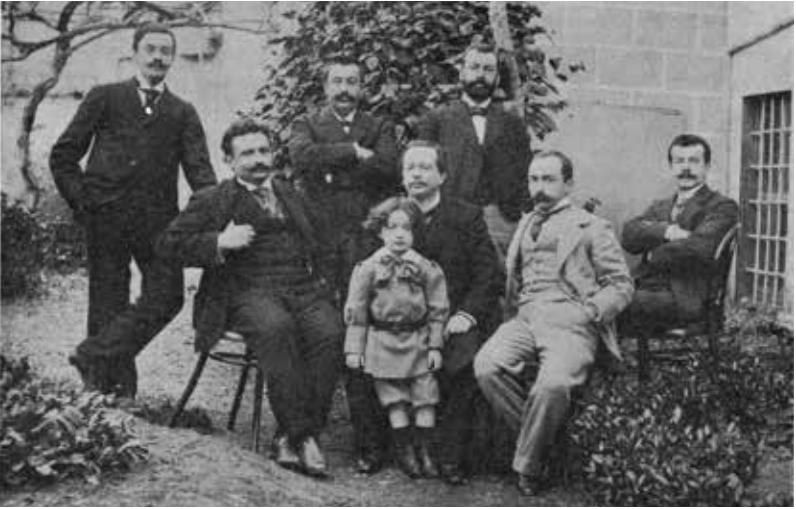

Mekteb-i Tıbbiye

“Besim Ömer Paşa'nın çocuk sevgisi, topladığı evraklar arasındaki çocuk resimlerinden de anlaşılmaktadır.”

Besim Ömer Paşa'nın Kişiliği, Günlük Hayatı ve Yakın Çevresi

Besim Ömer rutinlerine son derece bağlı bir insandı. Seyahati çok sever, trene biner binmez şapkasını çıkarır, bavulunu açar ve lacivert bir bere takardı. Bu onun senelerdir süregelen bir alışkanlığıydı. Ailesi üzerinde büyük bir otoriteye sahipti. Bu otoriter duruşuna rağmen en büyük zevki, sofraya otururken çocuklarla şakalaşmaktı. Besim Ömer'in çocuk sevgisi, topladığı evraklar arasındaki çocuk resimlerinden de anlaşılmaktadır. Besim Ömer özellikle hasta çocukları görünce onların bu hâllerine son derece üzüldü ve gözleri dolardı. Zira çocukların acı çekmesine dayanamazdı.

Besim Ömer Paşa'nın yakın dostlarından biri de Tefvik Fikret'ti. 1895'te çekilen bu fotoğrafta bulunanlar: Oturanlar: (soldan) Tefvik Fikret, Ömer Besim Paşa ve kucağında Tefvik Fikret'in oğlu Haluk, Göz Tabibi Esat Paşa ve Ağâh Ömer Bey Ayaktakiler: (soldan) Kemal Ömer, Hüseyin Kazım, ve H. Nazım Beyler.

Besim Ömer, her şeyde olduğu gibi iletişimde de Avrupai bir tutum sergilerdi. Mesela mektuplara daima mektupla, kartlara kartla, telgraflara da muhakkak telgrafla cevap verirdi. En yakınlarına bile yazarken mecbur olmadıkça kurşun kalemle yazmaz, mürekkepli kalem kullanır ve cevapları geciktirmezdi. Daima genç kalmak azminde olan Besim Ömer, bunun için gereken her şeyi yapmaktan geri durmazdı. Yaşının ilerlemesine rağmen alışkanlıklarını ve günlük rutinlerini ifa etmeye özen gösterirdi. Mesela hemen her gün veya güneşin yakanırdı. Konağında, odasının yanında özel bir hamamı vardı. Fazla uyumaz, geç yatmasına rağmen sabahları erken kalkardı. Her sene bir kitap çıkarmayı hedeflediğinden gecenin geç saatlerine kadar çalışırdı. Astım hastası olduğu için son zamanlarında yatağa giremez olmuş, bu nedenle de kendisine bir rahle yaptırmıştı. Bazen bu rahle üzerinde kısa bir süre de olsa uyku molaları verirdi. Ömrünün sonlarına doğru çok sevdiği yaprak sigarayı bırakacak, beş çaylarını önce azaltıp sonra da tamamıyla terk edecekti.³³

Besim Ömer'in gerek İstanbul'da gerekse de ülkenin her bir köşesinde çok sayıda dostu vardı. Bunlar arasında çok sayıda meşhur doktor, şair, hukukçu gibi güzide mesleklerden kişiler bulunmaktaydı. Ayrıca dönemin tanınmış edebiyatçılarından Tevfik Fikret, Besim Bey'in en yakın arkadaşlarından biriydi. İstanbul'daki evinde onunla buluşur, edebiyat ve sanata dair sohbetler ederdi.

“Besim Ömer, fazla uyumaz, geç yatmasına rağmen erken kalkardı. Her sene bir kitap çıkarmayı hedeflediğinden gecenin geç saatlerine kadar çalışırdı.

”

Yahya Kemal

Yahya Kemal Beyatlı, Besim Ömer Bey'in anne tarafından kuzenidir. Zaman zaman Besim Ömer Paşa ile görüşürlerdi.

Anne tarafından kuzeni olan Yahya Kemal de onun yakın dostlarından biriydi. Yahya Kemal, eğitim için ikamet ettiği Üsküp'ten tren yolculuğuyla Nisan 1902'de ilk defa geldiği İstanbul'da Besim Ömer Paşa konağına misafir olmuştu. Yahya Kemal Bey, o günlere dair anılarını ve Besim Ömer'le ilgili bildiklerini şu şekilde aktarmıştı:

“Sirkeci Gari'nda bir arabaya bindim. Doğrucu Fazlı Paşa'da Besim Ömer konağına gittim. Öğle zamanıydı. Hemen yukarıya çıkardılar. Besim Ömer Paşa'nın ve kardeşleri Ağâh ve Kemal Ömer'in vâlidesi olan büyük teyzemiz Afife Hanımefendi'nin elini öpmeye yukarı çıktım. Afife Hanımefendi Priştineli Mâlik Paşa'nın kızı ve Abdurrahman Paşa'nın hemşiresiydi. Benim annem Nâkiye Hanım'ın büyük annesi olan Âdile Hanım'ın annesi olan Nûriye Hanım'ın hemşiresiydi; yani hep anneler tarafından dördüncü kuşakta teyzemizdi. İhtiyar ve güzide bir kadındı. Kocasını Ömer Paşa o zaman Sinop'ta menfi olarak mutasarrıftı. Bu Ömer Paşa gençliğinde basit bir âileden, kimsesiz fakat okumuş, Ömer Efendi nâmında bir gençmiş. Cenup Arnavutluk'tan galibâ Narda kasabasından gelmiş; Priştineli Abdurrahman Paşa'ya kâtip olmuş; onun konağında rüşdü ve iktidarı ile temâyüz etmiş, nihâyet, bey ve paşa evlâdı olmayanlara kız vermeyen Rumeli hânedanlarının an'anesi hilafına olarak Abdurrahman Paşa'nın küçük kerimesi Afife Hanım'ı Ömer Efendi'ye vermişler. Ömer Efendi, bilâhire devlet hizmetine girmiş, bir hayli terakki etmiş, İstanbul'a yerleşmiş. Oğulları Azmi Bey'i, Besim Ömer Paşa'yı, Ağâh'ı, Kemal Ömer'i İstanbul mekteplerinde yetiştirmiş-

*tir. Nitekim Besim Ömer, doktorlukta, Kemal Ömer de ilk defâ tüccarlığa atılarak o zamanki teceddüd fikirlerinin pişvâsı olmuşlardır. Ben İstanbul'a gittiğim zaman Besim Ömer Paşa meşhur bir doktor-
du ve Mirliva idi. Hem mütebassis hem de Mirli-
va olarak parlak bir adamdı; zengindi. O devrin
en revnaklı bir şahsiyeti idi. Bir taraftan rütbe ve
nişanlara müstağraktı. Bir taraftan da Tevfik Fik-
ret'in arkadaşıydı. Doktor, şâir, âlim, hukukçu, bir-
çok güzîdelerden mürekkep bir zümrenin dâiresin-
de mü[m]tâz olarak yaşırdı. Kendisinin hakikaten
doktor başına benzer bir başı vardı. Babası Ömer
Paşa ve oğlu, Sultan Abdülhamid'in bir hışmına
uğrayarak, rivayet olunduğuna göre, mâruf câsus-
lardan Ali Galib'in bir jurnalîyle kendisini Sinop'a
Mutasarrıflığa, oğlunu da Konya'ya Maârif Mü-
dûrlüğüyle sürmüşler. Bu nefîy hâdisenin dehşeti
Fazlı Paşa'daki konakta, için için his olunurdu.*

mirliva: Miralay ile
ferik arasında kalan
ve paşalığın en alt
kademesi olan subay
rütbesi, tuğgeneral.

Besim Ömer Paşa'nın Servetifünununda yayımlanan ev hâli fotoğraflarından

Abdülhak Hâmid

Besim Ömer Paşa'nın yakın dostlarından biri de büyük şair Abdülhak Hâmid idi. Büyük şair her rahatsızlığında Besim Ömer Paşa'yı yanında isterdi.

O aralık Ömer Paşa Sinop'ta ağır hasta olduğu için bâ-irade-i seniyye oğulları Ağâh ve Kemal Ömer ziyaretine gitmişlerdi. Nitekim çok geçmeden öldü. Ağâh ve Kemal Ömer de İstanbul'a döndüler. Aile-nin bir de damadı [Macide Ömer'in eşi] vardı. Adı garip bir tesadüf olmak üzere, Ömer Besim Bey'di [Besim Ömer Paşa ile benzerlik ve daha sonra yapılacak nüfus kaydı yanlışlığı].³⁴ Düyûn-ı Umûmiyye'de memur, firenk sakallı, gözlüklü, vakur ve edip bir adamdı. İç güveyisi olmakla beraber evin idaresini o sevk ederdi".³⁵

Besim Ömer Paşa, ünlü şair Abdülhak Hâmid'le de yakın dosttu. Nitekim büyük şair her rahatsızlandığında yanında Besim Ömer Paşa'nın olmasını isterdi. Besim Ömer Paşa da ölmeden hemen önce Abdülhak Hâmid'in İstanbul/ Maçka'daki evinde onu görmeye gitmiş ve onun durumunun vahametini anlayarak şairi muayene etmişti.³⁶

Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver de Besim Ömer'e ait *Doğum Tarihi* adlı eseri tanıttığı yazısında Besim Ömer'in ne kadar kıymetli bir insan olduğunu şu cümlelerle anlatacaktı:

"Türkiye'de Türk tababet tarihine ait ilk yazıyı yazan ve Türk tababet tarihi çıkırını ilk defa açan paşanın bu eseri takdire şayandır... Besim Ömer Paşa'yı bu memlekette herkes tanır, hürmet eder ve sever. Türkiye'nin ilim meyanında Avrupaca da mâruf sayılı âlimlerden biridir... Çok okumuş ve çok okutmuş bir zattır. Bütün kazancını neşriyata hasretmiş ve ancak bu suretle çok derin muhabbetle merbut olduğu mesleğinin ilmi zevklerini tatmıştır... Besim Ömer Türkiye'ye şeref vermiş ve her büyük insan gibi muhitine ve mesleğine yenilikler

telkin etmiş, bu suretle bir insanın doğup büyüdüğü vatanına karşı ifa mecburiyetinde olduğu vazifelerin hepsini yapmıştır.”³⁷

Besim Ömer’in dostu Ord. Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden ise onu, Cenevre’deki tıp eğitimi sırasında tanıdığını ifade ederek Besim Ömer’e dair anılarını ölümünün birinci yılı münasebetiyle tertip edilen toplantıda şu şekilde aktarmıştır:

“... Tedavi için maden suyu³⁸ şehirlerine [kaphıca] geldiği seneler daima beni arar bulurdu. Günlerce beraber kalırdık. İsviçre’nin, Savoinin (Savonlinna) şehirlerini, dağlarını birlikte dolaşırdık. Ancak 13 sene kadar uzun bir müddet memleketinden ve ailesinden ayrı kalanlar, Besim Ömer gibi asil bir vatandaşın samimiyetiyle uzattığı dostluk elinin hakiki kıymetini anlayabilirler. Ben, Besim Ömer’i bir kardeş gibi sevdim ve eminim bu muhabbet kar-

Besim Ömer Paşa yakın dostları Âkil Muhtar Özden ve A. Sübeyl Ünver ile Türk Tıp Tarihi Kurumu toplantısında birlikteler.

Ahmed İhsan Tokgöz

Servetifünun'un sahibi olan Ahmed İhsan hem Besim Ömer Paşa hem de ağabeyi Azmi Bey'in yakın dostuydu.

Servetifünun logosu

şıllıklı idi. Memlekete döndüğüm 1908 senesinden sonra da pek çok işlerde ve seyahatlerde beraber bulunmak saadetine nail oldum. Bu zat sevkini memlekete hizmet etmekte arardı. Başladığı bir kitabı bastırıldığı zaman, tasavvur ettiği bir işi bitirince me'sud olurdu. Şüphesiz o, kendini iyi tanıyan arkadaşları, talebeleri ve milletimiz için şeref veren bir insandı...³⁹

Servetifünun'un sahibi Ahmed İhsan Tokgöz de Besim Ömer Paşa ve ağabeyi Azmi Bey'in yakın dostuydu. Besim Ömer'in tıp mesleğinin 40. yılında onunla ilgili anılarını yazmıştı. Ona göre Besim Ömer, her yönüyle mükemmel bir ilim adamıydı. Ahmed İhsan, en iyi dostuna dair izlenimlerini şu cümlelerle ifade ediyordu:

"Bugün senin kırkinci meslek hayatını bütün tıp ve ilim müntesipleri ve senin sayısız şakirtlerin ve aşıkların alkışlıyorlar. Hâlbuki seni alkışlamak için söz ve yazı yetişemez. Sen Türk irfan hayatının ebedi ve parlak bir abidesisin. Türk âlemine ilim ve fen muhabbetini neşrettin. Ser kırk senedir ilim ve fen namına cehl ile harp ettin ve hiç bıkmadın ve usanmadın ve galip oldun! Bana yazdığın kıymetli mektupta 1891'de Paris'te ilk görüştüğümüz günleri yâd etmiştin; O gün hâlâ

gözümün önündedir, Jakop Sokağı'ndaki [Rue Jacob] pansiyon odasını, oradaki çalışma masanı görüyorum ve ben seni kırk senedir daima masa başında çalışır ve yazar... Hastaları kurtarmak için koşar... yeni nesilleri teşkil edecek çocukları sağlam yetiştirmek için çabalar gördüm... ve sonra seni en hayırlı işlerin başında buldum. İstibdat devrinde otuz sene uykuya yatan Hilâl-i Ahmer'i sen uyandırdın, o ulvi müesseseye geçen muharebe senelerimizde hayat ve istikamet verdin, Hima-ye-i Etfal fikrini memlekette sen uyandırdın ve bu hayırlı müessesenin temel taşlarını sen attın; 'verem ile mücadele' hislerini teşebbüslerinle sen etrafa saçtın. Dârülfünun Eminliği'nde senelerce çalışıp irfan ordusu kumandanlarına rehberlik ettin, hâlâ durmuyor ve çalışıyorsun... Hayatı ve mazisi böyle nurlar içinde parlayan bir adamın namını tebci edenler arasında senin çok eski arkadaşın ve kardeşin Ahmed İhsan'a müsaade et de derin hürmetle senin ellerinden öpsün. Şimdi son bir şükürümü daha ilave eyleyeceğim. Sen bu ilmi meziyetlerden sonra tam manasıyla insansın, dostsun, vefakârsın ve benim iyi ve kötü günlerimde aynı çehre ile yanımda gördüğüm tek arkadaşımın! Abdülhamid zamanında bir hafta jurnali ile Servetifünun kapanıp ben Cinayet Mahkemesi'ne gönderildiğim zaman, eşlerim, dostlarım, hısımlarım ve akrabam arasında bir tek adam gelip beni aramış ve bana selamet çaresi getirmişti, o da büyük Besim Ömer sensin, müsaade et ve affet de şu kalbi şükür borcumu bu mektubumla eda edeyim.²⁴⁰

Ahmed İhsan, Besim Ömer Paşa başlıklı mektubunu 17 Mayıs 1928'de Değirmendere'de kaleme aldı.

Besim Ömer de Ahmed İhsan'ın kurduğu Servetifünun'un 50. yılı anısına bir mektup yazarak dostluklarının derecesini ve samimiyetlerini tekrarlamıştı.

"Samimî dostluğumuz yarım asrı geçen Ahmed İhsan Tokgöz'e,

Bilmem hatırlıyor musun? Epey oluyor. Milletlerarası Salib-i Ahmer [Kızılbaç] ve Çocuklar İttihadı kongrelerinde Hilâl-i Ahmer ve Himaye-i Etfal kurumlarını temsil etmek

üzere Cenevre'de bulunduğumuz sırada çıkarttığım fotoğrafımın altına yarım asırlık dostuma diye yazmıştım. Bugün ise mektubumun başında yarım asrı geçen dostuma dedim, ne tatlı hitap! Bu hitap altında gönderdiğim şu mektubuma sebep, tesisi elli yaşına basan gazetenizi ve

o zamandan beri Türk edebiyatına, fennine ve sıhhatin yayılmasına ve bu suretle memleketimize olan büyük hizmet eden Servetifünun'un sahibi ve başyazıcısısınız. Ya Ahmed İhsan Matbaası'yla olan büyük hizmetiniz? Bu da değeri ölçülemeyecek kadar büyüktür. Jül Vern [Jules Verne] fennî romanlarını

43. Yıl Kutlaması

Servetifünun Besim Ömer Paşa'nın 43. yıl kutlaması için özel bir sayfa hazırlamıştı.

Üstteki Besim Ömer fotoğrafının altında şöyle yazıyordu:

"Muhterem hocamız müderris Besim Ömer Paşa Hazretlerinin 41'inci sene-i devriyesi tes'id hatırası 1928 Tıbbiye Talebe Cemiyeti"

Altındaki fotoğrafın altında ise şu yazılı:

"Müderris Doktor Besim Ömer Paşa'nın kırk üçüncü sene-i devriyesinin tes'idi münasebetiyle"

tercüme edip onları asıl resimlerle neşretmeniz dahi ayrıca büyük hizmettir (1889 / 1303). Öyle sanıyorum ki, sizinle en önce "Sıhhat-nümâyı izdivac" kitabım vasıtasıyla görüşmüştüm. Servetifünun'u tesis ettiğimiz yıl Paris'e gelmiştiniz ki, ben de o zaman mesleğim bilgilerini artırmak üzere orada bulunuyordum. Hatta oturduğumuz otele ansızın geldiğiniz gün siz beni odamda hasta ve kükürt banyosu içinde görmüş ve ziyaretime gelen hocam Profesör P. Budin ile görüşmüştünüz. Bunları size dostluğumuzun kıdemini hatırlatmak için yazıyorum. Ben Paris'te bulundukça muhabereleirim ve avdetimde yazılarımla Servetifünun, Ahmed İhsan Matbaası ve sahibi siz ve ben birbirimize bağlı kaldık. Elli yıllık Servetifünun koleksiyonunun hemen her cildinde yazılarımla bulunuşu benim iftibara lâyık kıymetli hatıralardır. Size ve matbaanıza bağlılığım başka bir sebep de bugüne kadar çıkardığım kitaplarımla, hele birçok seneler devamlı intişar eden Nevsal-i Afiyetlerin, mesleğime dair fennî klasik eserlerimin herkesin takdirine lâyık olan bir nefasette tarafınızdan basılmasıdır. Görülüyor ki, birçok vesilelerle yıllarca süren samimi münasebet bağlılığımızı gittikçe kuvvetlendirmiştir. Sözümü keserken müsaade ediniz de dostluğu elli seneyi geçen Dr. Besim Ömer Akalın elli yaşına basan hakikatli oğlunuzu yani Servetifünun'unuzu ve onu sağlam yaşatan babası Tokgöz Ahmed İhsan'ı tekrar tebrik etsin ve daha bir hayli sene yaşamaya muvaffak olmasına dua eylesin.

9 Mart 1940

Dr. Besim Ömer Akalın^{m41}

Besim Ömer Fransa'da iken Sâmipaşazâde Sezâi'nin çok rağbet gören ve 1888'de yayımlanan *Sergüzeşt* adlı romanını Fransızcaya tercüme etmek istemişti. Fakat bu tercümenin kitap hâline dönüşmesi 50 seneyi bulmuştu. Ne zaman basılması için girişimde bulunsa mutlaka Türkiye-Fransa arasında bir mesele çıkıyor ve basımı erteleniyordu.

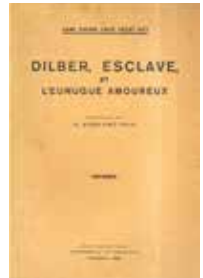
Bir gün Besim Ömer yakın dostu Yunus Nadi'ye bundan bahsedince "*Aman şunu gönder, bizim La Repüblük 'te tefrika edelim*" demişti. Fakat kitabının tercüme edildiğinden yazarın haberi yoktu. Besim Ömer konuyu Abdülhak Hâmid'e de açmış, Abdülhak Hâmid: "*Ben müsaadesini verdim*" deyince Besim Ömer yine de Sâmipaşazâde Sezâi'ye bildirmenin doğru olacağına ısrar etmişti. Bunun üzerine Abdülhak Hâmid, Sâmipaşazâde Sezâi'ye bir mektup

Sâmipaşazâde Sezâi

1859-1936

Sâmipaşazâde Sezâi Türk realist öykücü, romancı. Türk Edebiyatı'nın ilk gerçekçi romanlarından birisi olma özelliğiyle edebiyat tarihinde büyük önem taşıyan "Sergüzeşt" adlı romanın yazarıdır.

Sergüzeşt, Fransızcaya "Dilber, Esclave et L'Amour Amoureux" ismiyle Besim Ömer Paşa'nın çevirisiyle kazandırıldı.

**Prof. Dr. Mazhar
Osman**

1884-1951

*Ord. Prof. Dr. Mazhar
Osman Besim Ömer
Paşa'yı tarif ederken şu
cümleyi kuruyordu:*

*"Çabuk parlayan, güzel
ve tatlı söz söyleyen,
giyinişi, yürüyüşü orijinal
ve sevimli, çetrefil dilli,
zeki, mavi bakışlarla
gözlüğünün altından
bakarken karşısındakine
sempati uyandıran güzide
insan."*

yazarak durumu bildirmişti. Sâmipaşazâde Sezâi cevaben eserin bir doktor tarafından tercüme edilecek olmasından duyduğu memnuniyeti ifade ederek eserin tercümesine müsaade etmişti. Böylece eser La Repüblük'te tefrika edilmeye başlandı. Fakat Besim Ömer, tercüme sırasında zarurettten kaynaklı kitabın ismine "avantür" yerine kitabın kahramanı "Dilber" in adını vermiş, altına da Fransızların ilgisini çekmesi için "Bir Harem Ağasının Aşığı" fıkrasını yerleştirmişti. Bir gün Sâmipaşazâde Sezâi'den hem eserin hem de kendi adının değiştirilmesinden şikâyet eden bir mektup aldı. Sergüzeşt başlığını değiştirdiğini bilen Besim Ömer, yazarın ismini ise değiştirmedikini düşünüyordu zira yazarın ismi Sezâi Bey olarak yazılmıştı! Dostunu kırmamak ve durumu anlamak adına bizzat Sâmipaşazâde Sezâi Bey'in ziyaretine giden Besim Ömer kendisine: "Adının filan değiştiği yok canım" deyince Besim Ömer'e sitemle: "Nasıl değişmemiş? Ben Sâmipaşazâde Sezâi diye marufum! Siz gazeteye sadece Sezâi Bey diye yazmışsınız" demişti. Durumun farkına varan Besim Ömer çok üzülmüştü.⁴²

Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Bey ise Besim Ömer için; "Çabuk parlayan, güzel ve tatlı söz söyleyen, giyinişi, yürüyüşü orijinal ve sevimli, çetrefil dilli, zeki, mavi bakışlarla gözlüğünün altından bakarken karşısındakinde sempati uyandıran güzide insan" diyecekti.⁴³

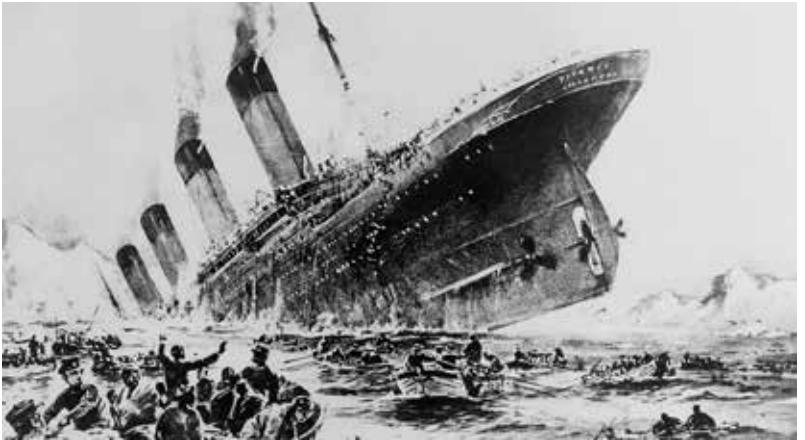
Başından Geçen İlginç Olaylar

Türk tıp tarihi alanında son derece önemli çalışmalarını yapan Besim Ömer Bey'in yaşamı boyunca başından bazı ilginç olaylar da geçmiştir. Zira bunlardan en çarpıcısı dönemin en büyük felaketlerinden biri olan Titanik gemisinin batmasıyla alakalıdır.

Titanik'e binmekten kıl payı kurtuldu

31 Mart 1909'da yapımına başlanan ve Mayıs 1911'de suya indirilen geminin tamamlanması 2 Nisan 1912'yi bulmuş yani yaklaşık 37 ayda bitirilebilmişti. 268 metre uzunluğunda, 4 bacası, 11 katlı ve 50.000 ton ağırlığındaki geminin içinde yüzme havuzları, Türk hamamı, tenis kortu; spor, dans ve sinema salonları vs. bulunmaktaydı. Kısacası döneminin en lüks ve en ihtişamlı gemisiydi. Yapıldığı dönemin de en

“Ben gemiye Cherbourg'dan binecektim. Bin türlü aksilik oldu. Biliyorsunuz, Paris'ten trenle Cherbourg'a gitmek için aktarma yapmak gerekiyor. Önce Paris'ten yola çıkarken geç kaldım. Yine de şansımı denedim. Kan, ter ve heyecan içinde limana ulaştığımda Titanik'in tam zamanında hareket ettiğini söylediler. Çok kızdım kendime.”

Ömer Besim Bey 15 Nisan 1912'de batan Titanik'e binmek üzere bilet almış ancak binememişti.

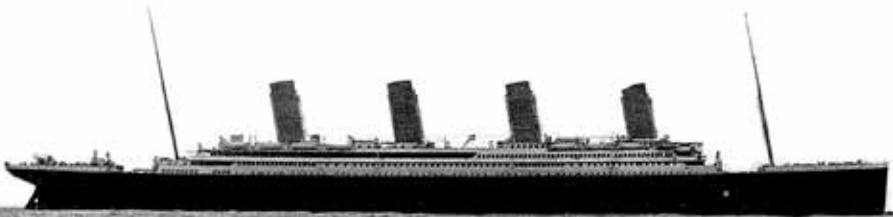
“Cherbourg’da gemiyi kaçırdığımı anlayınca bol vaktimin olduğunu düşündüm. Öyle ya Amerika’ya gidecek, orada birkaç hafta geçirdikten sonra yeniden Paris’e dönecektim. Yaklaşık bir aylık yolculuk olacaktı.”

büyük buharlı gemisiydi. Yolcu kapasitesi de iki binin üzerindeydi ve bu sayı mürettebatıyla birlikte üç bini geçmekteydi.

Ayrıca bu gemi için bütün dünya “asrın gemisi” diyordu. Batması mı? Ne mümkün, hatta imkânsızdı. “Tanrı bile batıramaz.” deniliyordu. Zaten isminin Türkçesi de “Batmaz Gemi” olarak konulmuştu. Lakin bundan tam 109 yıl önce, İngiltere’nin Southampton kentinden 10 Nisan 1912’de New York’a doğru yola çıkan gemi, 15 Nisan’da, gece 23.40 sularında büyük bir buz dağına çarpmış ve bu çarpışmadan 2 saat 40 dakika sonra bütün yolcu ve mürettebatıyla birlikte Kuzey Atlantik’in buz gibi sularına gömülmüştü.⁴⁴

Bunun yanında başlangıçta Titanik gemisinde seyahat etmesi planlanan, yani biletli yolcu sayısı 2224 iken gemide 2223 biletli yolcu bulunmaktaydı. Evet, sadece bir kişi, asrın gemisi ile yolculuk yapma şansını kaçırmış ama aynı zamanda ölümden dönmüştü. Bu şanslı kişi ise Besim Ömer Bey’di.

Bu yolculuğa dair bütün detayları, geçmiş olsun ziyaretine gelen şair ve devlet adamı Mehmed Nâzım Paşa’ya⁴⁵ Besim Ömer Bey, şu şekilde anlatmıştı:

Titanik gemisinin 2224 biletli yolcusu vardı, gemide 2223 yolcu vardı. Eksik yolcu Besim Ömer Bey’di.

“Aylardır kimi görsem önemli bir hastalık atlattım gibi davranıyor. Oysa sadece Titanik’ten kurtuldum. Gemi Nisan’ın sonunda İngiltere’nin güneyindeki Southampton’dan ayrılıp Avrupa kıtasından binecek yolcuları almak için Fransa’nın Cherbourg limanına gelecek, yine aynı gün İrlanda’nın güneyinde bulunan Queenstown’a dönecek ve oradan Amerika’ya doğru yola çıkacaktı. Ben gemiye Cherbourg’dan binecektim. Bin türlü aksilik oldu. Biliyorsunuz, Paris’ten trenle Cherbourg’a gitmek için aktarma yapmak gerekiyor. Önce Paris’ten yola çıkarken geç kaldım. Yine de şansımı denedim. Kan, ter ve heyecan içinde limana ulaştığımda Titanic’in tam zamanında hareket ettiğini söylediler. Çok kızdım kendime. Cherbourg’da gemiyi kaçırdığımı anlayınca bol vaktimin olduğunu düşündüm. Öyle ya Amerika’ya gidecek, orada birkaç hafta geçirdikten sonra yeniden Paris’e dönecektim. Yaklaşık bir aylık yolculuk olacaktı. Onun yerine, çok sevdiğim Güney Fransa’yı birkaç haftalığına bir kez daha dolaşmaya karar verdim. O gece Cherbourg’da kaldım. Sabahleyin hiç oyalanmadan Montpellier’e doğru yola çıktım. Acı haberi de bu kentte gazetelerden öğrendim. Etrafımdakilere Titanik’i kaçırdığımı, ölümden döndüğümü söyleyince inanmadılar. Biletimi hatıra olsun diye saklamış olmasam gülüp geçeceklerdi.”

Besim Ömer Bey’in anlattıklarını soluk kesen bir serüven gibi dinleyen Mehmed Nâzım Paşa, *“Hepsi ölmedi ki gemidekilerin, siz belki de kurtulurdunuz.”* diye araya girince Besim Ömer Paşa, *“Kim bilir... Belki de kurtulurdum!”* diyecekti.⁴⁶

Mehmed Nâzım Paşa
1840-1926

Besim Ömer Paşa, şair Nazım Hikmet’in dedesi Mehmet Nâzım Paşa’ya başından geçen Titanik olayını anlatmıştı.

“Besim Ömer Bey 1911 Ağustos’unda bir doğum vakası için Anadoluhisari’na geçmişti. Dönüşte Anadoluhisari iskelesine yaklaşan gemiye yolcuların hücum etmesi sırasında birkaç kişi denize düşmüştü. Bunlardan biri de Besim Ömer Bey’di.”

Vapurdan düştü, çok zor bulundu

Besim Ömer Bey’in başından geçen bir diğer olay ise İstanbul’da bir vapur seyahati sırasında başına gelen büyük bir kazaydı. 1911 Ağustos’unda Besim Ömer Anadoluhisari tarafından bir doğum vakası için çağırılmıştı. O gün doğumu gerçekleştirdikten sonra karşı tarafa yeniden geçmek için feribotların kalktığı yöne doğru yönelmişti. Ancak o gün Anadoluhisari’nde birkaç senede bir kurulan panayırdan dolayı her taraf hıncahınç insanla doluydu. Panayırdan dönen büyük kalabalıklar ise vapura binmek için köprüye doğru yürümekteydi. Besim Ömer zor da olsa iskeleye varmış ve geminin gelmesini bek-

lemeye başlamıştı. Geminin iskeleye yanaşmaya başlamasıyla birlikte bütün kalabalık âdeta hücum ederek gemiye binmeye çabalamıştı ancak bütün kalabalık hızlı bir şekilde geminin bir tarafına doğru yüklenince gemi de ağırlığın olduğu tarafa doğru yatmaya başladı. Bu esnada gemi ile iskele arasındaki tahta köprü de hareket etmiş ve köprünün üst hizasında bulunan dört yolcu dengesini kaybederek denize düşmüştü. Düşen yolculardan biri de Besim Ömer Bey'di. Üstelik Besim Ömer, en başta düşen yolcu olup dengesini kaybedince başını “baba” olarak tabir edilen yere çarpmış ve ağır şekilde yaralanmıştı.

baba: Gemileri halatla bağlamak için kıyıya ve güverteye yerleştirilmiş yuvarlak başlı demir dikme veya kısa ağaç.

Baygın hâlde denize düşen Besim Ömer Bey kısa süre içerisinde gözden kaybolarak vapurun alt tarafında bulunan pervanesine doğru

Anadoluhisarı İskelesi

“Besim Ömer Bey yaklaşık bir buçuk ay kadar kendine gelememişti. Kendine geldikten sonra ise hayatını borçlu olduğu kaptanı görmek istemiş ve kaptanın kendisini ziyareti esnasında hayatını kurtarmasından dolayı şükran duygularını ifade etmişti. Gemi kaptanının fakir ve kirada oturan biri olduğunu öğrenen Besim Ömer Bey, hayatını kurtaran bu adama bir ev hediye etmişti.”

sürüklenmişti. Vapurda birçok tıbbiye talebesi ve kendisini tanıyan halktan kimseler de bulunmaktaydı. Durumu görenler hep birden “Besim Ömer Paşa boğuluyor! Besim Ömer Paşa denize düştü!” diye feryat etmeye başlamıştı. Çığlıkları duyan kaptan ise gemiyi hızlı bir şekilde durdurdu. Bu esnada bir kısmı tıbbiyeli on kişi onu kurtarmak için denize atladı. Fakat bütün aramalara rağmen denizin altında Besim Ömer Bey bulunamıyordu. Bu durumu gören gemi kaptanı da ceketini çıkarıp denize atlamış ve geminin pervane bölgesine dalmıştı. Nihayetinde, âdeta ölü gibi duran Besim Ömer Bey’i bulup su yüzüne çıkarmayı başarmıştı.

Köprüdeki kalabalık arasında Besim Ömer Bey’in çok sevdiği meslektaş ve aynı zamanda mektep arkadaşı Bafıralı Yanko Bey de bulunuyordu. Yanko Bey, mosmor hâlde bulunan Besim Ömer Bey’e ilk müdahaleyi yaparak yaklaşık yarım saat boyunca suni teneffüste bulunmuştu. Yanko Bey, “Eğer orada bulunmayıp da biraz gecikmiş ve bu yarım saatlik suni teneffüsü yapmamış olsaydım kati surette Besim Ömer ölmüş olurdu.” diyerek olayın ciddiyetini belirtmişti. Vapur kaptanının ve Bafıralı Yanko Bey’in söylediklerine göre Besim Ömer Bey, şimdiye kadar denizin altında hiçbir insanın kalamayacağı kadar uzun süre geçirmişti. Bunu da düşerken başını çarpıp bayılmasına ve bu sebeple suda nefes almamış olmasına bağlamışlardı. Besim Ömer, suyun altında uzun müddet kaldığı hâlde bozulmayan saatini de bir hatıra olarak hayatının sonuna kadar saklamıştı. Vapurdan düşen kazazedeyi kurtarmak için denize atlayan kaptan ise bu kazadan dolayı idari soruşturma

geçirmişti. Hâlbuki kaptan vapuru tamamıyla durdurmuş ve iskeleye bağlamıştı. Ayrıca Besim Ömer Bey'i sudan çıkaran da o olmuştu.

Bir sedye ile eve getirilen Besim Ömer Bey, yaklaşık bir buçuk ay kadar kendine gelememişti. Kendine geldikten sonra ise hayatını borçlu olduğu kaptanı görmek istemiş ve kaptanın kendisini ziyareti esnasında hayatını kurtarmasından dolayı şükran duygularını ifade etmişti. Gemi kaptanının fakir ve kirada oturan biri olduğunu öğrenen Besim Ömer Bey, hayatını kurtaran bu adama bir ev hediye etmişti.⁴⁷

Besim Ömer Paşa'nın öğrencilik yıllarında da başından ilginç olaylar geçmişti. Demirkapı'da dört yüksek duvarlı bir bahçenin ortasındaki Tıbbiye Mektebi'nde okurken öğrenciler arasında hürriyet fikirlerinin yayılmaya başladığı dönemlerde, bir akşam yoklamasında âdet olduğu üzere talebe üç defa "Padişahım çok yaşa" diye bağıracağı yerde hep birden "Padişahım alaşağı" diye bağırmış, bunu duyan sınıf zabıtları da durumu ertesi sabah Okul Müdürü Marko Paşa'ya anlatmışlardı. Bunun üzerine Marko Paşa, öğrencileri huzuruna çağırmıştı. Aralarında Besim Ömer'in de bulunduğu öğrenciler kendilerini şöyle müdafaa etmişlerdi: *"Paşam, siz fizik okudunuz. Ses dört duvar arasında akisler bırakır ve kelimelerin tonu değişir. Biz 'çok yaşa' diye bağırдық. Sınıf zabıtları uzakta idiler, ses kanunları mucibince onların kulağına 'alaşağı' şekline gitmiş olabilir..."* Öğrencilerin yapmış olduğu açıklama Paşa'nın çok hoşuna gitmiş olmalı ki hemen zabıtlara dönüp *"Talebeler haklıdır. Fizik ve fen bunu emreder."* demişti. Fakat

Marko Paşa

“Paşam, siz fizik okudunuz. Ses dört duvar arasında akisler bırakır ve kelimelerin tonu değişir. Biz 'çok yaşa' diye bağırдық. Sınıf zabıtları uzakta idiler, ses kanunları mucibince onların kulağına 'alaşağı' şekline gitmiş olabilir...”

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane 7. sınıf öğrencileri hocalarıyla, 1886.

(Soldan sağa numaralı kişiler): Talebeden Cemil Topuzlu, Ameliyat-ı Cerrahiye Muavini Bnb. Kargılı Osman Bey, İlmü'l-Ensac Muallimi Mirliya Saip Paşa, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazarı Dr. Ferik Marko Paşa, Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi Kalyas Efendi, Emraz-ı Umumiye Muallimi Miralay Hakkı Nafiz Bey, Ensac Muavini Kolağası Haydar Bey, Muavin ve Talebe Fikri Şakir Efendi (Şakir Paşa)

zabitler Marko Paşa'nın yanından ayrıldıktan sonra talebelerin bu mazeretini yutmayan Paşa, talebelere çıkışarak "Anladık... Ses aksettirir ama ne?"⁴⁸ diyecekti.

İlginç Doğum Anıları

Besim Ömer Paşa Osmanlı'daki ilk erkek kadın doğum uzmanıydı. Yaptırmış olduğu ilk doğum Fatih'te dersiam⁴⁹ hocalarından birinin evinde idi. Refikasının doğurmakta güçlük çektiğini öğrenen medrese hocası, bir müddet ne yapacağını şaşırdıktan sonra komşularından birinin

de salık vermesi üzerine Besim Ömer Paşa'ya koşmuş, Paşa da hastaya zamanında müdahale edince sıkıntısız bir şekilde doğum gerçekleşmişti. Hocaefendi, o kadar memnun olmuştu ki oğlunun adını da "Besim" koymuştu.⁵⁰

Besim Ömer Paşa, bu ilk doğumundan sonra İstanbul'da birçok doğuma gidecekti. O dönemde doğumda sorun çekenlerin Padişah'tan yardım istemeleri âdettendi. Yardım taleplerini II. Abdülhamid de geri çevirmez, doğumun Besim Ömer Paşa tarafından yaptırılması için emir verirdi. Bu nedenle Paşa, gece yarısı uykusundan uyandırılıp eline "Şimdi falan yerdeki vazıhamil (doğum) vakasına serian müdahale edilmesi ve neticesinin iş'arı İradei Seniyei Cenabı Padişahı muktezasındandır efendim!" şeklinde birçok emir alıyordu. Bununla birlikte doğum vakaları çoğu zaman şehrin bir diğer ucunda oluyor, gecenin bir yarısı vasıta bulmak ise dönemin şartlarında işkenceye dönüşüyordu. Öte yandan Padişah bu doğumların sağlıklı sonuçlanıp sonuçlanmadığını da takip ederek bilgi istiyordu. Paşa böyle Padişah iradesiyle gecenin bir yarısı araba içinde sarsıla sarsıla saatlerce yol gidip, mahalle bekçisini uyandırıp evin adresini öğreniyor, kan ter içinde verilen adresin kapısını çalıyor lakin gittiği evlerde hasta bulamayıp geri döndüğü çok zamanlar oluyordu.⁵¹

Mutaassıp bir toplum yapısında Besim Ömer gibi erkek birinin kadın doğum uzmanı olması başlı başına bir sorundu. Bu nedenle yersiz bir cehaletle mücadele etmesi hiç kolay olmayacaktı. Başından geçen birçok olay da toplumdaki cehaleti bizlere göstermektedir. Dönemin düşünce

Sultan II. Abdülhamid

1842-1918

Besim Ömer Paşa'nın doğum uzmanı olduğu dönemde, doğumda sorun çekenlerin Padişah'tan yardım istemeleri âdettendi. Sultan II. Abdülhamid bu istekleri geri çevirmez, doğumun Besim Ömer Paşa tarafından yaptırılması için emir verirdi.

yapısının anlaşılması ve Besim Ömer Paşa'nın yaşadığı zorlukların bilinmesi bakımından yaşadığı bazı olaylar, çok yerinde bir örneklik teşkil etmektedir.

Paşa'nın Laleli'de oturduğu zamanlarda bir gün kapısı çalmış, evin uşağı hastalandığı için kapıyı kendisi açmıştı. Karşısındaki adamla aralarında şu diyalog geçmişti;

— Kimi arıyorsunuz efendim?

— Besim Ömer Bey'i.

— Besim Ömer Bey benim. (Bunun üzerine, derhâl yüzünün rengi değişti.)

Besim Ömer Paşa, meslek hayatı boyunca arkadaşlarıyla birlikte çeşitli doğum anıları yaşadı.

— Şey, dedi adam, bir vazıhamil (doğum) için çağıracaktım.

— Nerede hastanız?

— (Derhâl bir yalan uydurdu.) Ben icap ederse yine gelirim. Şimdilik ihtiyaç yok.

“Kadınların, yüzlerini bile erkeklerle açmadıkları o günlerde bir erkeğin kadın doktorluğu yapması çok zordu. Hele bu doktor Besim Ömer Bey gibi genç, boylu boslu, yakışıklı biriyse...”

Anlaşılan Besim Ömer’i yaşlı bir adam zannediyordu. Ancak öyle olmadığını anlayınca onu çağdırmaktan vazgeçmişti.⁵²

Görüldüğü üzere toplumun bir erkek kadın doğum uzmanına yaklaşımı oldukça mesafeliydi. Dönemin şartları göz önüne alındığında bu tarz tabuların yıkılması ve erkek bir doktora Türk toplumunun alışması zaman alacaktı. Zira Besim Ömer Bey’in başına gelen bu hadise ne ilk ne de son olacaktı. Benzer vakalar Osmanlı sarayında da gerçekleşmişti.

Besim Ömer Paşa, hastalarına deva olmak için gittiği evlerde kimi zaman da ölümle tehdit ediliyor ve çok zor şartlar altında mesleğini icra etmeye çalışıyordu. Bunlardan birinde, adamın biri gece yarısı Besim Ömer Paşa Konağı’na gelerek doğurmak üzere olan eşi için yardım talep etmişti. Bu talep üzerine odasında uyumakta olan Besim Ömer Paşa, “hasta varmış efendim” denilip uyandırılmıştı. Hızlı bir şekilde üstünü giyinen Paşa, aşağıya inince kendisini bekleyen kişiyi görmüş ve biraz şaşırılmıştı. Zira daha önceleri bu adamın getirdiği bir hastayı bıraktıktan sonra ortadan kaybolduğunu hatırlamıştı. Uzun boylu, iri yarı, pırasa bıyıklı, Türkçeyi çetrefilli konuşan bu adamla Besim Ömer Bey arabaya bindi. Adam arabacıya: “Çek Taşkasap’a!” diye

“*Bak buraya doktor!
Ya bu karıyı doğurtursun
yahut ki kendini ölmüş
bil!*”

bağırды. Vardıklarında hamile kadının feryadı sokağın başından işitiliyordu. İçeri girince hastanın yanında kimse olmadığına şaşırان Besim Ömer, yaptığı ilk muayene sonucu kendisine çok geç müracaat edildiğini anladı.

Kadının durumu ciddiymiş ve ölümle burun burunaydı. Bu esnada hastanın kocası cebinden tabanca çıkararak Besim Ömer Bey'e: "*Bak buraya doktor! Ya bu karıyı doğurtursun yahut ki kendini ölmüş bil!*" diye çıkışınca Besim Ömer biraz şaşırmıştı. Fakat kendini çabuk toparlayıp adama: "*Kadın çok tehlikede, çocuğu parçalamak icap edeceğinden korkuyorum*" deyince adam yerinden fırlayarak bağırды ve: "*Vallahi de billahi de tallahi de parçalatmam! Bana evlat lazım karı değil! Canım istediği zaman karı alırım. Karıyı parçala, çocuğu al!*" deyip önündeki tabancaya sarıldı. Besim Ömer doktorluk hayatında birkaç kere bu tarzda "*Aman ne olursa olsun çocuğu kurtarınız. Karı bulunur amma çocuk bulunmaz!*" cümlesini kendisine söyleyenlere rast gelmişti. Besim Ömer'i bu söz kadar kızdıran ve çileden çıkartan başka bir şey yoktu. O, böyle diyenlere daima payını verirdi vermesine de bir hastanın başında tartışmaya girişmeyi doğru bulmazdı. Yalnız ikide bir elini silahına atan bu sinirli adama: "*Sen evvela şu tabancayı bırak bakalım!*" diye çıkıştı.

Aslında Besim Ömer Bey adamın silahından korkmamıştı; öte yandan adamdaki babalık arzularının şiddeti de hoşuna gitmişti. Buna rağmen bütün imkânları denedikten sonra mecbur kalırsa anneyi değil çocuğu feda ederdi ama bu sefer de mucizeler yaratmaya çalışacaktı... Bakıldığında bu çelişkili durum, hoşla gitmeyen

çetrefil: Anlaşılması, çözülmesi güç, karışık, çetrefilli.

Besim Ömer Paşa'nın kartvizitinde Osmanlı dönemi Türkçesiyle şunlar yazılıydı: Doktor Ömer Paşa
Fenn-i viladet ve emraz-ı nisa tabib-i mütebassısı

sıkıntılı bir şeydi. Hasta ümitsiz, adam deli denecek kadar sinirliydi. Besim Ömer Bey, nihayetinde akla gelmeyen çarelere başvurarak işin ehli olduğunu bu olayda bir kez daha ispat etmiş ve anne ile çocuğunu kurtarmayı başarmıştı. Bu esnada adam tabancasını bırakarak çocuğu kucağına aldı. Lakin kız olduğunu anlayınca: “Bre vallahi ben erkek istemiştim!” Bu söz üzerine bitkin hâlde bulunan Besim Ömer Bey gülmekten kendini alamamış ve “bir dahaki sefere” diyerek adamı teselli etmişti.⁵³

Yine bir gece Mahmutpaşa’da bir hanımın doğumu için çağırılmış, kendisi biraz hasta olduğu için yardımcılarını göndermişti. Gecenin ilerleyen saatlerinde Besim Ömer Paşa’nın kapısı yeniden çalmıştı. Kapıyı açınca karşısında darmadağın bir hâlde yardımcılarını görmüş, “Bu ne hâl?” deyince yardımcıları da “Hastanın kocası bir türlü bize el dokundurmuyor. Az kaldı bizi dövecekti. Ustamızı çağıralım diyerek kendimizi zor dışarı attık.” diyecekti. Bunun üzerine Besim Ömer

Paşa “İyi amma, sizi döven beni de döver... Bari durun da şu paşa esvabımı giyeyim. Belki heybetimden korkar.” diyerek resmî paşa elbisesini giyip kılıcını beline takarak hastanın evine gitmişti. Hamile kadının kocası Paşa’yı görünce fena hâlde çekinmiş, ağzını dahi açmamış ve Paşa da rahat bir şekilde doğumu gerçekleştirmişti.⁵⁴

“Hastanın kocası bir türlü bize el dokundurmu-
yor. Az kaldı bizi döve-
cekti. Ustamızı çağıralım
diyerek kendimizi zor
dışarı attık.”

Bir başka hadisede ise Paşa, Tahtakale’de bir acemin evine yardımcılarıyla birlikte bir doğum vakası için gitmişti. Ancak Paşa’nın ve yardımcılarının bütün uğraşlarına rağmen kadın bir türlü doğuramıyordu. Kadının kocası ise elinde Revolver marka silahıyla bir aşağı bir yukarı dolaşarak bir taraftan da “Hele kılına bir zarar gelsin! Üçünün de canını cehenneme göndereceğim!” şeklinde söyleniyordu. Paşa’nın yardımcıları fena hâlde korkmuştu. Besim Ömer, bu tür vakalara alışkın olduğu için cesaretini toplamış ve adamın üstüne yürüyerek “Bırak silahını!” diye bağırarak, şaşkına dönen adam da derhâl elini aşağıya indirerek silahını Paşa’ya teslim etmişti. Paşa silahı alınca adama doğrultup “Kımıldama, yakarım!” diyerek onu dışarı çıkartmış ve doğum bitene kadar dışarıda tutarak arkadaşlarının içerde rahat bir şekilde doğumu gerçekleştirmesini sağlamıştı. Doğum sağ salim gerçekleştikten sonra adam mahcup olup özür dilese de Paşa ve arkadaşları hayli heyecan yaşamıştı.⁵⁵

Dönemin tedavi usulleri, hasta-doktor ilişkilerini anlamamız açısından Prof. Dr. Cemil Topuzlu Paşa da Besim Ömer’le yaşadığı bir anıyı şu şekilde aktarmıştı:

1866-1958

Prof. Dr. Cemil Topuzlu,
Besim Ömer Paşa'nın
birlikte çalıştığı yakın
arkadaşlarındandı.

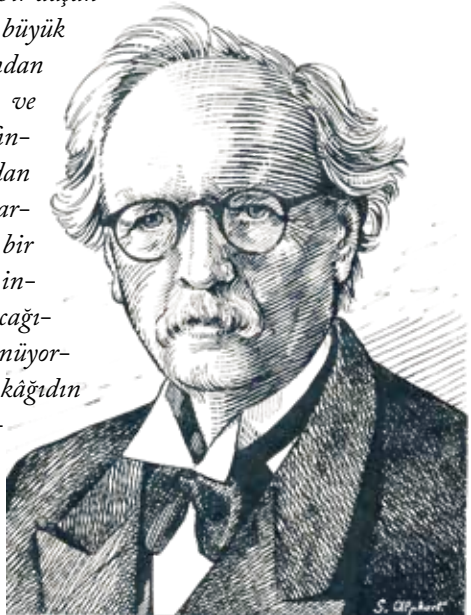
“Şehzadebaşı'nda bir Arnavut'un ameliyatını yapıyordum. Ameliyat bitmek üzereyken bir anda hastanın teneffüs ve nabızı durdu. Besim Ömer Paşa Fransızca olarak, 'Aman hastayı kaybettik!' deyince, meğer Fransızca anlayan silahşor, Besim Ömer Paşa'nın söylediği fena haberi bağırarak etrafa yaydı ve kendini kapıdan dışarı attı.”

“Şehzadebaşı'nda bir evde bir Arnavut'a ameliyat yapıyordum. (O devirde hususi hastaneler bulunmadığından ameliyatı hastaların evlerinde veya otel, han köşelerinde yapıyordum.) Besim Ömer Paşa hastaya kloroform veriyor, Süleyman Numan Paşa da bana yardım ediyordu. Oda içinde yalnız hastanın yakın akrabasından ve padişahın silahşorlarından bir Arnavut duruyordu.

Ameliyat bitmek üzereyken bir anda hastanın teneffüs ve nabızı durdu. Besim Ömer Paşa Fransızca 'Aman hastayı kaybettik!' deyince meğer Fransızca anlayan silahşor, Besim Ömer Paşa'nın söylediği fena haberi bağırarak etrafa yaydı ve kendini kapıdan dışarı attı. Bir anda hastanın bütün akraba ve taallukatı kapının önünde toplandı. 'Hastamızın kılına halel gelirse alimallah hiçbirinizi sağ bırakmayız' diye bağıştılar. Biz bu sırada hastaya suni teneffüs yapmakla uğraşıyorduk. Sıkıca kapıyı kapattık. Masa ve iskemleleri kapının arkasına yığdık. Hastanın ölmediğini ve zinhar içeri girip bize karışmamalarını, aksi takdirde işe devam edemeyeceğimizi söyledik. Bu vaziyette, kan ter içinde tam yirmi dakika uğraştık. Hastayı muhtemel bir ölümden kurtardık. Biz de onunla beraber tekrar hayata kavuşmuş olduk.”⁵⁶

Öte yandan Besim Ömer Paşa, memleketin meşhur bekârlarındandı. Kendisine bazen yazılı bazen de araçlarla evlenme teklifleri gelirdi. Kendisine gelen bir hastası onu çok beğenmiş ve yazdığı bir mektupla ona evlenme teklif etmişti. Olayın detayını Besim Ömer şu şekilde anlatmıştı:

"Bir gün iki hanım kız muayenehaneme geldiler; biri pek küçük iken bir düşme neticesi bir arızadan şüpheleniyordu. Çok geçmeksizin şüphesini, telaşını giderdim, çok memnun oldu ve çıkıp gitti. Bir hafta sonra aynı hanım kız bir zenci bacıyla gelerek önünde oturduğum yazı masası üzerine bir mektup bıraktı ve önüme itti. Derhâl kâğıdı okumaya, mütalaa etmeye başladım. Huzurunda bulduğum bu hanım kızın yüksek tahsil görmüş ve ecnebi lisana vâkıf, terbiyeli bir aileye mensup olduğunu anladım. Mektup tarzında olmayan bu yazılar pek şairane ve edibane idi. Nihayete doğru küçük hanım izdivaç teklifinde bulunuyordu. Emin olunuz ki böyle bir teklif beni epey şaşırttı. Hayret içinde kaldım. Fakat aynı zamanda benliğim tesiriyle sevinmiyor değildim. Hanım kız ailesinin ismini, adresini saklıyor fakat teklifini kabulümde benim de tanıdığım yüksek bir aileye mensup olduğunu bildireceğini yazıyordu. Derin bir düşünceye daldım, o aralık babam ve büyük kardeşim, Abdülhamid tarafından sürgün edilmişti. Çok kederli ve aynı zamanda hafiyeler tarafından bıkarak takip olduğumdan çok telaşlı idim. Her ikimiz karşı karşıya oturmakta ve derin bir sükûna dalmış idik. O, cevaba inzihar ediyordu; ben ise ne yazacağımı ve ne karar vereceğimi düşünüyordum. Nihayet kalemi alarak kâğıdın boş kalan kısmına: Pek kahramancasına ve pek yerinde yapılan bu teklif tarzından pek memnun kaldığımı ve kendileri gibi her cihetle yüksek bir hanım kız ile iş-

“Besim Ömer Paşa’ya hayatı boyunca en çok sorulan sorulardan biri de neden evlenmediği sorusuydu. Paşa bu konu hakkında konuşmayı pek tercih etmezdi.”

Besim Ömer Paşa evlilikle ilgili sorulara, “Ben kitaplarımla evliyim.” şeklinde cevap verirdi.

tirak-i hayat benim için büyük saadet ise de ailevi mühim bazı sebeplerden dolayı şimdilik istikbalime ait bu mesele ile uğraşamayacağımdan bu büyük saadeti geri bırakmak mecburiyetinde olduğumu yüksek bir saygı ve nezaket ile yazdım. Bu hanım kıza bir daha rast gelmedim, zaten ne kendi ve ne ailesi ismini bilmiyorum, öğrenmek de istemedim.”

Besim Ömer Paşa, evlenmediğine pişman olup olmadığı sorusuna da bekâr hayatından gayet memnun olduğunu, herkesin onun evli olduğunu zannetmesine rağmen gerçekte öyle olmadığını; evinin, ailesinin ve candan dostlarının olduğunu söylerdi.⁵⁷ Evlilik hususunda vermiş olduğu bir röportajda; “Ben evliyim, hem de sevişerek evlendim. Muhabbetimiz şimdiki aşklar gibi üç saatte tükenmedi. Hatta tükenmek şöyle dursun; günler,

haftalar, aylar, seneler, geçtikçe aşkımız artıyor. Aramızı hiçbir münafık açamaz. Hem benim karım her kadın gibi yaşını saklamaz, kıskançlığı yoktur. Tuvalet, güzellik delisi değildir; melek gibidir. Ben kitaplarımla evliyim yahu, kitaplarımla...” diyecek ve “Herhâlde evlenmiş olsaydım bu kadar çalışmazdım. Bu muhakkak...” cümlesini ekleyecekti.⁵⁸

Besim Ömer Paşa bir başka röportajında *Cumhuriyet* gazetesi muhabirine evlenme çağındayken uygun olmayan şartlara maruz kaldığından evlenmeye imkân bulamadığını, 45 yaşından sonra da evlenebileceğini ancak bu yaştan sonra da evliliği “abes” bulduğunu ifade etmişti. Selahaddin Güngör de Paşa’nın neden evlenmediğini merak

“Pek kabramancasına ve pek yerinde yapılan bu teklif tarzından pek memnun kaldığımı ve kendileri gibi her cihetle yüksek bir hanım kız ile iştirak-i hayat benim için büyük saadet ise de ailevi mühim bazı sebeplerden dolayı şimdilik istikbalime ait bu mesele ile uğraşamayacağımdan bu büyük saadeti geri bırakmak mecburiyetinde olduğumu yüksek bir saygı ve nezaket ile yazdım.”

abes: Boş, anlamsız, saçma (şey).

**Hüseyin Rahmi
Gürpınar**
1864-1944

*Besim Ömer Paşa evlilik
mevzusu açıldığında
Hüseyin Rahmi'nin
"Şimdi 43 romanım var,
eğer evlenmiş olsaydım
üçünü bile yazamazdım."
cevabını hatırlatırdı.*

edip sorduğunu, cevaben *"Evlenmiş olsaydım kaç çocuk yapabilirdim ki? İki, üç... Hesabı daha geniş tutarsak nihayet altı çocuk, değil mi? Hâlbuki benim yüzlerce binlerce çocuğum var."* diyerek mesleki idealistliğine ve sağlıklı kuşaklar dünyaya gelmesi için gösterdiği çabaya dikkat çekmişti.⁵⁹

Evlenmeye fırsat bulamayan ve *"bekâr bir çocuk babası"* diye nitelendirilen Besim Ömer Paşa, bir başka röportajında da şöyle diyordu:

*"Biliyorum, bana hayatımı merak eden herkes gibi niçin evlenmediğimi soracaksınız. Dostum Hüseyin Rahmi Bey'in aynı suale verdiği cevabı pek beğendim. Kendisi diyor ki: 'Şimdi 43 romanım var. Eğer evlenmiş olsaydım bu 43 romandan üçünü bile yazamazdım.' Vâkıâ, benim romanım yok. Fakat ben bu meselede Rahmi Bey'in sözlerini ve fikrini aynen tekrar ediyorum. Herhâlde evlenmiş olsaydım bu kadar fazla çalışamazdım."*⁶⁰

Besim Ömer Paşa'nın ilminin, ahlakının, faziletinin, nezaketinin yüksekliği derecesinde bekârlık şöhreti de pek büyüktü. Zira birçok kişi acaba niçin evlenmiyor diye sorgulamaktaydı. Hatta memleketteki üç meşhur bekârdan biri (diğer ikisi Hüseyin Rahmi Bey ve Ubeydullah Efendi) olarak şöhret kazanmıştı.

Kendisi hiç evlenmemiş olmasına rağmen gençleri evlenmeye teşvik eder, eserleriyle de halkı bu konuda bilgilendirirdi. Hatta düğünlere katılmak onu neşelendirirdi. Pek çok düğün merasiminde Besim Ömer Paşa'nın şahsiyetine hürmet gösterilir; hatta gelin, ilk dansı kendisinden rica ederdi. Bu itibarla bu meşhur bekâr, davet edildiği her düğün merasimine giderken

itinayla hazırlanır; evinden çıkmadan önce muhakkak: “*Geliniz beni bir kontrol ediniz!*” diyerek iyi dikilmiş bir frak içinde genç akrabalarının karşısında uzun uzun dururdu. Kravatın ve bütün düğmelerin, her şeyin yerli yerinde olup olmadığını kontrol ettikten sonra kapıdan çıkar, otomobiline binerdi. Hiç evlenmeyen “ebedî bekâr” yeni kurulan bir “dünyaevi”nin mesut havasını teneffüs etmek için yola çıkardı.⁶¹

TBMM’de evlenmeyen kişilerden vergi alınmasına dair görüşmelerden sonra mesele 1929’da, basının da gündeminde yer almıştı. O dönemde Besim Ömer Paşa’ya bekâr olması nedeniyle kanun tasarısı hakkındaki düşünceleri sorulunca, o da “Uygundur.” diye cevaplandırmıştı. Aynı konunun 1934’te TBMM’de yeniden gündeme gelmesi üzerine, Cumhuriyet gazetesi muhabiri tarafından evlenmemiş meşhurlardan Besim Ömer Paşa’ya bu konu sorulmuş; Paşa da bekârların hepsinden vergi alınmanın doğru olmadığını, bünyesi çocuk sahibi olmaya müsait olmayanların ve ruhi rahatsızlığı olanların bu kapsama alınmaması gerektiğini belirttikten sonra, “Benim gibi yaşı ilerlemiş ve nasılsa bir sebep tesiri altında şimdiye kadar evlenmesi gecikenlere vergi teşmil edilmelidir.”⁶² diyecekti.

“Besim Ömer Paşa hiç evlenmemiş olmasına rağmen ebelik okulunda Nuriye adlı bir Çerkes kıza gönlünü kaptırıp bu aşktan Nesime adında bir kız çocuğu olduğu ve Nuriye Hanım'ın doğumdan kısa süre sonra öldüğü, bebeğin ise anneannesine verildiği iddia edilmektedir.”

Besim Ömer'in kızı Nesime

Hiç evlenmediği bilinmesine rağmen ortaya atılan bir iddia bu konuda bir tartışma yaşanmasına sebep olmuştur. İddiaya konu olan aktarım naklen şöyledir:

“Besim Ömer Paşa'nın kalbini ebelik okulundaki Nuriye adlı bir Çerkes kıızı çalmayı başarır. Bu aşktan 1919'da Nesime adında bir kız çocuğu dünyaya gelir. Ne var ki Besim Ömer Paşa ile Nuriye Hanım'ın evlenip evlenmediğine dair hiçbir bilgi yok. Nuriye Hanım'ın doğumdan kısa bir süre sonra öldüğü ve bebeğin, dayısı tarafından alınarak anneanneye götürüldüğü söylenir. Yine rivayete göre çocuk burada da bakılmadığı için bir doktor aileye verilir. İstanbul'dayken hastanede ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetinde son derece yoğun bir çalışma temposu içinde olan, sonra Ankara'ya geçen ve bu yoğunluğa bir de yeni kurulan Meclis'te mebusluğu katan Besim Ömer Akalın'ın Nesime Hanım'la

Nesime Hanım'ın Nüfus Hürriyet Cüzdanı'nın babasının adı hanesinde Besim Ömer yazılıdır.

nasıl bir baba-kız ilişkisi yaşadığını da bilmiyoruz... Ama 1940'ta Besim Ömer, Ankara'nın ünlü bir lokantasında kalp krizi geçirirken Nesime Hanım aynı yıl Arif Bey'le evlenir... Böylelikle, Ömer Seyfettin'in⁶³ değil ama Arif Bey'in Besim Ömer Paşa'nın damadı olduğunu söyleyebiliriz. Nesime Hanım 24 Haziran 1943'te bir kız çocuğu doğurur. İnci adındaki bebek bir yaşına geldiğinde Nesime Hanım evi terk eder... Besim Ömer Akalın'ın hakkındaki pek çok bilginin, tarihin karanlığında kaybolmasında en büyük rolü bu ayrılık oynayacaktır. İnci Hanım Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okurken ülkesine bilimin bu alanında en büyük ışığı kazandıranlardan Besim Ömer Paşa'nın torunu olduğunu bilmemektedir. Oysa dedesinin yazdığı kitapları okumakta, tıp tarihinin solgun, siyah beyaz eski fotoğraflarında onunla karşılaşmaktadır. Onun için Besim Ömer sadece doktorluk sanatının büyük hocalarından biridir! İnci Hanım yıllar sonra buluşur annesiyle... Anne ile kızın konuşmalarında Besim Ömer Akalın'ın adı geçmez, daha doğrusu geçmeye zaman kalmaz... 1981'de babası hakkındaki bilgileri kızıyla paylaşamadan son nefesini verir Nesime Hanım... İnci Kadioğlu'ya Besim Ömer Paşa'nın torunu olduğunu, annesinin ölümünün ardından üvey babası söyleyecektir."

“Besim Ömer Paşa'nın kızı olduğu iddia edilen Nesime Hanım, 1940'ta Arif Bey'le evlenir. Bu evlilikten bir kız çocuğu olur. İnci adını verdikleri bu çocuk doğunca Nesime Hanım evi terk eder.”

Bu bilgileri aktaran yazar, İnci Hanım'la bizzat tanışıp sohbet ettiğini, Nesime Hanım'ın nüfus cüzdanında baba adı hanesinde Besim Ömer yazıldığını bizzat gördüğünü söyleyerek üstelik bir de bu kimliğin kopyasını alarak kitabında yayınlıyor.⁶⁴

Alışverişte sabıkalıydı!

Öte yandan Besim Ömer Bey, yoğun ilmî hayatına rağmen geniş ailesini ihmal etmez, akşam yemeğinde mutlaka ev ahalisiyle birlikte olmaya çabalandı. Aile fertlerine hürmetsizlik etmemek için tıraş olmadan sofraya inmez veya pijamayla sofraya oturmazdı. Ev işleri ve alışverişten de pek anlamazdı. Onun alışveriş maceralarından biriye güldürecek cinstendir. Aile fertleri onun bu anısını şöyle aktarmıştı:

“Besim Ömer kavrulmuş fındık yemesini çok severdi. Fakat bunu hariçten alıp yemeye iğrenirdi. Fındık alınır, aşçı tarafından kavrulur ve sıcak sıcak kendisine getirilirdi. Çalışırken, yazı yazarken de bir taraftan bunları yerdi. Bir gün elinde bir kâğıtla eve geldi: “Bunu aşçıbaşıya veriniz! Fındık içi aldım. Kavursun. Sıcak sıcak getirsin.” dedi. Hayret ettik; Paşa alışveriş etmiş. Kâğıt aşçıya gönderildi. Aşçıbaşı: ‘Hiç böyle bir şey görmedim!’ sözleri ile söylene söylene kavurdu ve sıcak sıcak getirdi. Paşa’nın

'Besim Ömer Paşa, Fakülte
Seririyat-ı Viladiye Müdürü,
Hilal-i Ahmer Cemiyeti
Reisi"

önüne koydu. O dalgın... Bir tane alıp ağzına attı. Şaşırdı. Birer birer hepimizin yüzüne baktı. Sonra biraderine: 'Şundan bir tane alır mısın?' dedi. Bira-deri tabağa bakar bakmaz gülmeye başladı. Bir kere bakkaldan alışveriş eden Besim Ömer Bey, fındık içi zannıyla nobut almıştı! Kapının yanında çuvalı görmüş, uzaktan fındık sanmış: 'Şundan bir kilo ver' demiş, alıp eve getirmişti.⁶⁵

Yine bir gün alışveriş yapmaya yeltenmiş ve aynı şekilde dillere düşmüştü. Olay şu şekilde anlatılmıştır:

"Besim Ömer Bey otomobille evinin önünde durunca oradan geçen bir 'Çingene' hemen kendisine iki hindi uzatmış ve alması için ısrar etmişti. Besim Ömer böyle emri-vakilere hiç alışkın değildi. Fakat Çingene öyle yalvarmıştı ki Paşa'yı hindi almaya ikna etmişti. Besim Ömer fiyatını sormuştu. O zamanlar hindi pek ucuz olmasına rağmen Çingene en yüksek perdeden 6 lira istemişti. Besim Ömer Bey, 6 lirayı uzatırken Çingene de bir çift hindiyi uzattı. Besim Ömer: 'Ben bir tane istemiştim. Şimdi de ikisini birden mi satıyorsun? Haydi bakalım! Oldu olacak, bari ötekini de alayım.' dedi. Bu sözlerle bir çift hindiye 6 lira isteyen Çingene'ye 6 lira daha verdi. Zira hindinin çift satıldığını aklına getirmemişti. 1934'te 12 liraya bir çift hindi! Çingene sevincinden zıplayarak uzaklaşırken Besim Ömer Paşa hindileri şoförle eve gönderdi. Bütün aile hayretler içinde! Paşa hindi almış! Besim Ömer de: 'Ucuza aldım galiba, çiftine 12 lira verdim!' deyince herkes hayretler içinde kalmış. Bunun için evden çıkarken kendisine daima: 'Aman Paşam, siz lütfen dışarıdan bir şey almak zahmetinde bulunmayınız. Canınızın istediği bir şey varsa lütfen söyleyiniz. Biz alalım.' şeklinde ricada bulunulurdu."⁶⁶

“Besim Ömer Paşa, yoğun çalışma hayatında alışverişe pek zaman bulamadığından fiyatlar hakkında da çok bilgi sahibi değildir. Bu yüzden alışveriş yapmak zorunda kaldığında genellikle ev ekonomisine zararı dokunurdu.”

Besim Ömer Paşa'nın Tıp Dünyasına Katkıları

Besim Ömer Paris'teki eğitimi sırasında biraz sıkıntı çekmiş⁶⁷ olsa da onun Avrupa'da geçen 4,5 senelik mesai hayatı başarılarla doluydu.⁶⁸ Yurda döndükten sonra Avrupa'da almış olduğu bu eğitimi ülkede uygulama çabası içine girdi. Lakin dönemin şartları ve halkın bakış açısı buna hiç uygun değildi. Nitekim Besim Ömer Paşa, İstanbul'a dönüşünün akabinde erkek bir kadın doğum uzmanına toplumun bakış açısını ve yurdun genel ahvalini şu veciz sözlerle ifade etmişti:

Besim Ömer Paşa, memlekete dönüşünde gittiği doğum vakalarında yanında hep bir kadın ebe bulundurmak zorunda kalmıştı.

*“Avdetimde memlekette cehalet, taassup ve batıl itikatlar dolayısıyla etibbaya karşı bir buğuz ve adavet hükümrandı. Bu hâletiruhiyeye cepheden taarruz imkânsızdı. Uzun müddet yanımda ihtiyar bir ebe kadın bulundurmaya mecbur oldum. O zaman bütün memlekette hemen benden başka Avrupa’da tahsil görmüş viladiye mütehassısı (doğum uzmanı) yoktu. Hamile kadınlar ve lobusalar cahil ve pis ebe kadınların elinde türlü tehlikelere maruz kalıyorlardı. Böyle olmasına rağmen ancak en mübrem (çok gerekli olan) vaziyetlerde bana müracaat ediyorlardı.”*⁶⁹

“Ebeler şarap misali eskidikçe kıymetleniyordu. “Eli güzel”, “Gümüş Çakılı”, “Altın Makas” gibi şöret almış olanları bile fennin icaplarından habersizdiler.”

Gerçekten de Osmanlı Devleti’nde, ister zengin ister fakir olsun, insanlar doktorlara çok güç doğumlarda veya bir komplikasyon oluşması hâlinde başvuruyordu. Doğumlar genelde ebeler tarafından eski usul çıraklık yöntemiyle evlerde gerçekleştiriliyordu. Ebeler şarap misali eskidikçe kıymetleniyordu. “Eli güzel”, “Gümüş Çakılı”, “Altın Makas” gibi şöret almış olanları bile fennin icaplarından habersizdiler. Çocuk doğuramayan kadınlara akla hayale gelmez şeylerin yapıldığı da olurdu. Kadın ebelerde bilgiden ziyade hoş meşreplik, güler yüzölçü, ihtiyarlık aranmaktaydı. Ebe doğumdan birkaç ay evvel tutulur; evine sabun, kahve, esvaplık çamaşır gibi hediyeler gönderilirdi. Bu hediyelerin birer manası da vardı. Mesela sabun, “Ebe Hanım, senden temizlik isterim!” demekti. Esvap ve çamaşır “Başka yerde giydiğini bizde giyme!” kabilinden bir ima idi. Kahve de “Uyanık dur... Uykuya dalma!” şeklinde bir uyarıydı. Ayrıca ebelerin ailede mühim mevkileri vardı. Bütün ev ebe hanımın önünde ardında dolaşır, onun bir dediğini iki etmezdi.⁷⁰

Takvim-i Vekâyi'nin 7 Haziran 1891 tarihli nüshasında yayımlanan talimatın başlığı şöyledir: "Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye'den Tanzim Olunan 15 Mayıs Sene 307 Tarihli Talimat Suretidir"

Ne yazık ki çeşitli sebeplerle İstanbul'da ve ülkenin diğer bazı bölgelerinde lohusa humması âdetâ salgın gibi yayılmış ve anne ölümlerinin iyice artmasına yol açmıştı.⁷¹ Besim Ömer resmî makamları ikaz ederek ülkedeki lohusa ölümleriyle ilgili bir rapor hazırladı. Hazırlanan raporu dikkate alan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye, 7 Haziran 1891 tarihli Takvîm-i Vekâyi'de talimatname yayımlayarak İstanbul'da çalışan tüm ebelerin sıkı bir denetimden geçeceğini duyurdu. Akabinde ebeler polis zoruyla toplandı ve Besim Ömer İstanbul'daki ebelere üç ay müddetle asepsi-antisepsi konularında eğitim verdi. Lakin tüm bu uğraşlardan arzu edilen sonuç alınamadı. Zira ebeler Besim Ömer'in ifadesiyle, "*Bir müddet sonra kendi bildikleri surette ve verilen eğitimin aksine hareket ettiklerinden, pek çoğu asepsi için ellerini ve tırnaklarını fırçalamayı abdest almakla karıştırdığından...*", alışkanlıklarını devam ettirdi.⁷²

Bu sebeplerden ötürü Besim Ömer Paşa, ebelik eğitiminin kurumsallaşması ve kadın doğum derslerinin uygulamalı olarak verilebilmesi için doğum hastanelerinin ve ilk viladethanenin açılması için çaba sarf etti. Nitekim Besim Ömer Paşa, kaçak olarak da olsa ilk viladethaneyi nasıl kurduğunu özetle şu şekilde anlatıyordu:

"Memlekette bir viladethane, bir seririyat-ı viladiye yoktu. Mekâtipte talebe mankenler üzerinde ders görürdü. Bir ebe mektebi vardı. Fakat bu, mektepten başka her şeye benziyordu. Burada Varviçino isminde milleti meçhul bir muallim, Osmanlı milletini teşkil eden bütün anasırların kadınlarından müteşekkil talebesine Türkçe, Rumca, Ermenice ve Yahudice tedrisatta bulu-

nuyordu. Ebeler her türlü nezafet-i fenniyyeden (tıbbi sterilizasyon, temizlik anlayışı) bihaber oldukları için memlekette hema-yı nifasa müthiş tahribat yapıyordu. 1888'de Tıbbiye'de tedrisata başladıktan bir müddet sonra ebe mektebi de uhdeme verildi. 1906'da bu sahada ilk Türkçe eser olan Ebelik kitabını telif ettim. Bunda gayet sade, uzmanlığı ebelerin anlayabileceği bir lisan kullanmaya ve ıstılahları (terimleri) bile Türkçeleştirmeye bilhassa itina etmiştim. Bu kitap pek çok kişinin takdirini kazandı ve hatta meşhur Macar müsteşriki Vambéry [Arminius Vambéry] takdîrkâr bir mektupla beni taltif etti. Bir taraftan viladet-i hümayun sene-yi devriyesinde Padişah'ın hâletirubihyesinden istifade ile bir viladethane tesisi müsaadesi almaya çalışırdım. Abdülhamid de 'bana piçhane açtıracak' düşüncesi bir fikrisabit hâlini almıştı. Ben her sene bilvasıta teşebbüste bulunmakta, o da reddetmekte ısrar ederek artık tavassut eden zevât da çekinmeye başladı. Mamafih biz elyevm Bahçeler Müdürü Reşad Nuri Bey'in da-iresi olan binada gizli olarak bir viladethane açtık.²⁷³

Ömer Besim'in "Ebelik" kitabı

Besim Ömer Paşa, öğrencileriyle birlikte

Demirkapı'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane civarında doğumbane olarak kullanılan bina

Görüldüğü üzere Besim Ömer Paşa, doğum kliniğini gizli olarak açmasının nedenini II. Abdülhamid'in yaklaşımına bağlamaktaydı. Besim Ömer Paşa, Sultan'ın her doğum gününü fırsat bilerek yaptığı doğumevi açılması başvurularının da Padişah tarafından reddedildiğini ifade etmekteydi.⁷⁴ Neticede 1892'de Demirkapı'da *Saray-ı Hümayun dâhilinde vaki Taşkışla'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane civarında, nebatat bahçesi arkasında kale duvarına muttasıl (bitişik) 3 oda ve 1 sofadan ibaret küçük bir bina âdetâ gizli bir seririyat-ı viladiye hâline getirilerek* memleketteki ilk klinik açılacaktı. Bu kliniğin açılmasıyla birlikte hem tıbbiye hem de ebelik öğrencileri doğum derslerini uygulamalı olarak hasta başında görmeye başladı.⁷⁵

Öte yandan sağlık hizmetlerinin daha efektif olabilmesi için yardımcı personelin de iyi yetişmiş olması gerektiği düşüncesinde olan Besim

Ömer Paşa, 1895'te ebe okuluna tayin edilmesiyle⁷⁶ bu fikrini hayata geçirme fırsatı buldu. Öncelikle ebe adaylarına okuma yazma zorunluluğu, 30 yaş sınırı ve Türkçe bilmek gibi şartlar getirdi. Ebe hanımların eğitimlerine yardımcı olması düşüncesiyle *Doğururken ve Doğurduktan Sonra* (1902), *Ebe Hanımlara Öğütlerim* (1904), *Ebelik, Doğurma ve Doğurtma* (1904) isimli 3 kitap kaleme aldı. Ayrıca Besim Ömer, Paris'teki eğitimi sırasında hocası Budin'in doğum kliniğindeki derslerinde tuttuğu notlar ile Étienne Stéphane Tarnier, Gustave Chantreuil ve Pierre-Constant Budin'in yenidoğan beslenmesi ve hijyeni konularında verdikleri bilgileri toplayarak *Zayıf ve Vakitsiz Doğan Çocuklara Edilecek Tekayyüdat: Kuvvöz ve Gavaj* isimli prematüre çocuk bakımı alanında Türkçe tıp literatüründe yazılmış ilk kitabı kaleme aldı.⁷⁷

Bu kitaplarda ebelere ve hastabakıcılara, hamile kadınlara yaklaşım ve müdahale yolları resimlerle ve şekillerle gösterilirken; ebelerin kullandıkları aletler, beşik kundak yapma yolları ve doğum sonrası bebek bakımıyla ilgili bilgiler verildi.⁷⁸ Böylece Besim Ömer Paşa sayesinde ebe sınıfı ile birlikte kadınların hem sağlık alanında hem de diğer alanlarda eğitim alma süreçleri başlamış oldu. Bu nedenle sağlık alanında görev yapacak kadınların eğitimine en çok önem veren ve çaba gösteren isim de yine Besim Ömer Paşa olmuştur

Besim Ömer Paşa, karikatürlere de konu oldu.

diyebiliriz.⁷⁹ Bu özellikleri dolayısıyla Besim Ömer Paşa, Osmanlı Devleti'nde modern ebe-
liğin de kurucusu olarak kabul edilebilir.

1911'e gelindiğinde Besim Ömer Paşa'nın çabaları sonucunda İstanbul'da 2 ebe okulu açıldı. Bunlardan biri ortaokul mezunlarını kabul etmekte ve bugünkü anlamıyla sağlık memuru yetiştirmek amacını gütmektedir. İkinci okul ise Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye himayesinde en az ilkokul mezunu kız çocuklarını 2 yıllık eğitim sonucunda ebe olarak yetiştirecekti. Ancak Besim Ömer Paşa'nın büyük gayretleriyle açılan Ebe Okulu I. Dünya Harbi sırasında kapatıldı. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1924'te yapılan Hilâl-i Ahmer Kongresinde Besim Ömer Paşa ve arkadaşları bir hemşire okulu açılmasını savunarak 21 Şubat 1925'te ilk hemşire okulunun Hilâl-i Ahmer Hemşire Mektebi adıyla açılmasını sağladı.⁸⁰

Demirkapı Taşkılla içinde bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane

“Besim Ömer Paşa'nın büyük gayretleriyle açılan Ebe Okulu I. Dünya Harbi sırasında kapatıldı. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1924'te yapılan Hilâl-i Ahmer Kongresinde Besim Ömer Paşa ve arkadaşları bir hemşire okulu açılmasını savunarak 21 Şubat 1925'te ilk hemşire okulunun Hilâl-i Ahmer Hemşire Mektebi adıyla açılmasını sağladı.”

Besim Ömer Paşa'nın ebelik okulunda köklü düzenlemelere gitmesinin temel sebebi çocuk ölümlerindeki fazlalıktı. Zira ülkede her 5 çocuktan 4'ü hayatını kaybediyordu. Dolayısıyla ülke nüfusunun doğan çocuklarla değil, sağ kalanlarla artacağı düşüncesindeydi. Ayrıca nüfusun artması için en iyi çare de kişileri teşvik etmek ve her ailenin en az üç çocuk yapmasını sağlamaktı. Bu nedenle Besim Ömer Paşa, eserlerinin birçoğunda nüfus sorununa değinmiş olmakla birlikte özellikle “*Nüfus Siyaseti ve Küçük Çocuklarda Vefyat*”, “*Türk Çocuğu Yaşamalıdır*”, “*Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalıdır*” isimli eserlerinde nüfus meselelerini ayrıntılı bir şekilde ele aldı.⁸¹

Eskiden beri toplumda kadınların erkek doktora götürülmediğini söyleyen Besim Ömer Paşa, zamanla bu ön yargıyı kırmayı başardığını ifade

“Doğumları artırmak ve ölümleri azaltmak için mücadele eden Besim Ömer Paşa, Osmanlı’da modern çocuk hekimliği-nin de kurucusudur.”

eder. Meslek hayatı boyunca Besim Ömer Paşa’yı en mutlu eden gelişmelerin, hekimlere ve doğumhaneye karşı olan ön yargıların yavaş yavaş kırılması ve tıp alanında “temizlik anlayışı”nın yerleşmeye başlamasıydı. Besim Ömer Paşa kendi deyimiyle tıp sanatını, tıp ehli olmayan üfürükçü ve cahillerin elinden kurtardığını belirterek hekimlere olan güvenin sağlanmasında önemli rol oynamıştı.⁸²

Doğumları artırmak ve ölümleri azaltmak için mücadele eden Besim Ömer Paşa, Osmanlı’da modern çocuk hekimliğinin de kurucusudur. Nitekim o yıllarda 3 yaşına kadar olan çocuklarla tıbbi manada ilgilenenler doğum ve dâhiliye doktorlarıydı. 1891’den itibaren doğum eğitimi içinde yenidoğan ve prematüreler konusundaki dersleri ilk defa Besim Ömer vermiştir.⁸³ Besim Ömer Paşa, bir yandan Askerî Tıbbiye’de kadın doğum kliniği hocalığı görevine devam ederken 1896’da yurt çapında sağlık alanında her türlü idari uygulamadan sorumlu bir makam olan Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ile Sivil Tıp Okulu’nun başına getirildi.⁸⁴ Yine Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye üyeliğine atanan Besim Ömer Paşa,⁸⁵ 1908’de bu iki kurumun da başkanı olmuştur.⁸⁶

Besim Ömer’in verilen görevlerdeki başarıları, devlet nezdinde karşılık buldu. Nitekim 15 Mart 1899’da ikinci rütbeden Osmanlı Nişanı ile taltif edilen Besim Ömer, 1900 yılına gelindiğinde mirliva (tuğgeneral) oldu. Onun görevlerindeki bu üstün başarıları nedeniyle böyle bir evlat yetiştirdiği için annesi Afife Hanım da 6 Mart 1901’de ikinci rütbeden Şefkat Nişanı’na layık görüldü.⁸⁷

VAZİFESİ									
İÇTİMAİ HÜVİYETİ					İLMİ HÜVİYETİ				
Adı		12			12				
Aile lakabı									
Doğduğu yer ve yıl		1374							
Babasının adı		13			13				
Ana dilinden başka bildiği lisanslarda iktidar derecesi		Milliyeti							
Evlidir?		Evlendiği tarih							
Çocukların :		14			14				
Şahsına ve ailesine ait malak ve akarı var mı?		15			15				
İlace ve infakile mükellef mufusun adedi ve karabetti									
Telif ve tercüme ettiği Eserler									
Bulunduğu vazife :									
Vazifesinin adı		Faizi	Bağlı olduğu tarih	Ayrıldığı tarih	Ayrıldığına sebep	Gün	Ay	Yıl	Genel
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									
26									
27									
28									
29									
30									

Besim Ömer Paşa'nın içtimalı ve ilmi hüviyetiyle bulunduğu vazifeler

“15 Mart 1899’da ikinci rütbeden Osmanlı Nişanı ile taltif edilen Besim Ömer, 1900’e gelindiğinde mirliwa (tuğgeneral) oldu.”

Meslek hayatı ve kendisine verilen görevlerdeki başarıları dolayısıyla sürekli olarak taltif edilen Besim Ömer Paşa, 3 Eylül 1902’de liyakatı dolayısıyla bir derece terfi aldı. Alanındaki uzmanlığı 23 Kasım 1902’de birinci rütbeden Mecidi Nişanıyla taltif edilmesini sağladı. Yine çok geçmeden 27 Aralık 1902’de Murassa Mecidi Nişanı ve 13 Ocak 1903’te murassa Osmani Nişanıyla taltif edildi. Aslında Besim Ömer Paşa, Tıbbiye’den içli dışlı olduğu Tıbbiyeli İttihatçılarla birlikte hareket ediyor ancak II. Abdül-

Besim Ömer Paşa, Tıbbiyeli İttihatçılarla birlikte hareket ediyor ancak II. Abdülhamid’e karşı oluşan muhalefet hareketlerinde çok fazla sürülmiyordu. Zira onun bızlı biçimde rütbe ve taltifler alması bunun en iyi göstergesiydi.

hamid'e karşı oluşan muhalefet hareketlerinde çok fazla sivrilmiyordu. Zira onun hızlı biçimde rütbe ve taltifler alması bunun en iyi göstergesiydi. II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde ise Besim Ömer Paşa'nın evi muhalefet hareketinin merkez noktalarından biri hâline gelmişti.⁸⁸

“II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde Besim Ömer Paşa'nın evi muhalefet hareketinin merkez noktalarından biri hâline gelmişti.”

II. Meşrutiyet'in ardından Besim Ömer Paşa'nın gayretleri sonrasında ülkede “Eczacı, Dişçi, Ebe ve Hastabakıcı Kadınlar Mektebi”, 18 Kasım 1908'de açıldı.⁸⁹ Ayrıca Osmanlı coğrafyasında genel sağlık sorunlarını çözmek, tıbbi uygulamaları ve adli işlemleri idare etmek amacıyla memleketin mülki sıhhiye teşkilatının en yüksek makamı olan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye teşkil edildi. Üyeler arasında yapılan seçim neticesinde Besim Ömer Paşa başkanlığa seçildi ve 26 Temmuz 1909'da yeni görevine başladı. Besim Ömer Paşa, ülke genelinde sağlık sorunlarıyla ilgilenmeye başladı.⁹⁰

1910'da Hicaz Sıhhiye Komisyonu daimî üyeliğine, 1911'de İnzibat-ı Sıhhiye-i Hususiye talimatnamesini gözden geçirmekle görevli komisyonun başkanlığına tayin edildi.⁹¹ Âkil Muhtar Özden ile birlikte kolera hakkında hekimlere rehber niteliğinde ortak bir kitap yayımladı.⁹² Balkan Savaşı sonlarında Çifteler Çiftliği'ndeki muhacirler arasında yayılan tifüs salgınına karşı halkın ihtiyaç duyduğu elbise ve ilaçları tedarik ederek Hilâl-i Ahmer kanalıyla ulaştırmış, ayrıca bilgilendirme amacıyla ilk yardım ve renkli bilgilendirme levhaları bastırmıştı.⁹³

“Besim Ömer Paşa, Balkan Savaşı sonlarında Çifteler Çiftliği’ndeki muhacirler arasında yayılan tifüs salgınına karşı halkın ihtiyaç duyduğu elbise ve ilaçları tedarik ederek Hilâl-i Ahmer kanalıyla ulaştırmış, ayrıca bilgilendirme amacıyla ilk yardım ve renkli bilgilendirme levhaları bastırmıştı.”

Öte yandan Besim Ömer Paşa’nın sivil toplum kuruluşlarına ilgisi daha Paris’te öğrenciliği sırasında başlamıştı. Nitekim Paris’te eğitimine devam ederken Yeşilay benzeri bir sivil toplum kuruluşunda (tütün aleyhindeki cemiyet-i fen-niye) mesai harcamış, çalışmaları takdir görmüş hatta gümüş madalyayla taltif edilmişti. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nde de sivil toplum kuruluşlarının kurulmasında öncülük etmiştir. Böylece 1898’den itibaren içtimai ve sıhhi cemiyetlerin hemen hemen hepsinde yer alarak en etkili isimlerden biri oldu.⁹⁴

Nitekim Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetlerinin yeniden ivme kazandığı II. Meşrutiyet sonrasındaki yapılanmasına ve kurum-sallaşmasında önemli görevler icra etti. 1912’de Cemiyetin ikinci başkanlığına ve sonrasında da fahri başkanlığına seçildi. Yine 20 Mart 1912’de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi’nin kuruluşu, Besim Ömer Paşa öncülüğünde gerçekleşti. 100 üyesi bulunan Cemiyetin üyeleri arasında Paşa’nın kız kardeşi Macide Hanım da yer aldı.⁹⁵

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin temsilcisi sıfatıyla katıldığı yurt dışında toplantı ve konferanslarda özellikle de 1912’de Washington’da toplanan IX. Salib-i Ahmer Konferansındaki gözlemlerini yansıtan yazıları ve raporlarıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin temel ilkelerinin oluşturulmasında pay sahibi oldu.⁹⁶

Ayrıca Besim Ömer Paşa, Dr. Âkil Muhtar ile askerin sıhhi ihtiyaçlarını tespit etmek için 1912’de Ayastefanos’a birkaç ziyaret gerçekleşt-

tirerek burada Rum Mektebi'nde kurulan hastanenin ilaç, araç gereç ve çamaşır ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladı. Bununla birlikte buraya sevk edilen hasta sayısının çokluğundan dolayı ek bir hastane yapılması gerekliliğini savundu. Satın alınan çok sayıda çadırdaki hasta ve yaralıları çay, çorba vb. dağıtılmasını sağladı.⁹⁷

Öte yandan Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyetinin⁹⁸ kuruluşunda görev alarak 1914'te derneğin ikinci başkanlığına getirildi. Cumhuriyet yıllarında da Besim Ömer Paşa; Veremle Mücadele Cemiyetinin merkez kurullarında üyelik görevlerinde bulundu, yıllık genel kurullarında kongre başkanlığı ve kongre açılış konuşmaları yaptı.⁹⁹ Bu nedenle bu Cemiyetin de fikir babasının Besim Ömer Paşa olduğu söylenebilir.¹⁰⁰

“Besim Ömer Paşa, Dr. Âkil Muhtar ile askerin sıhhi ihtiyaçlarını tespit etmek için 1912'de Ayastefanos'a birkaç ziyaret gerçekleştirerek burada Rum Mektebi'nde kurulan hastanenin ilaç, araç gereç ve çamaşır ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladı.”

Hilâl-i Ahmer Ayastefanos Seyyar Hastanesi

Besim Ömer Paşa, *Nevsal-i Afîyet'e* her yıl değişik konularda makaleler verirdi. 1900 yılında ilk imdat ve yardım konularında yazmıştı.

Besim Ömer Paşa, İlk İmdat ve Yardım Teşkilatının da kurucusudur. Bu konuyla ilgili yaklaşık çeyrek asırdır boğulma meselesinin kendisinin dikkatini çektiğini ifade eden Paşa, daha 1900 yılında "Nevsal-i Afîyet"te konuya dair uzun uzadıya bir yazı kaleme almıştı. Besim Ömer Paşa yazısında, İstanbul'da her hafta bir sandal devrilmesinin, bir mavra batmasının veya bir vapur çarpışmasının meydana geldiğinden ve bu kazalara yapılan ilk müdahalelerin ilkelliğinden bahsediyordu. Zira bu yıllarda bir sandal devrilmesi veya vapur çarpışması sonrasında denize düşüp boğulma tehlikesi geçiren kişi, sudan çı-

karıldıktan sonra bir hamalın arkasında civar bir hamama (İstanbul'da genellikle Karaköy Hamamı'na) götürülüyor ve orada, mide ve akciğerlerde toplandığı düşünülen suyu çıkarmak için karnına elle bastırmak veya ayaklarından asmak gibi saçma tedbirlerle tedavi edilmeye çalışılıyordu. Boğulan kişiye ilk müdahaleyi gerçekleştiren bu kişiler ise genelde hamal, kayıkçı veya bu sınıfa yakın ahalden kimselerdi. Bu nedenle iyilik yapmak istenirken boğulan kişinin ölümüne sebep olunuyordu. Besim Ömer Paşa da İstanbul'da yaşamasının ve daha önce kendisinin de böyle bir kaza geçirmesinin de etkisiyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kurulduktan sonra imdat barakalarının kurulması tavsiyelerinde bulundu. Nitekim 5 Eylül 1914'te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Sekreteri Dr. Adnan Bey'in teşebbüsüyle Gülhane Parkı sahiline üç tahlisiye sütununun dikilmesine karar verildi. Bu sütunlara cankurtaran simitleri asılmış, bu sayede boğulan bir adamı kurtarmak üzere denize atlamak fedakârlığında bulunan zatın da tedbirsizlikle boğulmasına mâni olunmuştu. Ayrıca boğulma tehlikesi geçiren ve baygın bir hâlde karaya getirilen yaralının tedavisi için levha sütun üzerine ilk müdahalede neler yapılması gerektiği (ne şekilde nefes aldırıp verdirileceği) yazılmıştı.¹⁰¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından suda boğulanlara imdat ve muavenet maksadıyla Gülhane Parkı'nda 3 sütun dikilmiş ve her birine cankurtaran simidi takılmıştı.

Sürekli Türk halkının gelişimi için eğitici yayınlar yapan, sağlıkla ilgili cemiyetlerin kuruluşunda en ön saflarda yer alıp ülke adına kongreden kongreye koşan Besim Ömer Paşa; bu yoğun çalışma hayatı içerisinde Üniversite'de idarecilik görevleri de üstlendi. 1914'te Tıp Fakültesi dekanlığına seçilerek 1916'nın Mart ayından itibaren "Tıp Fakültesi Mecmuası" isimli derginin

yayımlanmasını sağladı. 5 Şubat 1918'de Hilâl-i Ahmer başkan vekilliğinden ayrıldı ancak fahri başkanlığa devam etti.¹⁰² 5 Kasım 1919'da ilk kez Darülfünun Rektörlüğüne,¹⁰³ 16 Kasım 1921'de ise ikinci kez yine bu göreve seçildi.¹⁰⁴

İşgal yıllarına denk gelen bu dönemde Besim Ömer Paşa, Yunanistan'ın İzmir'i işgali üzerine 17 Mayıs 1919'da Darülfünun'da hocaların ve talebelerin katıldığı toplantıda rektör olarak toplantıyı açarken, "*Felaket o kadar derindir ki müteessir olmayan ne bir Osmanlı ne de bir Müslüman var. Uzun uzadıya sözden ziyade fiiliyata ihtiyaç vardır. Darülfünun, milletin ruhu ve dimağıdır. Hissiyatımızın ulviyeti, şiddeti yanında makul teşebbüsler lazımdır.*"¹⁰⁵ diyerek Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketine bütün gücüyle destek verecekti.

(Soldan sağa)- Fransız Yüksek Komiseri General Pelle, Besim Ömer Paşa, Fransız Yazar Claude Farrere, Halife Abdülmecid Efendi Darülfünun merdivenlerinde

Ayrıca Besim Ömer Paşa'nın rektörlüğü döneminde tıp eğitiminin zor ve uzun olması, laboratuvar çalışmalarının fazlalığı ve hocaların çok yoğun olması gibi nedenlerden ötürü sadece kız çocuklarının eğitim aldığı bir Tıbbiye Mektebi açılması fikri hasıl olmuş ancak bu talep karşılık görmemişti. Bu noktada Besim Ömer Paşa'nın kararlı duruşu neticesinde üç kız öğrenci (Müfide Küley, Sabiha Sayın, İffet Çağlar) Tıbbiye'ye başladı. Milli Mücadele'nin ardından Eylül 1922'de Tıp Fakültesine kabul edilen kız öğrenci sayısı 10'a yükseldi. Bu kız öğrencilerden altısı 1928'de stajlarını tamamlayarak doktor oldu. Üç öğrenci tıp tahsiline devam etmezken bir kız öğrenci de tüberkülozdan vefat etti.¹⁰⁶ Neticede kız çocuklarının da tıp fakültelerinde eğitim almasında Besim Ömer Paşa öncülük etmiş oldu.

1904-1995
Besim Ömer Paşa'nın
ısrarlarıyla Tıbbiye'ye
başlayan öğrencilerden
Müfide Küley

Dönemin en meşhur doktorlarından biri olması nedeniyle hemen hemen her konuda Besim Ömer Paşa'nın fikrine müracaat ediliyordu. Nitekim 1 Şubat 1916'da Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin ölümü, dönemin İttihatçı ve İtilafçı fırkaları arasında tartışmalara neden oldu. Zira Hürriyet İtilaf Fırkası, Veliaht'ın ölümünün İttihatçılar tarafından gerçekleştirilen bir suikast olduğunu iddia ederek kamuoyunda infial yaratmak istedi. Bunun üzerine ölüm sebebini tetkik için yaklaşık 15 kadar doktor görevlendirildi. Görevlendirilen doktorlar arasında Besim Ömer Paşa ve yakın arkadaşı Âkil Muhtar da yer aldı. Tetkik Heyeti, yapmış olduğu incelemeler neticesinde Veliaht'ın ölümünün intihar olduğu sonucuna vardı. 1936'da konunun yeniden gündeme gelmesi üzerine Besim Ömer Paşa, Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin ölüm

“Meslek hayatı boyunca çocuk ölümleri ve çocuk hastalıkları konusunda pek çok kitap ve makale kaleme alan Besim Ömer Paşa, bir hekim olarak çocukların sadece beden olarak sağlıklı yetişmelerine değil aynı zamanda ahlaki yetiştirmelerine de azami önem verirdi.”

nedeninin o günkü şartlarda intihar olduğunu, bugün de aynı düşüncede olduğunu belirtmişti.¹⁰⁷

Meslek hayatı boyunca çocuk ölümleri ve çocuk hastalıkları konusunda pek çok kitap ve makale kaleme alan Besim Ömer Paşa, bir hekim olarak çocukların sadece beden olarak sağlıklı yetiştirmelerine değil aynı zamanda ahlaki yetiştirmelerine de azami önem verirdi. Bu nedenle Memlekette Hilâl-i Ahmer'den sonra en mühim kurumlardan biri olan Himaye-i Etfal Cemiyetinin (bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumu) 1917'de kuruluşuna da öncülük ederek Cemiyette önce üye sonra başkan olarak görev aldı.¹⁰⁸ Çocukları kötü alışkanlıklardan kurtarmak veya bu alışkanlıkları kazanmasını önlemek için mücadele etti. Bu konuda da birçok eser ortaya koyarak başkanlığı süresince pek değerli hizmetlerde bulundu. Anne ve çocuk sağlığı konusunu ciddi şekilde ele alan Besim Ömer Paşa, Türkiye'de modern pediatriinin yenidoğan bölümünü de kuran kişidir.¹⁰⁹

Besim Ömer Paşa, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nde de halk sağlığıyla yakından ilgilenmiş; Sıhhiye Vekâleti'ne bağlı Yüksek Sıhhat Şurası azalıklarında bulunmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinde çalışmalarına devam eden Besim Ömer Paşa, 1925'te hem Merkez Kuruluna hem de İdare Kuruluna seçildi ve yine bu dönemde Cemiyetin ikinci başkanlığı görevini yürüttü.¹¹⁰

1924'te mübadele neticesinde ülkeye gelecek muhacirlerin ihtiyaçlarının temini için Samsun,

Hilâl-i Ahmer Muhacirin Hastahanesi

“Muhacirlerin sıhhatleriyle daha yakından alakadar olmak ve ihtiyaç duydukları eşyaları temin etmek için buralarda hastane ve dispanserler kuruldu. Ayrıca muhacirlerin ihtiyaçlarının hızlıca temin için 3 mıntika müdürü emrine bir adet binek otomobil verildi.”

Trakya, İzmir, Adana, Konya, İzmit mıntika müdürleri merkezlerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumisi tarafından birer murahhas bulundurulması kararlaştırıldı. Daha sonra 37 vilayette Hilâl-i Ahmer'e ait murahhaslar çalışmaya başladı. Muhacirlerin sıhhatleriyle daha yakından alakadar olmak ve ihtiyaç duydukları eşyaları temin etmek için buralarda hastane ve dispanserler kuruldu. Ayrıca muhacirlerin ihtiyaçlarının hızlıca temin için 3 mıntika müdürü emrine bir adet binek otomobil verildi. Bununla beraber ülke genelinde 35 nakliye aracı Hilâl-i Ahmer'in çalışmalarına tahsis edildi. Bunun yanında muhacirlere ulaştırılmak üzere daha önce İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin uhdesinde bulunan

“Besim Ömer Paşa'nın yaşı ilerledikçe kendisi de rabatsızlanmaya başladı. 1932'nin Temmuz ayında tedavi için Fransa'ya gitti. 29 Ekim 1932'de geri döndü.”

eşyalar vakit kaybedilmeden ihtiyaç sahiplerine tevzi edildiği gibi 15.000 battaniye, 10.000 muhtelif yelek, 10.000 ceket, 7.000 pantolon, 10.000 don, 10.000 gömlek, 15.000 çorap, 5.000 fanila, 5.000 karavana, 1.000 çarık, 700 mahruti çadır, 6 iki direkli çadır ve 120 büyük sandık; 360 kilo ve küçük sandıklarında 4.320 kilo tuvalet sabunu, 1.000 kilo adi sabun, 10.000 kutu kibrit, 300 kilo kakao, 132 kutu sütün de muhacirlere dağıtılması kararlaştırıldı. Bütün bu çalışmaların başında da Besim Ömer Paşa bulunmaktaydı.¹¹¹

Salib-i Ahmer:
Kızılhaç

Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanmaya çalışılan nüfus siyasetinde istenilen hedefe ulaşmanın en

13 Mayıs 1969'da, 50. yılını dolduran doktorlar için düzenlenen programa katılan Besim Ömer Paşa, hatıralarını anlattı.

“Besim Ömer Paşa, 3 Nisan 1939'da gerçekleşen TBMM VI. açılışında Meclis'in en yaşlı vekili olarak meclis başkanlığı yaptı.”

17 Kasım 1934'te gerçekleşen Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Alemdar Semt Ocağı Kongresine katılan Besim Ömer Paşa, çocukların sıhhi himayesi konusunda hastabakıcı teşkilatının verimli çalışabilmesi için her çocuğun sıhhat sicil cüzdanı (bir çeşit sağlık karnesi) bulunmasını teklif etti. Cumhuriyet Halk Fırkası yöneticileri de onun bu önerisini olumlu karşıladı.¹¹⁷

Cumhuriyet yıllarında da Darülfünun öğretim üyelğine devam eden Besim Ömer Paşa, üniversite reformunun ardından üniversiteden uzaklaştırılınca, Atatürk'ün teşvikiyle¹¹⁸ Şubat 1935'te Bilecik'ten milletvekili seçildi. 13 Şubat 1935'te Kilisli Rıfat Kardam ve Mazlum Boysan ile birlikte Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Yüksek Sağlık Şurası başkanlığında bulunarak ülkenin o dönemdeki sağlık durumu ile ilgili sorunlara Meclis kürsüsünden dikkat çekmeye devam etti.¹¹⁹ 7 Mart 1935'te mazbatasını onaylanan Besim Ömer, Kütüphane Encümeni'ne üye seçildi. 14 Aralık 1938'de ise üyesi bulunduğu bu komisyonun başkanlığına seçildi. 14 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti Müzaheret Kurumları Beynelmilel Birliğince gerçekleştirilen konferans için Çekoslovakya'ya gönderildi. Ardından Birliğin ikinci başkanlığı görevine getirildi. 1938'de Kopenhag'da yapılan Milletler Cemiyeti Müzaheret Kurumu Konferansında Türkiye'yi temsilen giden heyete başkanlık etti.¹²⁰

1939'da Bilecik'ten yeniden aday gösterilerek mebus seçilen Besim Ömer Paşa, TBMM'nin 3 Nisan 1939 tarihli VI. dönem açılışında Meclis'in en yaşlı üyesi sıfatıyla meclis başkanlığı yaptı.¹²¹

1938'de Akil Muhtar Özden, Fuat Kamil Beksan, Rusçuklu Hakkı Uzel, Feridun Nafiz Uzuluk, Süheyl Ünver ile birlikte Türk Tıp Tarihi Cemiyetinin¹²² kurucu üyeleri arasında yer alarak ilk başkanlığına seçildi.¹²³ Etibba Muhademet Cemiyetinin, doktorlukta 50. yılını devirmiş doktorlar için 13 Mayıs 1939'da tertip ettiği merasimle bir bakıma jübilesini yaptı. Törende doktorların hâl tercümeleri okunurken Besim Ömer Paşa da önde gelen 50 yıllık hekimler grubu adına bir konuşma gerçekleştirdi. Bu merasim bir bakıma Besim Ömer'in vefatının habercisi niteliğinde oldu.¹²⁴

etibba: doktorun çoğulu. tabipler, doktorlar.

Marko Paşa
1824-1888

Doktor Abdullah Bey
1800-1874

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Besim Ömer Paşa

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu

1859'da Fransızlarla Almanlar arasında cereyan eden savaşta, harp alanını gezen ve Jean-Jacques Rousseau'nun yeğeni Henri Dunant uzun uğraşlar vererek 22 Ağustos 1864'te yaralıları ile sağlık personelinin tarafsızlığını benimseyen ve taahhüt eden bir statüyü Cenevre Milletlerarası Konferansında kabul ettirmiş ve Salib-i Ahmer (Kızılhaç) Cemiyetinin kurulmasına öncülük etmişti.¹²⁵ 1865'te Cenevre Sözleşmesi bazı devletlerce kabul edilmesine karşın Osmanlı Devleti, doğrudan bir faydasına inanmadığı gibi herhangi bir zararının da olmayacağı düşüncesiyle sözleşmeyi reddetmeyerek 5 Temmuz 1865'te imzaladı. Öte yandan sözleşmeye uygun bir millî cemiyetin Osmanlı, ülkesinde tesisini ise lüzumlu görmedi.¹²⁶

Osmanlı Devleti aradan iki yıl geçtikten sonra 1867'de Paris'te düzenlenen Milletlerarası Kızılhaç Konferansı ve sağlık sergisine temsilci olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane hocası olan Miralay Abdullah Bey'i görevlendirdi.¹²⁷ Abdullah Bey, ülkeye dönüşü sonrasında Kızılhaç Cemiyeti gibi bir cemiyetin Osmanlı Devleti'nde kurulması için çalışmalara başladı. Ancak gerekli ilgiyi hükûmet yetkililerinden yine de göremedi. Buna rağmen Abdullah Bey'in ısrarlı tutumu nihayetinde sonuç verdi. Nitekim Sultan Abdülaziz'in başhekimi ve Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Marko Paşa'nın başkanlığında geçici bir komite oluşturularak 11 Haziran

1868'de imzalanan taahhünameyle Osmanlı Mecruhin ve Mardayı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Hasta ve Yaralı Osmanlı Askerlerine Yardım Derneği) resmen kuruldu.¹²⁸ Böylelikle Kızılay'ın temelleri atılmış oluyordu.

Buna rağmen başlangıçta Mecruhin ve Mardayı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti istenilen faaliyetleri gerçekleştirememişti. Zira bundaki en önemli sebep Hristiyan devletler tarafından kurulması dolayısıyla Kızılhaç Cemiyetine karşı Osmanlı idarecilerinin takındığı ön yargıyla birlikte Cemiyetin fikirlerinin hayalden öteye gidemeyeceği şeklindeki düşünce olmuştu. Bu nedenle bütün çabalar boşa gittiği gibi özellikle Abdullah Bey'in ölümü sonrasında Mecruhin ve Mardayı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti 1874'te atalet içinde kaldı.¹²⁹

1877'ye gelindiğinde ise Mecruhin ve Mardayı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti Sultan Abdülhamid'in iradesiyle Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (OHAC) ismini alarak resmen kuruldu.¹³⁰ 1865'de Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasından tam 13 yıl sonra Cemiyet, fiilen faaliyetlerine başlayabildi. Ayrıca Cemiyet resmen Padişah'ın da himayesine girdi. İlk oturumunu Beşiktaş Sarayı'nda Paşa Dairesi'nde yapan¹³¹ Cemiyet, 1879'da Beyoğlu'nda Altıncı Daire Hastanesi'nin tamiriyle ilgili çalışma sayesinde adını ilk kez duyurdu.¹³²

Türk milletinin önde gelen özelliklerinden biri olan yardımlaşma kavramı çerçevesinde Hilâl-i

*Cemiyet'in Osmanlı dönemi
Türkçesi ve Fransızca
isimlerine bavi mühür, 18
Temmuz 1877.*

*Kaynak: H. Ada, Osmanlı
Hilâl-i Ahmer Cemiyeti.,
2011, s.32.*

Ahmer Cemiyetinin büyük umut ve beklentilerle kurulduğu günler, İmparatorluğun da pek çok hayati değişikliğe gebe olduğu yıllardı. 1876 yaz aylarında II. Abdülhamid, Meşrutiyet'i ilan edip Meclis'i ve anayasayı yürürlüğe koyduysa da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası ülkeye yarar sağlayacağına inanmadığı meşrutiyet yönetimine son verdi.¹³³ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de bu olumsuz havadan nasibini aldı.¹³⁴

Ankara Kızılay Cemiyeti Arşivi'nde bulunan bu tablo, ilk kurucuları bir arada gösteriyor.

Fotoğrafın altında Osmanlı dönemi Türkçesiyle şu cümle yer alıyor: "1292 [1877] senesinde Osmanlı ve ecnebilere muhteliten teşekkül eden ve Hilâl-i Ahmer İdaresi namını ahzedən heyet / 1877 senesinde Osmanlı ve yabancılardan karma olarak oluşan ve Hilâl-i Ahmer İdaresi adını alan heyet."

Birinci sıradakiler (soldan sağa): Nuri Bey, Doktor Bartoletti, Nuriyan Efendi, Doktor Hacı Arif Bey (Reis), Doktor Sarell, M. Foster, Feridun Bey. İkinci sıradakiler: Doktor Sevastopulo, M. Leval, Faik Paşa, Eşref Efendi, General Mott, M. von Hess, Doktor Dikran Pestemalciyan Paşa.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi son toplantısını Ocak 1879'da gerçekleştirerek¹³⁵ Doktor Besim Ömer Bey'in deyimiyle bu tarihten sonra "uykuya dalmış"tı.¹³⁶ Yaklaşık 20 yıllık uyku devresi 1897'de gerçekleşen Osmanlı-Yunan Savaşı ile son buldu. Nitekim Sadaret Makamı bir tezkire yayımlayarak eski üyelere hayatta kalanlar ile bazı yeni üyelerin takviyesi sonrasında 24 Mayıs 1897 tarihli Sadaret yazısıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetini yeniden tesis etti. Eski heyetin ikinci başkanı olan Noryan Efendi başkanlığında faaliyetlerine başlayan Cemiyet, ilk iş olarak iki hastane gemisi kiralayarak Golos'tan yaralı askerlerin taşınmasını sağladı.¹³⁷ Ayrıca sıtma tedavisinde kullanılmak üzere üretilen ilaçların ham maddesi olarak kullanılan 350 kıyye/okka kinin tedarik etti.¹³⁸ Ancak savaşın nihayetinde Cemiyet yeniden uykuya daldı. 1900'lerin başında Cemiyet yeniden canlandırılmak istendiyse de II. Abdülhamid, "bu konuda tasavvurları olduğundan" bahsederek, "şimdilik bu işin geciktirilip ertelenmesini" 15 Eylül 1902 tarihli irade-i seniyye ile reddetti.¹³⁹

1907'de ise Besim Ömer Bey, Sadrazam'ın önerisi ve Sultan II. Abdülhamid'in onayı ile Londra'da düzenlenen Uluslararası Kızılhaç Konferansına Osmanlı Hükûmeti'ni temsilen gönderildi.¹⁴⁰ O tarihten itibaren aktif olarak Hilâl-i Ahmer düşüncesini topluma aşılarmaya çalışmasının bir neferi oldu.

1937'nin ikinci cumartesi günü gerçekleştirilecek olan Yeşilay Kongresinde Safiye Hüseyin Hanım "İçki Düşmanlığı Âleminde Kadınlık Faaliyeti" konulu bir konuşma yapacaktır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Yeniden Kurulması ve Besim Ömer Paşa

Meşrutiyet'in ilanından sonra Cemiyetin eski kurucularından Della Suda Faik Paşa ile bazı hamiyetperverler, Cemiyet'in yeniden tesisi için öncülük etmişti. Besim Ömer Paşa da özellikle Trablusgarp Savaşı'nın patlak vermesinin, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1911'de yeniden kurulmasını zaruri hâle getirdiğini ifade etmektedir.¹⁴¹ Bununla birlikte 1911'de İstanbul'un Aksaray semtinde çıkan büyük yangında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin örnek katkıları, Cemiyet'in yeniden yapılanmasında önemli bir itici güç oldu. Zira yangında hemen imdat heyetleri oluşturan Cemiyetin mağdurlarla ilgilenip açıkta kalanlara günlerce yiyecek sağlaması, hatta bununla da yetinmeyip Cenevre'deki Salib-i Ahmer Hanımlar Merkezine başvurarak para yardımı sağlaması, bunu yurt içinde toplanan bağışlarla da birleştirerek yangında mağdur olmuş kimselere dağıtması devlet yöneticileri ve halk nezdinde de büyük beğeni topladı.¹⁴²

“Besim Ömer Paşa da özellikle Trablusgarp Savaşı'nın patlak vermesinin, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1911'de yeniden kurulmasını zaruri hâle getirdiğini ifade etmektedir.”

Dellasuda Faik Paşa

Doktor Postemalçıyan Paşa

Hüseyin Hilmi Paşa,
Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i İhtisariye'nin birinci Reisi

Neticede bir buçuk senelik ciddi uğraştan sonra uygun bir zemin oluşturuldu. Bu sırada Hariciye Nazırı ve Paris Elçisi Rıfat Paşa'nın eşinin gayretiyle gayriresmî olarak oluşan bir heyet de az zaman içinde dört beş bin lira kadar para topladı.¹⁴³ Akabinde Rıfat Paşa'nın Hükûmet nezdinde resmî girişimleri üzerine Hilâl-i Ahmer'in ihyası ele alındı. Bu amaçla Harbiye, Bahriye, Dâhiliye, Hariciye, Maarif, Sıhhiye ne-

*İlk Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
ve Besim Ömer'in de
bulunduğu
Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi
Üyeleri*

*Kaynak: Anan Ataç, Dr.
Besim Ömer Paşa'nın Hatıra
Albümü, Roche, İstanbul,
2011, s. 21.*

İlk Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Müessisleri

Elhem Paşa

*Kuruşlı Doktor
Mustaîm Aziz Bey*

Doktor Marko Paşa

*Macar Mustafaîm
Abdullâh Bey*

Hilâl-i Ahmer Merkezî Ümmetisi Anası (1911) de yeniden teşkilatlanan Hilâl-i Ahmer'in Merkez Heyeti

Ön sıra soldan sağa: Dr. Akil Muhtar Bey, Dr. Lâlibakî Paşa, Ağzıade: Hasan Tahsin Bey, Amiral Hüsnü Paşa, Dr. Besim Ömer Paşa, Dr. Esad Paşa, Azim Ömer Bey, Kerestecian Bey. İkinci sıra soldan sağa: Muhsendis Asadoryan Efendi, Dr. Hikmet Bey, Dr. Adrian (Adıvar) Bey, Hamit Bey, Dr. Ziya Nuri Paşa, Salî Bey, Dr. Kasım İzzettin Bey. Üçüncü sıra soldan sağa: Dr. Kâmilî Rıfat Bey, Haydar Kermecan Bey, Kemal Ömer Bey, Ziraatçı Nesib Bey, Yusuf Razi Bey.

İbrahim Hakkı Paşa
1863-1918

*İbrahim Hakkı Paşa V.
Mehmed saltanatında 12
Ocak 1910 - 30 Eylül
1911 tarihleri arasında
bir yıl sekiz ay on dokuz
gün sadrazamlık yapmış
Osmanlı devlet adamıdır.*

zaretlerinden tüzük için birer delege istendi. Bu talep üzerine Dr. Besim Ömer Paşa, Dr. Esad Bey, Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdürü Salih Bey, Bahriye Tabip Albaylıktan emekli Mehmed Ali Bey ve Daire-i Umur-ı Sıhhiye Genel Müfettişi Kasım İzzeddin Bey delege olarak görevlendirildi. Besim Ömer Paşa'nın evinde defalarca toplanan bu heyet tüzük üzerinde çalışarak¹⁴⁴ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yeni nizamnamesini hazırladı.¹⁴⁵ Nihayetinde 20 Nisan 1911'de Hilâl-i Ahmer Umumi Meclisi, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın başkanlığında toplandı ve 30 kişilik genel merkez üyesinin seçimini yaptı. Cemiyetin başkanlığına Hariciye Nazırı Rıfat Paşa, başkan vekilliklerine ise Prens Abbas Paşa ile Talat Bey getirildi.¹⁴⁶ Böylece Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bir daha kapanmamak üzere yeniden kurulacaktı. Türk Kızılay, her ne kadar resmî kaynaklarında kuruluş tarihi olarak, 1868 veya 1877'yi vermiş olsa da Cemiyetin tam manasıyla kemale ermesi Nisan 1911'de gerçekleşti.

Trablusgarp Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer, 1911

Trablusgarp'ta Hilâl-i Ahmer

Savaş ortamında kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ilk iş olarak Trablusgarp ve Bingazi'ye tıbbî heyetler göndererek bölgedeki yaralılara yardım etmesinin yanı sıra tıbbî ihtiyaçlarının da karşılanması gibi faaliyetlerde bulundu. Öte yandan Hilâl-i Ahmer, bu dönemde savaş meydanlarında yaralı düşman askerlerine de yardım etmekten geri durmadı.¹⁴⁷ Besim Ömer Paşa ise Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin saygınlığının ve bilinirliğinin artması için Trablusgarp Savaşı'nda görev yapmış sağlık çalışanlarının fotoğraflarının çekilip kartpostal şeklinde bastırılması ve Cemiyetin işaret ve mührüyle damgalanması önerisinde bulundu. Böylece milletlerarası arenada Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin hizmetlerine daha fazla dikkat çekilmeye çalışıldı.¹⁴⁸

Böylece 20 Nisan 1911'de yenilenmiş yapısıyla teşkil edilen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti artık kesintisiz olarak faaliyetlerine devam edecekti. Trablusgarp Savaşı'nın ardından Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde gerek yaralı ve hasta askerler

“Savaş ortamında kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ilk iş olarak Trablusgarp ve Bingazi'ye tıbbî heyetler göndererek bölgedeki yaralılara yardım ettiği gibi tıbbî ihtiyaçlarının da karşılanması gibi faaliyetlerde bulundu.”

Hüseyin Hilmi Paşa 1855-1923

*Hüseyin Hilmi Paşa II.
Abdülhamid saltanatında,
31 Mart Ayaklanması
döneminde 14 Şubat 1909
- 13 Nisan 1909 arasında
ve V. Mehmed saltana-
tında 5 Mayıs 1909 - 28
Aralık 1909 arasında
iki kez toplam on ay altı
gün sadrazamlık yapmış
Osmanlı devlet adamıdır.*

için gerekse deprem ve yangın gibi afetlerden dolayı zarar gören sivil halkın menfaati için sergilediği muazzam yardım faaliyetleriyle halkın bugünlere kadar süren sevgisini de kazanacaktı.¹⁴⁹

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hemen üye kayıtlarına başlamakla beraber idari yapılanma ve görev dağılımına gitmiş, diğer taraftan ise şubelerin kuruluşu ile ülke sathında yayılmaya başlamıştı.¹⁵⁰ Hilâl-i Ahmer'in yeniden kuruluşu sırasında, kurucu azalıklara devletin ve toplumun her kesiminden etkili birçok şahıs seçilmişti. Nitekim bu durum Cemiyetin kolayca kabullenip tanınmasını sağlayacaktı. Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ülke içindeki birtakım siyasi gelişmelerden de etkilenmişti. Zira 1913-1918 arasında iktidarda İttihad ve Terakki Fırkası'nın egemen olması Parti üyelerinin Cemiyette etkin rol almasına neden oldu.¹⁵¹ Bununla birlikte Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin ilk kuruluşuna Müslüman olmayan Osmanlı vatandaşları öncülük ederken II. Meşrutiyet sonrasında üyelerinin çoğunu Müslüman Türkler oluşturdu.¹⁵²

Yeniden ihyanın üzerinden bir sene geçtikten sonra yeni tüzüğe göre ilk genel kurul, 1912 Nisan'ının üçüncü cuma günü İstanbul Üniversitesi büyük salonunda düzenlendi. Başkanlığını eski sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın yaptığı kongre üç gün sürdü. Bu kongrede Dr. Besim Ömer Paşa'ya Kadınlar Merkezi'ni kurması dolayısıyla teşekkür edildi.

Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine olağanüstü genel kurul yapan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, başkan Hüseyin Hilmi Paşa'nın Viyana büyü-

1328 senesi Darülfünun'da inikat eden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Meclis-i Umumi Heyeti

kelçisi olarak görevlendirilmesi nedeniyle yeni bir başkan seçilmesi için toplandı ancak çoğunluk başkan olarak kalmasını temenni edince bu görüş ittifakla kabul edildi. Başkan dönene kadar yerine Bursa Valisi Azmi Bey'in başkanlığa vekâlet etmesi kabul edildi. 9 Aralık 1912'de ise üçüncü olağanüstü kongre Azmi Bey başkanlığında yapıldı; 70 bin liralık ek ödeneğe ilaveten 30 bin liralık ek ödenek verildi. Kongreden sonra Azmi Bey'in rahatsızlanarak istifa etmesi ve diğer ikinci başkan Talat Bey'in de devam etmemesi üzerine yeniden seçim yapılarak Besim Ömer Paşa ve Akil Muhtar Beyler ikinci başkanlıklara seçildi.¹⁵³ Başkan vekili olarak ise Dr. Besim Ömer Paşa atandı.¹⁵⁴ Böylelikle Besim Ömer Paşa öncülüğündeki Cemiyet, faaliyetlerinde büyük bir ivme kazandı.

“

Kongre'de Dr. Besim Ömer Paşa'ya Kadınlar Merkezi'ni kurması dolayısıyla teşekkür edildi.

”

Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumi Heyeti (Besim Ömer Paşa sağ altta)

1911 tarihli Genel Kurulda Padişah Mehmed Reşad Cemiyet'i himayesine alırken Veliat Şehzade Yusuf İzzeddin de Cemiyetin fahri başkanı seçilmişti.¹⁵⁵ Bu bir gelenek hâline geldi ve Sultan V. Reşad'ın ölümünden sonra, tahta geçen Sultan Vahdeddin de Hilâl-i Ahmer'in fahri başkanlığını üzerine aldı. Nitekim Cumhuriyet Dönemi'nde bu gelenek devam etti.¹⁵⁶ Zira 1925 Genel Kurulundan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde İsmet Paşa'nın fahri başkanlığı kabul edildi.¹⁵⁷

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin yeniden tesis edilmesinden sonra fahri başkan olan Şehzade, kendisine ait olan bir evi Cemiyete tahsis etti. Top-hane'de bulunan bu 3 katlı ev, ilk genel merkez

olarak kullanılmaya başlandı.¹⁵⁸ Balkan Harpleri sırasında bu bina küçük gelince yeni binaya taşındı. Burası da Harp Esirleri Komisyonu Merkezi hâline getirildi.¹⁵⁹ İkinci genel merkez binasına ise Cemiyetin genişlemesi ve resmî dairelerin bulunduğu bölgede olmanın zorunlu hâle gelmesiyle ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla Sultan Mahmud Türbesi civarında dört katlı kâgir bina, Cemiyetin yeni binası olacaktı.¹⁶⁰

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumi binası

Uluslararası Kızılhaç'ın kuruluşunun 100. yılı için çıkarılan pul

*Kaynak: Zubal Özaydın,
Osmanlı Hilâliabmer
Cemiyeti Sâlnâmesi, 1987,
s. 22*

Hilal Ambleminin Kabul Edilmesinde Besim Ömer Paşa'nın Rolü

22 Ağustos 1864'te İsviçre Devleti'nin himayesinde 16 devletin temsilcilerinin katılımıyla savaş alanlarında yaralanan askerlerin tedavisi için Cenevre Sözleşmesi adı verilen bir anlaşma imzalanması kararlaştırıldı. Sözleşmeye göre Uluslararası Kızılhaç Komitesi kurulacak ve her ülkede de yardım cemiyetleri oluşturulacaktı. Ayrıca konferansa katılamayan ve sözleşmeyi imzalayamayan devletlere alınan kararların duyurulması ve hükümlerin imzası için bir yıl süre verilecekti.¹⁶¹ Ayrıca konferans esnasında, cephede yaralılara ve hastalara yardım edenlerin çatışma dışı tarafsız kişiler oldukları ve bu durumun, çarpışan taraflara belli edilmesi ihtiyacına binaen alınan sekiz numaralı kararla haç işaretli pazubent kullanılması kabul edildi. Cenevre Sözleşmesi'nin yedinci maddesinde ise pazubende ek olarak sahra hastanelerinin ayırt edilmesini sağlamak üzere Kızılhaç bayrağı oluşturuldu.¹⁶² Konferans'a katılan devletler, Kızılhaç amblemi olarak toplantıya ev sahipliği yapması nedeniyle, İsviçre Devleti'ni onurlandırmak için Helvetian Konfederasyonu'nun işaretini sadece renklerinin aksi şeklinde yani beyaz zemin üzerinde kırmızı haç işareti olarak kabul etti.¹⁶³

Ne var ki Osmanlı Devleti için bu amblemin kullanılması söz konusu bile edilemezdi. Zira yüzyıllardan beri İslam'ın sembolü hilal ile Hristiyanlığın sembolü haç savaş hâlindeydi. Aslında Kızılhaç ambleminin din ve mezhep farklılıklarının üstünde olduğu defalarca ifade edilmişti.

Osmanlı Devleti tarafından Cenevre Sözleşmesi imzalanırken haç işareti yerine hilal kullanılması konusu gündeme getirilmemiş; bunun çözümü ileriki yıllara kalmıştı

“Osmanlı Devleti tarafından Cenevre Sözleşmesi 1865’te imzalandığında haç yerine hilal işareti kullanılması yönünde bir teşebbüste bulunulmamıştı. Nitekim 1869’da Hüsnü Bey ve Aristaki Bey, Berlin’deki kongreye katıldıkları hâlde bu konuyu gündeme dahi getirmemişti”

Ancak yine de Hristiyanlığı çağrıştırdığından, Müslümanlar arasında itici bir rol oynadığı ke-sindi. Buna mukabil Osmanlı Devleti tarafın-dan Cenevre Sözleşmesi 1865’te imzalandığın-da haç yerine hilal işareti kullanılması yönünde bir teşebbüste bulunulmamıştı. Nitekim 1869’da Hüsnü Bey ve Aristaki Bey, Berlin’deki kongre-yeye katıldıkları hâlde bu konuyu gündeme dahi getirmemişti.¹⁶⁴ Zira bu durum daha sonraki sü-reçte Osmanlı Devleti’nin Hilâl-i Ahmer ismi-nin ve ambleminin kabul ettirilmesi noktasında bir dizi diplomatik zorluk yaşamasına neden olacaktı.¹⁶⁵

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulmasıyla başla-yan örgütlü ve oldukça geniş kapsamlı yardım-laşma girişiminin başlangıçta Türk toplumunda büyük bir etki yaratmaması veya destek görme-mesi düşünceye yabancılık veya onu benimse-memekten ziyade; Batı’dan gelen yeniliklere karşı duyulan kuşkuyla bağlamak daha doğru-dur. Bu çerçevede, Cemiyetin örgütlenmesin-de model olan Salib-i Ahmer’in kullandığı ve Hristiyanlık sembolü olarak bilinen haç işare-tine duyulan tepkiyi doğal karşılamak ve Ce-

“Durumun farkına
varan Hilâl-i Ahmer
Cemiyeti üyeleri,
12 Ağustos 1876’da
düzenledikleri toplantıda
Müslüman bir ülkede ‘haç’
işaretinin bayrak simgesi
olarak kullanılmasının
hoş karşılanmayacağını
ifade ederek, haç yerine
hilalin benimsenmesini
kararlaştırdılar.”

miyeti kamuoyunun desteğine kavuşturmak için
bu işareten kurtarmak gerekiyordu.¹⁶⁶

Geç de olsa durumun farkına varan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üyeleri, 12 Ağustos 1876’da düzenledikleri toplantıda Müslüman bir ülkede “haç” işaretinin bayrak simgesi olarak kullanılmasının hoş karşılanmayacağını ifade ederek haç yerine hilalin benimsenmesini kararlaştırdılar.¹⁶⁷ Bu amaçla Saffet Paşa, İsviçre Hükûmeti’ne çektiği bir telgrafla; bugüne kadar Cemiyetin kurulamamasının sebebinin Kızılhaç ambleminin Müslüman halkın hissiyatına dokunduğunu, bu nedenle beyaz zemin üzerinde hilal ambleminin Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetini temsil edeceğini, bu kararın sözleşmeye imza atan devletlere duyurulmasını rica etti. Ancak Osmanlı Devleti’nin almış olduğu bu karar muhalefetle karşılandı. Zira bazı devletler Osmanlı Devleti’nin Cenevre Sözleşmesi’ni kabul etmesini senet olarak görmekte, bu taleplerini garip karşılamaktaydı. Avusturya ve Macaristan Hükûmeti ise kayıtsız şartsız Cenevre Sözleşmesi’ni imzalayan Osmanlı Hükûmeti’nin talebini şaşkınlıkla karşıladığını, alamet-i Osmaniye olan hilalin, salibin yerine ikame edilmesinin tehlikeli olduğunu savunuyordu. Rusya ise Osmanlı Hükûmetini haklı bulurken, uluslararası sözleşmeye riayet etmesini şart koşuyor ve Osmanlı hilali ile tarafsızlık nişanesi kızıl hilalin karışıklığa sebep olacağını ileri sürüyordu.¹⁶⁸ Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin almış olduğu bu karar devletler tarafından uzunca bir süre kabul görmedi.

Nitekim uluslararası hukuk açısından belirsizliğin yaşandığı 93 Harbi sırasında da Hilâl-i Ahmer ambleminin (yani hilalin) Ruslar tarafından Kızılhaç gibi tarafsızlık alameti olarak kabul görmesi ancak Osmanlı ve Rus kumandanlarının yapmış olduğu bir protokolle mümkün olabildi. Zira sorun, o dönem için diplomatik bir krize sebebiyet vermiş ve bir hayli yazışmaya neden olmuştu. Savaş sonunda konu bir müddet rafa kaldırıldı. Ancak 1897'deki Osmanlı-Yunan Harbi esnasında mesele yeniden gündeme geldi. Benzer bir düzenleme bu sefer Almanya'nın aracılığında Osmanlı ve Yunan devletleri arasında yeniden yapıldı.¹⁶⁹

“Uluslararası hukuk açısından belirsizliğin yaşandığı 93 Harbi sırasında da Hilâl-i Ahmer ambleminin (yani hilalin) Ruslar tarafından Kızılhaç gibi tarafsızlık alameti olarak kabul görmesi ancak Osmanlı ve Rus kumandanlarının yapmış olduğu bir protokolle mümkün olabildi.”

93 senesinde (1877-78) Osmanlı ve ecnebilere muhteliten teşkil ve Hilâl-i Ahmer namını abzededen heyet

Birinci sıra: (soldan sağa) Nuri Bey, Doktor Bartoletti, Nuriyan Efendi, Doktor Arif Bey, Doktor Sarell, Foster, Ferudun Bey (en sağda)

İkinci sıra: (soldan sağa) Doktor Sevastopolu, Luval, Faik Paşa Dellasuda, Eşref Efendi, General Mott, Haas, Doktor Peştamalcıyan Paşa

“1899 yılında Lahey’de birçok devlet temsilcilerinin katıldığı Salib-i Ahmer Konferansı müzakerelerine Osmanlı delegasyonu da katıldı. Kızılhaç’ın tarafsızlık alameti sayılmasına ilişkin maddenin görüşülmesi esnasında Osmanlı Heyeti, Hilâl-i Ahmer alametinin de eklenmesini gündeme getirdi ve konferansın tutanaklarına bu yönde bir şerh düşülmesini istedi. Ancak bu şerh sözleşme metnine giremedi.”

Yaşanan bu diplomatik krizler üzerine Osmanlı Devleti temsilcileri haç işareti yerine Hilâl-i Ahmer’in hilal işaretini kullanmasını bütün dünya devletlerine kabul ettirme çabası içerisine girdi. Bu amaçla 1899’da Lahey’de birçok devlet temsilcilerinin katıldığı Salib-i Ahmer Konferansı müzakerelerine Osmanlı delegasyonu da katıldı. Kızılhaç’ın tarafsızlık alameti sayılmasına ilişkin maddenin görüşülmesi esnasında Osmanlı heyeti, Hilâl-i Ahmer alametinin de eklenmesini gündeme getirdi ve konferansın tutanaklarına bu yönde bir şerh düşülmesini istedi. Ancak bu şerh sözleşme metnine giremedi. 1907’de ise 1899’da kabul edilen sözleşmelerin tadiline yönelik Lahey’de müzakereler cereyan etmiş ve Osmanlı Devleti bu sefer Hilâl-i Ahmer alametini anlaşıma metni içine dâhil etmeye muvaffak olmuştur. Yani, 1907 sonu itibarıyla Osmanlı Devleti diplomatik olarak kara savaşlarında Kızılhaç işaretini ancak karşı tarafın Hilâl-i Ahmer’i aynı statüde görmesi şartıyla taniyacağı; deniz savaşlarında ise Kızılhaç yerine Hilâl-i Ahmer’i kullanabileceği bir konuma geldi.¹⁷⁰

Bu başarıda hiç şüphesiz Besim Ömer Paşa’nın da payı vardı. Zira Londra’da 15 Haziran 1907’de toplanan 8. Uluslararası Kızılhaç Konferansı’nda Dr. Besim Ömer Paşa’nın yoğun gayretleriyle hilal (kırmızı ay sembolü) Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin amblemi olarak kabul edildi.¹⁷¹ 10 Mayıs 1912’de toplanan 9. Washington Salib-i Ahmer Konferansı’nda ise resmen bütün dünya devletleri tarafından onaylandı.¹⁷² Böylece Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin “kızılhaç” yerine hilal amblemini kullanacağı bütün dünya devletleri tarafından kabul edilmiş oluyordu.

*Hilâl-i Ahmer'e büyük hizmetleri olan İbrahim Paşa, Dr. Besim Ömer Paşa ve Dr. Akil Muhtar Bey
Türk Hilâl-i Ahmer'i ile ilgili yayımlarda öne çıkan isimler olmuşlardı.*

Burada Besim Ömer Paşa'nın 8. Uluslararası Kızılhaç Konferansı'ndaki etkinliğini ve hilalin Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin amblemi olmasındaki çabalarını anlatmak son derece önemlidir. Zira 1877 de beri amblemin değiştirilmesi yönünde Osmanlı Devleti tarafından yapılan girişimler Kızılhaç'a üye devletler tarafından 30 yıl boyunca kabul görmemişti.

Ahmet Tevfik Paşa
1845-1936

*II. Abdülhamid dönemi-
nin Hariciye Nazırı ola-
rak 14 yıl görev yaptıktan
sonra II. Abdülhamid
ve devamlı V. Mehmed
saltanatında 13 Nisan
1909 - 5 Mayıs 1909
tarihleri arasında, VI.
Mehmed saltanatında ve
İstanbul'un işgal altında
bulunduğu dönemde 11
Kasım 1918 - 3 Mart
1919 ve 21 Ekim 1920
- 4 Kasım 1922 tarihleri
arasında olmak üzere
üç dönemde (esasen beş
dönem) toplam iki yıl
dört ay yirmi dokuz gün
sadrızamlık yaptı.*

**Besim Ömer Paşa ve 8. Uluslararası
Kızılhaç Konferansı**

Osmanlı Devleti, 1906'da gerçekleşen Konferansa delege göndermemişti. Bu nedenle 1907'de Londra'da gerçekleşecek Uluslararası Kızılhaç Konferansı'na Osmanlı Devleti'ni temsilen bir delegenin gönderilmesini uygun bulmuştu. Öte yandan Londra'ya gidecek kişinin kim olacağı noktasında ise Sadrazam Tevfik Paşa'nın ısrarlı girişimleri etkili olmuş ve Besim Ömer Paşa'nın murahhas olarak gönderilmesi-ne müsaade edilmişti.¹⁷³

8. Uluslararası Kızılhaç Konferansı'nda Osmanlı Devleti'ni temsil etmek üzere ferik (korgeneral/tümgeneral) rütbesiyle delege olarak seçilen Besim Ömer Paşa, Hilâl-i Ahmer sembolünün kullanımının kabul ettirilmesi için Osmanlı Hükûmeti'nden özel talimat almış ve aynı

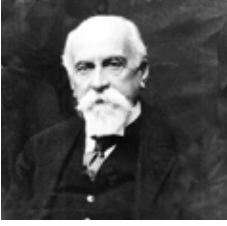
Hilâl-i Ahmer logosu

Besim Ömer Paşa'nın Londra'ya gitmesi için verilmesi gereken izin gecikince Besim Ömer Paşa, ancak kongrenin kapanış gününe yetişebildi.

Dr. Besim Ömer Paşa'nın Londra'da düzenlenen kongrede gösterdiği gayretler sayesinde 'hilal-kırmızı ay' Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti amblemi olarak kabul edildi.

zamanda daha önce düzenlenmiş 1906 tarihli Cenevre Kızılhaç Toplantısı¹⁷⁴ kararlarını da onaylamak için görevlendirilmişti. Ayrıca gidiş dönüş ve Londra'daki masrafları için hazineden kendisine 150 lira ödenmesi kararlaştırıldı.¹⁷⁵ Ancak iznin geç verilmesi nedeniyle Besim Ömer Paşa, Londra'ya kongrenin kapanacağı gün varabildi. Besim Ömer Paşa konferansta Müslüman ve Osmanlı ülkesi için Hilâl-i Ahmer işaretinin “hilal” olarak kabulünün lüzumu ve mecburiyeti üzerine bir konuşma yaptı.¹⁷⁶

1845-1928

Uluslararası Kızılbaş Örgütü
Başkanı Gustave Ador

“Bu sözleşmede yer alan hükümler ve insanlıkperver duygularla etkilenen Osmanlı Hükümeti’nin konferans için görevlendirdiği delegenin anlattığı ve asil bir duyguya ait bulunan değerlendirmelerini büyük bir ehemmiyet ve şükranla dikkate almak zorundayız.”

15 Haziran 1907’de Londra’da yaptığı ayrıntılı konuşmasının sadeleştirilmiş hâli şu şekildeydi:

“1864 senesinde imzaladığımız Cenevre Sözleşmesi’ne ait bütün hususlara uyduğumuz ve bu sözleşmeye saygı gösterdiğimiz gibi muhterem heyetin malumu olduğu üzere otuz sene önce kuruluşu zamanında geçici olarak tanınmış Kızılay’ı tamamen ve daimî olarak kabul edeceğinde hiç şüphe etmiyorum... Tarihi ananeler ve dinî duygular, 300 milyon Müslümanın nezdinde kendi dinleri dışında bulunanların sembolü olan bir işaretin kabul edilmesine engeldir. Buna dayanarak muhterem heyetin maruzatımı tarafsızca değerlendirecek yaralı veya can veren Müslümanların vicdanlarına ve itikatlarına hürmet ve riayet etmek lütfunda bulunacağını umarım...”

Besim Ömer Paşa’nın sözleri üzerine uluslararası komite üyelerinden Mösyö Ador şu açıklamada bulunmuştu:

“Osmanlı Hükümeti delegesinin Cenevre Sözleşmesi’ne uygun olarak Hükümet’in kabul edip tatbik ettiği insanlıkperver muamelelere ve hilal ambleminin kızıl haça eşit şartlar dâhilinde kabul edilmesine dair olan ifadelerini özel bir ehemmiyetle hepimiz dinledik... Ancak Osmanlı Hükümeti’nin de imzaladığı Cenevre Sözleşmesi’nde özel bir işaret olmak üzere sadece kızıl haç tanınmıştır. Fakat bu sözleşmede yer alan hükümler ve insanlıkperver duygularla etkilenen Osmanlı Hükümeti’nin konferans için görevlendirdiği delegenin anlattığı ve asil bir duyguya ait bulunan değerlendirmelerini büyük bir ehemmiyet ve şükranla dikkate almak zorundayız...”

Aynı komiteye mensup Mösyö Ordiye de, “Kızıl haç dinî bir işaret değildir. İsviçre’ye ait bayrağın zemini beyaz ve haçı kırmızı olan şeklindedir. Bu yüzden Japon, Siyam ve Çin gibi Hristiyan olmayan ülkeler tarafından da kabul edilmiştir. Bu anlayışın Osmanlı Hükûmeti tarafından da göz önüne alınması için bu ifadelerimin Osmanlı Hükûmeti’ne beyan edilmesi hâlinde bahtiyar olacağım” diye konuştu. Bu cevaplara karşı Besim Ömer Paşa şöyle konuştu:

“Her ne kadar kızıl haçın dinî bir işaret olmadığı bizce de malum ise de halk tarafından zemini ister beyaz veya kırmızı olsun haç daima haç telakki edileceğinden Müslüman memleketlerde bu işaretin tatbikinde pek çok zorluklarla karşılaşılacağı fikrindeyim.”

“Her ne kadar kızıl haçın dinî bir işaret olmadığı bizce de malum ise de halk tarafından zemini ister beyaz veya kırmızı olsun haç daima haç telakki edileceğinden Müslüman memleketlerde bu işaretin tatbikinde pek çok zorluklarla karşılaşılacağı fikrindeyim. Ecdadı Haçlı Savaşları’nda bulunan bir millet haçı elbette Japon, Çin ve Siyam halkından daha iyi bilecektir. Mutaassıp fikirlilerden pek uzağım. Ancak bu alametin tatbikindeki zorlukları açıklamak istiyorum. Kızıl haçın kabul edilme-yişindeki teşebbüs Müslümanların dinî ve vicdani duygularına tecavüz etmemek içindir. Yoksa biz, kızıl haçın insanlıksever kurumların özel bir işareti olduğunu bildiğimizden ona riayet ederiz.”¹⁷⁷

Kızıl haç sembolünün değiştirilmesi ve kızıl ay ambleminin kabul ettirilmesi sürecini bizzat eserinde kaleme alan Besim Ömer Paşa meseleyi şu sözlerle izah ediyordu:

“Cenevre ve Lahay Sözleşmeleri’nde bir işaret ve özel nişan olarak kabul edilen ve Kızılhaç’ın gerçek amacı ve esasından başka bir şekilde kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek mahzurlar dikkate alındığından, önceleri toplanan Kızılhaç Konferansları’nda

telakki: Belli bir bakış açısına göre görme, bakma, kendine göre bir fikir sahibi olma, görüş, anlayış.

“Besim Ömer Paşa'nın katıldığı bu toplantıda, 1877'de beri değiştirilmesi için mücadele verilen Kızılbaş amblemi yerine, Müslüman toplumların Kızılay amblemi kullanması kabul edilmiş ve bu karar resmen 1929'da tanınmıştı.”

sözü edilen antlaşmalara imza koyan hükümetlerin Kızılbaş işaretini koruma altına alması ve tasdik edilen Kızılbaş Cemiyetine ve asker sağlığına ait konulardan başka durumlarda özellikle merhamet ve şefkat duygusunu uyandıran bu işaretin, sanayi ve ticari kurumları tarafından ilanı/ reklamı noktasında kullanılmaması hakkında kanunlar çıkarılmasına dair gerekli teşebbüslerde bulunulması kararlaştırılmıştı. O zamandan beri hemen bütün hükümetler bu konuda kanunlar yapmış ve bu şekilde 'Kızıl haç', 'Cenevre haçı' işaretini korumaya almış olduğu gibi, bu sefer Washington Kızılbaş Konferansı'nda Siyam [Tayland] gibi küçük hükümetlerin de bu konuda kanunlar düzenlediği delegeleri tarafından ifade edilmişti. Hükümetimizin bazı sebepler dolayısıyla 'Kızıl haç' yerine memleketimizde 'Hilâl-i Ahmer/ Kızıl ay'ın kabulü için önceden Cenevre, ardından Londra ve Lahey Konferansları'nda meydana gelen teşebbüsler Milletlerarası Cenevre Komitesi'nin aracılığıyla olumlu bir şekilde sonuçlandığından, bugün memleketimiz için 'Hilâl-i Ahmer' alametinin de yardım cemiyetlerini temsil eden 'Kızıl haç'a saygı şartıyla milletlerarası kabulü kararlaştırılmıştır.”¹⁷⁸

Besim Ömer Paşa'nın katıldığı bu toplantıda, 1877'den beri değiştirilmesi için mücadele verilen kızıl haç amblemi yerine, Müslüman toplumların kızıl ay amblemi kullanması kabul edilmiş ve bu karar resmen 1929'da tanınmıştı. Böylece Müslüman devletler kızıl haç yerine kızıl ay sembolünü kullanmaya başlamıştı.¹⁷⁹

Besim Ömer Paşa ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Kısımının kurulmasına birkaç defa teşebbüs edildiyse de başarılı olunamadı. Ancak sesini Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin yeniden yapılmasından önce duyurmaya başlayan Hanımlar Merkezi, adım adım güçlendi.¹⁸⁰ Nihayet Cemiyet Merkez Heyeti, celselerin birinde meslek ve uzmanlığı dolayısıyla şehrin birçok ailesini tanıyan Besim Ömer Paşa'ya bu vazifeyi verdi.¹⁸¹ Paşa'nın Kadınlar Merkezi'ni kurma fikrinde, 1907'de gittiği Kızılhaç Konferansı ve orada gördükleri etkili olmuştu. Neticede Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin başkanı Dr. Besim Ömer Paşa, 1910'da Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'nın Fransız eşiyle, "Hilâl-i Ahmer Encü-

Besim Ömer Paşa, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi üyeleriyle birlikte faaliyette

1898-1957

Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan da Hanımlar Merkezine destek verdi.

men-i Nisvanı" kurma çalışmasını başlattı. Oluşumun ismi daha sonra Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi olarak değiştirildi. Hanımlar Merkezinin kurulması, 21 Nisan 1911'de yapılan Birinci Genel Kurul'da kararlaştırıldı ve 20 Mart 1912'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti Merkeziyesi kuruldu. Başkanlık Rıfat Paşa'nın eşinde kalmak üzere; Midhat Paşa'nın eşi Fahriye Hanım merkezin fahri başkanlığını, İsmail Hakkı Paşa'nın eşi de başkan vekilliğini üstlendi. Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan ve annesi, Talat Paşa'nın eşi Hayriye Hanım da Hanımlar Merkezine destek verdi.¹⁸² Osmanlı kadınlarından 100 kişi de kurucu üye kaydedildi. Çalışan kurucu üyelere başka Sultan hazretleri ve Mısır hıdivinin validesi de kurucu üyeler arasındaydı.¹⁸³ Hatta oluşturulan bu heyet ilk toplantısını 20 Mart 1912'de Besim Ömer Paşa'nın Mahmu-diye Caddesi'ndeki konağında gerçekleştirdi. Toplantıda Kadınlar Kolu yönetimi için seçim yapıldıktan sonra Besim Ömer Paşa, dünyada-

Besim Ömer Paşa, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezinde üyelerle birlikte

ki Salib-i Ahmerler'den bahsederek kadınlar kolunun görev ve sorumluluklarını belirten bir konuşma yaptı. Kadınlar kolunun ikinci seçimli toplantısı da yine Besim Ömer Paşa'nın konağında yapılacaktı.¹⁸⁴

Aslında hanımlardan bir merkez heyeti teşkiline başlangıçta itiraz edenler oldu. Zira bunu nizamnameye aykırı görüyorlar ve karşı çıkıyorlardı. Ancak şefkat ve merhamet gibi ulvi hislerin kadınlarda yüksekliğini bilenler bu itirazlara kulak vermemiş ve hanımlar merkezinin kurulmasını onaylamıştı.¹⁸⁵ Böylelikle Dr. Besim Ömer Paşa'nın gayret ve öncülüğünde İmparatorluğun önde gelen ailelerine mensup hanımların destek ve yardımlarıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi kurulmuş oluyordu. Uzmanlık alanının kadın doğum olması nedeniyle Besim Ömer Paşa, Cemiyetin içinde kadını ön plana çıkarmış ve ülkenin önde gelen sorunlarından biri olan eşitlik düşüncesi-nin yerleşmesine de büyük katkı sağlamıştı.

Öte yandan Besim Ömer Paşa kadın kollarını kurarak Cemiyetin çalışmalarına Osmanlı kadınlarının katılmasını ve yardımlarını sağlamayı amaçlamıştı. Nitekim bunda da başarılı oldu.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kolları Merkezinin Ordu Sıhhiye Dairesine yardımları çok değerlidir. Nitekim Balkan Savaşı ve I. Dünya Harbi yıllarında yüzlerce çamaşır dikerek ordunun ihtiyacını büyük ölçüde gidermişti.¹⁸⁶ Besim Ömer Paşa da bu konuyla alakalı olarak, "Hilâl-i Ahmer Kadınlar Merkezi için, Prenses Nimet Mahmud Muhtar başkanlığındaki Hanımlar Merkezi her gün toplanarak merkez bi-

“Besim Ömer Paşa, kadın kollarını kurarak Cemiyetin çalışmalarına Osmanlı kadınlarının katılmasını ve yardımlarını sağlamayı amaçlamıştı. Nitekim bunda da başarılı oldu.”

*Hilâl-i Ahmer Kadınlar
Merkezi için Prensess
Nimet Mahmud Muhtar
başkanlığında kadınlar her
gün toplanıyordu.*

*Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi üyeleri toplantı
hâlinde*

nanın birinci ve ikinci katını bir tezgâh hâline getirdi. Bu kadınlar bir yandan çamaşır dikiyor, diğer yandan sargı yapıyor, öbür yandan da hem üye kaydediyor hem de yardım kabul ediyordu. Fedakârlık had safhadaydı. Merkez dairenin büyük salonuna büyük bir masa koyulmuştu. Etrafı kadınlarla doluydu. İkinci katın bütün odalarında ise Hanımlar Merkezine yardım ve vatana hizmet için neredeyse her gün gelen hanımlar vardı. Hepsi derin bir sessizlik ama hummalı bir çalışma içindeydiler. Bu hanımlar arasında kardeşi, kocası, babası savaşta olanlar vardı. Hüzünle çalışıyor, umutla dikiyorlardı. Besim Ömer, *“Hele masanın bir ucuna tesadüf eden, omuzları senelerin ağırlığı altında çökmüş yetmişlik, ismi meçhul bir hanımefendi vardı ki her zaman hürmet ve heyecan ile hatırlıyorum. Bu muazzaz kadın, bir an durmaksızın, yorulmaksızın, konuşmaksızın çift gözünü arkasından bakan gözlerini iğne ve iplikten ayırmayarak sürekli dikip duruyordu.”* diyerek kadınların yapmış olduğu fedakârlığa ve hizmetlere dikkat çekmişti.¹⁸⁷

Hanımlar Merkezinin duyurusu o kadar başarılıydı ki bazı kadınlar evde kendi aldıkları Amerikan bezinden diktikleri çamaşırları her sabah düzenli olarak Merkeze getiriyorlardı. Hepsi de makbuz karşılığı teslim alınıyordu. Merkeze gelen kadınlardan bazıları ise yegâne ziynet eşyası olan broşunu getirip idare heyetine teslim ediyordu. Bunlar arasında Bakü'den ziynet eşyasını gönderen kadınlar, varlıklarını tereddütsüz bağışlayan Türk ve Müslüman hanımlar da vardı.¹⁸⁸

“Hanımlar Merkezinin duyurusu o kadar başarılıydı ki bazı kadınlar evde kendi aldıkları Amerikan bezinden diktikleri çamaşırları her sabah düzenli olarak Merkeze getiriyorlardı.”

Bununla birlikte Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi, İstanbul'da fakir muhacir kızlarına ve bilhassa şehit çocuklarına sanat öğretmek, böylece felaketzedelerin Hilâl-i Ahmer ve başka kimseye yük olmadan geçimlerini temin etmek fikrindeydi. Bu amaçla Hanımlar Merkezi, kendileri tarafından müstakilen idare edilecek bir Darü's-Sinâa'nın (Hilâl-i Ahmer Hanım Sanayi Evi) tesisini Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Heyetine bildirmiş, bunun için de Ce-

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
Hanımlar Merkez-i Umumisinde faaliyet

“Hanımlar Merkezi, kendileri tarafından müstakilen idare edilecek bir Dar’üs-Sınâ’a’nın (Hilâl-i Ahmer Hanım Sanayi Evi) tesisini Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez Heyetine bildirmiş, bunun için de Cemiyetten 500 lira avans talep etmişti.”

miyetten 500 lira avans talep etmişti. Bu talep, 21 Haziran 1913 tarihli kararla kabul edildi. Kısa bir zamanda hazırlıklar tamamlandı ve 3 Ağustos 1913’te açıldı. İlk önce 15 muhacir ve şehit evladı ve ailesiyle işe başlandı. Zamanla çalışanların sayısı 100’ü buldu. Hanımlar Merkezi, Darü’s-Sinâa için bir talimatname hazırlayıp burayı bu talimatnameye göre yönetmek amacındaydı. Bu amaçla Merkez Heyeti üyesi 4 hanımefendi idareci olarak seçildi. Hesaplar da her ay iki defa Merkez Heyeti azaları arasından seçilen 4 hanım tarafından teftiş ve tasdik edilmeye başlandı.

Burada nakış işleri, gayet ince alımlık nakışlarla süslenmiş küçük çay havluları, masa örtüleri ve gömlekler işlenip dokunmaya başlandı. Böylece unutulmuş ve ihmal edilmiş bir güzel sanat

Hanımlar Merkezinde dikiş faaliyeti

dalı ihya edilirken biçare muhacir çocukların da geçinmeleri sağlanıyordu.¹⁸⁹ Dikiş evinin nakış hocası Ulviye Hanım'dı. İdare için ise Hanımlar Merkezi tarafından Sadiye Halil, Leyla Vahid, Nezihe Veli ve Besim Ömer Paşa'nın kız kardeşi Macide Besim Hanımlar görevlendirildi.

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti seferberlik kararı aldığı anda Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin ihtiyaç duyduğu oranda her türlü çamaşır ve yatak takımlarını, dikiş evindeki bu kadınlar dikmeye başladı. Diğer yardım cemiyyetleri için de ilk etapta 140 bin adedin üzerinde çamaşır dikildi. Müslüman halkı da yardıma çağırarak organize etmeye çalıştı. Böylece ordunun ihtiyacı olan binlerce parça pamuklu bez, fanila ve kışlık giyim eşyası bağışlanmasına öncülük etti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kollarının en önemli icraatlarından biri de bünyelerinde bulunan dikiş evleri vasıtasıyla ilk defa bu savaşta kullanılan boğucu gazlara karşı 100 binden fazla maske hazırlamasıydı.¹⁹⁰

Ekim 1914'te Hanımlar Merkezini ziyaret eden Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Fahri Başkanı Veli-aht Yusuf İzzeddin Efendi de burada yapılan el işlerini takdirle andıktan sonra bir kısmını satın aldı. Ayrıca şeref defterine, ziyaretten duyduğu mutluluğu ve hanımlara ithafen Osmanlı için yapmış olduğu hizmetten dolayı şükranlarını belirten bir yazı kaleme aldı.¹⁹¹ 1917'de İstanbul'u ziyaret eden Alman imparatoru dahi Hanımlar Merkezini ziyaret etti.¹⁹² Darü's-Sinâa Millî Mücadele komutanlarının da dikkatini çekti. Nitekim 16 Ekim 1922'de Trakya'yı teslim almak üzere gelen Refet Paşa, 30 Ekim'de

Yusuf İzzeddin Efendi
(10 Ekim 1857 - 1 Şubat 1916)

Hanımlar Merkezini ziyaret eden Veli-aht Yusuf İzzeddin Efendi burada yapılan el işlerinin bir kısmını satın aldı.

Hanımlar Merkezinde dikiş faaliyeti

Kızılay Fahri Başkanı Besim Ömer Paşa ve Dr. Fahreddin Bey ile burayı ziyaret etti.¹⁹³

Çok geçmeden Hilâl-i Ahmer Darü's-Sınâa bünyesinde bir sergi de düzenlendi. Bu kurumun idaresindeki sanat merkezinde çalışan küçük kızlar tarafından yapılan sanat eserleri toplanarak halkın katılımına açık bir stantta sergilendi. Büyük bir özverinin sonucunda açılan bu sergiye başta Doktor Besim Ömer Paşa ile Ulviye Hanımefendi olmak üzere Müze Müdürü Halil Bey ve merhum kardeşi Hamdi Bey, Veli Bey, Besim Ömer'in kız kardeşi Macide Hanım, Vâhid Bey'in kızı Sâfiye Hüseyin [Elbi], Makasdâr Zekiye ve diğer tüm çalışanların emeği geçmişti.¹⁹⁴ Bununla birlikte Besim Ömer Paşa, kadınlar tarafından imal edilen ürünlerin sergilenmesi amacıyla İstanbul'un Beyoğlu semtinde de sergi açtı. Bu sergiye başta Sultan V. Mehmed Reşad olmak üzere Alman, Avusturya ve Macaristan ve Bulgar Salib-i Ahmer yetkilileri de katıldı.¹⁹⁵ Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin yeniden kuruluşu ve yapmış olduğu hizmetler dolayısıyla Besim Ömer, serginin devam ettiği 1917'de Alman ve Avus-

turya Macaristan Hükûmetleri tarafından “2 ve 3. Alman Salib-i Ahmer Madalyası” ve “1. Rüt-beden Avusturya Salib-i Ahmer Nişanı” ile taltif edildi.¹⁹⁶

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin el attığı bir diğer konu da savaştan önce öğrenim görmek için Avrupa’ya gitmiş olan talebelerin durumuydu. Zira aileleri, çocuklardan savaş nedeniyle haber alamamaktaydı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Hanımlar Merkezi, bütün imkânlarıyla bu meselenin halli noktasında çaba gösterdi. Nitekim 24 Ekim 1918’de Besim Ömer Paşa başkanlığında yapılan toplantı ile Almanya, Avusturya-Macaristan ve İsviçre’ye Münire İsmail Hanım ve Safiye Hüseyin Hanımların Hilâl-i Ahmer temsilcisi olarak gönderilmesi kararlaştırıldı.¹⁹⁷ Bu temsilciler Uluslararası Salib-i Ahmer temsilcileriyle iletişime geçerek yurt dışındaki Türk talebelerin yerlerinin saptanması konusunda yardım istedi. Ayrıca Hilâl-i Ahmer, öğrenci ailelerinin çocukları ile bağlantılarını kurabilmek için aracı görevini ve

Hanımlar Merkezinde dikiş faaliyeti

Hilâl-i Ahmer yararına çiçek satışında bulunan Hilâl-i Ahmer gönüllüleri

onlara ailelerinden para ve mektup götürmeyi üstlendi. İstanbul Darülfünununun konferans salonunda toplantıya çağrılan öğrenci velileri, Dr. Besim Ömer Paşa tarafından bilgilendirildi. Öğrencilere ulaşmak üzere «Sulh» Vapuru ile yola çıkan Hanımlar Merkezinin gönüllü hasta-bakıcılarının, gönderilen mektupları ve paraları yurt dışındaki öğrencilere ulaştırdıkları bilgisi ailelere yine Dr. Besim Ömer Paşa tarafından bildirildi. Bu nedenle Besim Ömer Paşa, yurt dışındaki öğrencilerin manevi babası da kabul edilmişti.¹⁹⁸

Besim Ömer Paşa ve Kadırğa Hastanesi

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin İstanbul'da açtığı hastaneler arasında birincisi Kadırğa Hastanesi'ydi. Besim Ömer Paşa, Hastane'nin ihtiyaçlarının bir an önce giderilmesi için çok çaba sarf etti. Bu amaçla 22 Ocak 1911'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumisi tarafından tahsis edilen paranın 9 lira 25 kuruşu ile sandalye alınmasını sağladı.¹⁹⁹ Nihayetinde Balkan Muharebesi sırasında İkinci Başkan Besim Ömer Paşa idaresi altında bilimsel şartlar gözetilerek inşa edilen barakalarda, 23 Ekim 1912'de hastane açıldı. Başlangıçta 100 yataklı olan hastaneye, 130 yatak daha ilave edildi. Doktor kadrosu tam bir Osmanlı mozaîği olan hastanenin tıbbi gereçleri büyük oranda Besim Ömer Paşa sayesinde tamamlanmıştı.

Kadırğa Hastanesi Sağlık Heyeti:

Ortada İkinci Başkan Dr. Besim Ömer Bey; sağında sıra ile Operatör Papa Efendi, Operatör Muavini Kokidis Efendi, Vasilaki Efendi, Röntgen Mütebassısı Kilaidis; başkanın sol tarafında sırasıyla Operatör Yahob Efendi, Muavini Kapamacıyan Efendi, Baştabip Suhami Efendi, Dr. Bekir Zâfir Bey; diğerleri eczacı, asistanlar ve hastabakıcı banımlar (Kaynak: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Ankara, 2013, s. 93-388.)

Kadırga Hastanesi

(Kaynak: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ,

Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yılığ, Ankara, 2013, s. 92-388.)

Hüseyin Cahit de 7 Kasım 1912'de bu hastaneyi ziyaret etmiş ve hastane ile ilgili “İntizam ve idareye kabiliyetimiz olmadığınızı düşünerek ümitsiz olurken Kadırga Hastanesi’ni ziyaretim azim ve himmet ile bizde de pek büyük şeyler yapılabileceğini ispat etti. Teselli buldum.” diyecekti.²⁰⁰

2 Şubat 1913'te Kadırga Hastanesi’ni ziyaret eden Halide Edip Hanım da hastane ile ilgili olarak, “Hilâl-i Ahmer’in Kadırga Hastanesi’n-de Anadolu’lu kardeşlerimize bir yurt; yaralarını saran ve aynı zamanda onlara şefkat ve hayat veren bir yurt buldum. Memleket çocuklarının hasta ve yaralı oldukları zaman bu kadar samimi ve sıcak bir yer bulmalarına pek memnun oldum.” diyecekti.²⁰¹

Besim Ömer Paşa, Balkan Savaşları sırasında Kadirga Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne getirilen yaralıların tedavisi işiyle uğraştı. Zira bu olaya tanıklık eden yabancı seyyah Kethy, Besim Ömer Paşa'yla ilgili olarak:

“Kadirga'da Hilâl-i Ahmer Hastanesi'nde Besim Ömer Paşa sanatkâr ve tabib-i tecrübegüzar olarak fevkalade çalıştı. Sefir zevcelerini ve muavenetlerini kabul etti. Hastaneleri ziyaret ediyor, yeni hastanelerin tesis ve tertibine nezaret ediyordu. Seyyar hastane heyetlerinin mevaki-i harbe izamına gayret gösteriyordu. Ne çare ki vakit geçmişti. Besim Ömer Paşa, ecnebilere karşı daima mütebessim bir sima ile mukabele ediyordu. Yeis ve

Hüseyin Cahit Yalçın
1875-1957

Kadirga Hastanesi'ni ziyaret edenlerden biri de gazeteci Hüseyin Cahit idi.

Kadirga Hastanesi'nde ameliyat salonu

“Savaşın başlangıcından beri maharetle ve işinin ehli olarak görev yapan tıbbiye heyetiyle, yaralı ve asker hastalarımızla fedakârca ilgilenen Rusyalı hemşirelerimize ve bütün Müslüman kadınlara takdirlerimi bildirmekten ve özellikle bu müessesenin Kızılay Cemiyetine verildiği zaman eksiklik ve donanımının tamamlanması için nakden, çamaşır ve yatak hususunda gereçlerinin sağlanmasıyla birlikte, yüz takım hediye ederek aynı olarak da yardımda bulunan ve bu kadar teberrulara ilaveten Kızılay Cemiyeti muhterem Hanımlar Kısmı birinci başkanlığını kabul ederek ayrıca himmet ve insanlık göstermekte olan Prenses Nimet Hanımefendi hazretlerine teşekkürlerimi arz etmekten kendimi alamadım.”²⁰²

*küdüret-i kalbiyesini setr ile bir numune-i cesaret olmak istiyordu. Müslümanlar, Hristiyanlar hiss-i şefkat ile vakitlerini, paralarını askerlerin tedavisine hasrediyorlardı...*²⁰² diyerek Besim Ömer Paşa'dan övgüyle bahsetmişti.

Kadırga Hastanesi'nin kuruluş aşamasında elbette ki Besim Ömer Paşa'nın emeği çok büyüktü. Ancak Paşa, Kadırga Hastanesi'nin tesisi ve ihtiyaçlarının temini noktasında yardımlarını gördüğü kişileri unutmuyarak onlar için bir teşekkür metni kaleme aldı. Besim Ömer Paşa bu yazıda; “Savaşın başlangıcından beri maharetle ve işinin ehli olarak görev yapan tıbbiye heyetiyle, yaralı ve asker hastalarımızla fedakârca ilgilenen Rusyalı hemşirelerimize ve bütün Müslüman kadınlara takdirlerimi bildirmekten ve özellikle bu müessesenin Kızılay Cemiyetine verildiği zaman eksiklik ve donanımının tamamlanması için nakden, çamaşır ve yatak hususunda gereçlerinin sağlanmasıyla birlikte, yüz takım hediye ederek aynı olarak da yardımda bulunan ve bu kadar teberrulara ilaveten Kızılay Cemiyeti muhterem Hanımlar Kısmı birinci başkanlığını kabul ederek ayrıca himmet ve insanlık göstermekte olan Prenses Nimet Hanımefendi hazretlerine teşekkürlerimi arz etmekten kendimi alamadım.”²⁰³ diyecekti.

Besim Ömer Paşa ve Hastabakıcılık Kursları

Özellikle savaş dönemlerinde yaralıları için en önemli ihtiyaç, deneyimli hastabakıcılardı. Zira Trablusgarp ve Balkan Savaşları, hastabakıcı temininde yaşanan sıkıntıları gözler önüne sermişti. Öte yandan Osmanlı Devleti'nde ne yazık ki teorik ve uygulamalı eğitim almış becerikli hastabakıcı yetiştirmeye mahsus kurum yoktu. Bu ise Hilâl-i Ahmer Cemiyetini sıkıntıya sokuyordu.²⁰⁴ Londra'da toplanan Sekizinci Kızılhaç Konferansı da *"Kızılhaç Cemiyetlerine ait sağlık teşkilatının savaş zamanında hakkıyla görevini yerine getirebilmesi için barış vaktinde diplomalı hastabakıcıları yetiştirmek üzere 'mektep-hastane' adı verilen kurumlarda ve gerek bu amacı sağlaması konusunda ayrılacak hastanelerde pratik öğretimde bulunulmasını talep ve bu noktada ısrar eder."* kararını vermişti.²⁰⁵ Kızılhaç Cemiyetleri-

Besim Ömer Paşa ve Hastabakıcılık Kursu öğrencileri, 1912.

“Besim Ömer Paşa da 27 Ocak 1914 Salı günü Darülfünun Konferans Salonu’nda kadınlara Hilâl-i Ahmer hakkında bir konferans vererek onları bilgilendirdi.”

nin en önemli vazifesi de barış zamanında gönüllü “imdatçı”, “hastabakıcı” yetiştirmek ve bu şekilde iktidar sahibi bir yardım ve sağlık heyeti oluşturarak savaş zamanında bu heyeti sevk ve istihdam etmek olduğundan²⁰⁶ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi 1914’te ilk hastabakıcıları yetiştirmeyi kendisine düstur edindi. İlk önce Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezinde bir hastabakıcılık dershanesi açıldı. Bütün eğitimler Besim Ömer Paşa nezaretinde verilecekti.

23 Kasım 1914’te gazetelere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir ilan verildi. “Darülfünun’da Hastabakıcılık Dersleri” başlığıyla verilen ilanda; Muallim Besim Ömer Paşa tarafından hanımlara mahsus tedris olunan ilk tebabet, imdad-ı muavenet (hastabakıcılık) ve hıfzıssıhha derslerine dün itibarıyla başlandığı, derslerin her hafta düzenli bir şekilde pazartesi günü saat 13.00 ve çarşamba günü saat 14.15 olmak üzere verileceği ifade edilerek hanımların katılımı sağlanmaya çalışıldı.²⁰⁷

Besim Ömer Paşa da 27 Ocak 1914 Salı günü Darülfünun Konferans Salonu’nda kadınlara Hilâl-i Ahmer hakkında bir konferans vererek onları bilgilendirdi. Hilâl-i Ahmer’in yüksek idealleriyle yaratılışlarından hanımlarda var olan yüksek merhamet ve şefkat hislerinin örtüştüğüne vurgu yaparak başladığı konferansında Besim Ömer Paşa Cenevre Sözleşmesi’nden Hilâl-i Ahmer’in kuruluşuna, gerçekleştirdiği faaliyetlerden yapılması gerekenlere kadar birçok konuyu veciz bir şekilde dile getirdi. Dinleyiciler üzerinde çok büyük etki bırakan bu konferans, metinlere dökülüp Besim Ömer ta-

rafından konuyu tamamlayan fotoğraflarla zenginleştirilerek 1915'te "Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans" adıyla kitaplaştırıldı.²⁰⁸

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Başkan Vekili Besim Ömer Paşa'nın verdiği hemşirelik derslerini takip eden hastabakıcılar arasında İstanbul'un önde gelen ailelerine mensup kızlar ile ünlü kadın yazarlar da bulunuyordu.²⁰⁹ Hatta Besim Ömer Paşa, İstanbul/ Divanyolu'ndaki binada ilk defa mektep açıldığı zaman kadınları teşvik amacıyla akrabasından bazı hanımları da kursa kaydettirdi. Herhangi bir dedikoduya mahal vermemek için ise Hilâl-i Ahmer'in kadınlar kısmına, (hastabakıcı mektebine) erkeklerin girmesini yasakladı.²¹⁰

Besim Ömer Paşa, 14 Şubat 1914'ten 1914 Haziran sonuna kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Daire-i Merkeziyesinde sürekli olarak devam eden 40 ile 50 arasında hanımefendiye 5 ay boyunca hastabakıcılık dersi verdi. Derslerde

“Besim Ömer Paşa'nın verdiği hemşirelik derslerini takip eden hastabakıcılar arasında İstanbul'un önde gelen ailelerine mensup kızlar ile ünlü kadın yazarlar da bulunuyordu.”

Besim Ömer Paşa, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Kısmında hastabakıcılık dersi alan kız öğrencilerle

**Kamures Başkadın
Efendi**
1855-1921

*30 Haziran 1914'te tertip
edilen törene Sultan V.
Mehmed'in ilk eşi ve
Cemiyetin Fahri Başkanı
Kamures Başkadın
Efendi ve hanedan üyesi
hanımlar da katılmıştı.*

iskelet, anatomi ve organların vazifesine dair bilgileri levhalar üzerinde gösterdi. Ayrıca öğrencilere Kadırga Hastanesi'nde bir bakıma staj yaptırılarak cerrahi ameliyat deneyimi kazanmaları sağlandı. Nihayetinde Besim Ömer Paşa tarafından eğitilen kız öğrencilerden 27'si imtihanı geçerek diploma almaya hak kazandı.²¹¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanım Kolları Genel Merkezi de hastabakıcılık eğitiminden geçen kadınlara hastabakıcı diplomalarının verildiği bir tören düzenleme kararı aldı. Bu amaçla gazetelere; "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumiyesi Başkanı Besim Ömer Paşa tarafından hanımefendilere mahsus hastabakıcılık derslerinin birinci eğitim dönemi son bulmuş ve sınavlar yapılmıştır. Başarılı olan öğrencilerin diplomalarını vermek üzere gelecek hafta Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Fahri Başkanı Devletlü Başkadın hazretlerinin bizzat katılımıyla özel bir tören yapılacaktır."²¹² şeklinde ilan verildi.

Nitekim Genel Merkez Binası'nda 30 Haziran 1914'te tertip edilen törene Cemiyetin Fahri Başkanı Valide Sultan ile hanedan üyesi hanım sultanlar katıldı. Aslında hastabakıcılara mezuniyet diplomalarını vermeyi bizzat Valide Sultan kendisi istemişti. Bu öğrenciler diploma töreninden bir ay sonra Padişah tarafından Sanyı Madalyasıyla ödüllendirilecekti.²¹³ İkinci Başkan Ayşe Hanımefendi ve diploma alan Mebruke ve Fahire Hanımlar da bir konuşma yaptı. Törene devlet ileri gelenlerinin katılımı, derneğe verilen önemi gösteren önemli bir olaydı.²¹⁴ Nitekim Besim Ömer Paşa da tören

esnasındaki nutkunda “Devletlü ismetlü Başka-
dın Efendi hazretlerinin ve selatin-i kiram [soylu
sultanlar] hazeratının Cemiyeti teşrif ile hastaba-
kıcılığı şهادetnamesi itası merasiminde bulunma-
ları yalnız Hilâl-i Ahmer tarihine değil ve belki
tarih-i Osmani’ye kaydolunacak en mühim bir va-
kadır. Bendenizce bugün, Osmanlı Hilâl-i Ahmer
tarihinde daima yaşayacaktır.” demişti.²¹⁵

Besim Ömer Paşa ilk hastabakıcılarının dip-
loma töreni ile ilgili ayrıca şu enteresan bilgiyi
nakletmişti:

Beyoğlu Hilal-i Ahmer Hastanesinde Hastabakıcılar ve Ömer Besim Paşa

“Besim Ömer Paşa'nın öncülüğünde gerçekleşen bu diploma merasimi aslında hastabakıcılık sanatının sosyal seviyesini yükseltmek, hanımlara bunun bir vatan vazifesi olduğunu gösterip teşvik etmek içindi.”

“Şehadetnameleri dağıtmak üzere Sultan Reşad'ın zevcesi 'Kadın Efendi' Hilâl-i Ahmer'e gelmişti. İşin mühim tarafı neydi biliyor musunuz? Kadın Efendi evlendikten sonra ilk defa sokağa çıkıyordu. Bizim yüzü suyumuz hürmetine ilk defa bir gezinti yapmış oluyordu. Biz hastabakıcı elbiseleri sırtımızda, şehadetnamelerimizi almak için bekliyoruz. Kadın Efendi önde, arkasında bir adamı; elinde açık bir şemsiye tutmakta... Kadın Efendi yürüyor, açık şemsiye başının üstünde geliyor! Böylece yukarıya kadar çıktılar. Şehadetnameleri kendi dağıttı: “Sayınız meşkûr olsun!” cümlesini her şehadetname ile beraber tekrar etti. Şemsiye -bina içinde olduğu hâlde- daima arkasında açık duruyordu. Buna pek şaşırmıştık. Fakat saray mensuplarından biri bunun bir âdet olduğunu söyledi.”²¹⁶

Besim Ömer Paşa'nın öncülüğünde gerçekleşen bu diploma merasimi aslında hastabakıcılık sanatının sosyal seviyesini yükseltmek, hanımlara bunun bir vatan vazifesi olduğunu gösterip teşvik etmek içindi. Neticede Besim Ömer

Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Kursu'nda eğitim alan hastabakıcılar Çanakkale Cephesi'nde büyük yararlılık gösterdiler.

Paşa sayesinde Osmanlı'da hemşirelik eğitimi başlamış ve bu tarihten itibaren birçok kadın, hastabakıcı ve hemşire kurslarına devam ederek Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin ihtiyacını karşılamıştı. Bununla birlikte Besim Ömer Paşa, ilerleyen zamanda hem Hilâl-i Ahmer'in eğitilmiş hastabakıcı sayısını arttırmak hem de Cemiyete gelir sağlamak amacıyla Doktor Nureddin Bey ile birlikte yazmış olduğu 700 sayfadan oluşan ve içinde resimlerle uygulamalı anlatım bulunan *hastabakıcılık* kitabını yayımladı. Bu kitap, Hilâl-i Ahmer yararına satılarak gelir elde edildi.²¹⁷

Burada şunu da özellikle vurgulamak gerekirse Besim Ömer Paşa ve Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi tarafından gerçekleştirilen bu tür girişimler kadının Osmanlı toplum yapısında yer sahibi olmasına öncülük ettiği gibi açılan bu kurslara ilgi de günden güne artmıştı.²¹⁸

I. Dünya Harbi sırasında Besim Ömer Paşa tarafından yetiştirilen hastabakıcılar Çanakkale Muharebeleri sırasında büyük yararlılıklar gösterdi. Nitekim Beşinci Ordu Komutanı Otto Liman Von Sanders Paşa da Hilâl-i Ahmer Derneği Başkanı Doktor Besim Ömer Paşa'ya ve ordunun sıhhi durumuna yardım için büyük gayret gösteren Hilâl-i Ahmer Hanımlar Genel Merkezi üyelerine teşekkür etmişti. Otto Liman von Sanders Paşa imzalı yazıda; *"Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisi Doktor Besim Ömer Paşa'ya Beşinci Ordu'nun ahval-i sıhhiyesini idame maksad-ı hayır ve emeli müşfikanesiyle kemal-i faaliyetle çalışmış olan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkez Umumisi azası muhteremesine, Beşinci Ordu'nun kemal-i fahr ile ibrâğını müsaraat göstermek istediği şükran-ı kalbiyemi teşekkürat-ı mahsusamı terdi eder ve latîf tebliğine delaletlerini rica eylerim."*²¹⁹ denilecekti.

Otto Liman Von Sanders

1855-1929

*Liman von Sanders Paşa imzalı yazıda; "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisi Doktor Besim Ömer Paşa'ya Beşinci Ordu'nun ahval-i sıhhiyesini idame maksad-ı hayır ve emeli müşfikanesiyle kemal-i faaliyetle çalışmış olan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkez Umumisi azası muhteremesine, Beşinci Ordu'nun kemal-i fahr ile ibrâğını müsaraat göstermek istediği şükran-ı kalbiyemi teşekkürat-ı mahsusamı terdi eder ve latîf tebliğine delaletlerini rica eylerim."*²¹⁹ denilecekti.

Safiye Hüseyin Elbi

1882-1964

Hemşirelik okul yönetim kuruluna genel merkezden Besim Ömer Paşa ve Ziya Nuri Paşalar, Dr. Ömer Lütfü, Edbem Pertev ile Haydar Beyler; Hanımlar Merkezinden Nezihe Veli ve Safiye Hüseyin Elbi getirildi.

Ordu'nun kemal-i fabr ile iblağını müsaraaat göstermek istediği şükran-ı kalbiyemi, teşekkürat-ı mahsusamı terdi eder ve latif tebliğine delaletlerini rica eylerim."²¹⁹ denilecekti.

1914-15 yıllarında Darülfünun'da açılan hastabakıcı kurslarının sınavı Askerî Sağlık Dairesi ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapıldı. 1918'de Askerî Sağlık Dairesi ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti iş birliği hâlinde üçer aylık acil yardım kursları düzenleyip hastabakıcı yetiştirdi.²²⁰

Besim Ömer Paşa ve Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin bütün çabalarına rağmen ülkedeki hastabakıcı sayısının gerek savaş, gerekse barış dönemlerinde ihtiyacı karşılayamadığı görülür. Nitekim Millî Mücadele yıllarında bu soruna çare bulmak için kısa süreli kurslar verilerek hastabakıcı yetiştirilmeye devam edildi. Ayrıca Hilâl-i Ahmer tarafından önceden açılmış kurs-

*Aksaray Sinekli Bakkal Sokak'ta (Günümüzde Sinekli Bahçe Sokak)
Hilâl-i Ahmer Hastabakıcı Mektep ve Yurdu binası*

lara devam eden ancak herhangi bir sebepten dolayı diploma alamamış kişilere sınav hakkı tanındı. Hastabakıcı adayları, yazılı sınava Doktor Besim Ömer Paşa tarafından tertip edilen *Hastabakıcılık* kitabından girerken uygulamalı sınavlar da Kadirga Hastanesi'nde icra edildi.²²¹

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin en büyük başarısı Cumhuriyet'in ilanından sonra bir hemşirelik okulu kurması oldu. Nitekim 11 Aralık 1924'te Besim Ömer Paşa, Akil Muhtar, Tevfik Sağlam, Ziya Nuri Paşa ve Haydar Beylerin katıldığı kongrede Hemşirelik Okulu açılması kararlaştırıldı. Bunun için 1911'de hemşire adayları için kabul edilen esaslar benimsendi. Okul yönetim kuruluna Genel Merkezden Besim Ömer Paşa ve Ziya Nuri Paşalar, Dr. Ömer Lütfü, Edhem Pertev ile Haydar Beyler; Hanımlar Merkezinden ise Nezihe Veli ve Safiye Hüseyin Elbi Hanımlar getirildi. Yatılı ve gündüzlü öğrenci alan okul, 24 öğrencisiyle 21 Şubat 1925'te Aksaray Sinekli Bakkal Sokağı'nda Kazasker Ali Bey Konağı'nda açıldı.

Okul ilk mezunlarını 16 öğrenciyle Ocak 1927'de verdi. Mezun olanların hemen ataması yapıldı. Uluslararası Kızılhaç Dernekleri ve Amerikan Kızılhaç Başkanı Barton Pane'in 27 Mart 1927'de Hemşirelik Okulu'nu ziyareti okulun tanınıp kabul görmesine vesile oldu.²²²

Tevfik Sağlam

1882-1963

Hemşirelik Okulu'nun 11 Aralık 1924'teki açılışına katılanlar arasında Tefik Sağlam da bulunuyordu.

“1913'te diğer
 ülkelerdeki Salib-i
 Ahmerleri takliden
 Hilâl-i Ahmer günü
 düzenlenmesine karar
 verildi. Ramazan
 Bayramı'nın birinci günü
 Hilâl-i Ahmer günü
 seçildi ve o gün hanımlar
 tarafından Hilâl-i Ahmer
 Çiçeği dağıtılarak 549 lira
 kadar bir meblağ gelir elde
 edildi.”

Besim Ömer Paşa'nın Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine Finansman Yaratma Çabaları

1911'de Hükûmet çok büyük felaketler ve mali buhran içinde olduğundan henüz Hilâl-i Ahmer Cemiyetine yardım ve destek verecek durumda değildi. Bu yüzden Cemiyet, takip ettiği hedefe ulaşmak için şimdilik Hükûmetten hiçbir nakdî yardım beklemeden sadece vatanperver yardımseverlerle memleketi şanlı bir geleceğe hazırlamak için çalışan Osmanlıların yardım ve gayretine dayanacaktı.²²³ Besim Ömer Paşa da Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin üstlendiği vazifeleri yerine getirebilmesi için nakdî yardım sağlayacak uğraşlar içerisine girdi. Bu amaçla bir Hilâl-i Ahmer Pulu (İlk Yardım Pulu) düzenledi. Ancak taklide uğraması ve hakkıyla kontrol edilememesi gibi nedenlerden ötürü bu teklif, Umum Heyet tarafından kabul edilmedi.²²⁴

Yine Besim Ömer'in tavsiyesi üzerine Trablusgarp Heyet-i Sıhhiyesinden bütün yurttan satılmak üzere çeşitli asker kartpostalları istendi ve bu kartpostallar Hilâl-i Ahmer amblemi ve mührüyle damgalandıktan sonra çoğaltılarak satışa sunuldu.²²⁵

1913'te diğer ülkelerdeki Salib-i Ahmerleri takliden Hilâl-i Ahmer günü düzenlenmesine karar verildi. Ramazan Bayramı'nın birinci günü Hilâl-i Ahmer günü seçildi ve o gün hanımlar tarafından Hilâl-i Ahmer Çiçeği dağıtılarak 549 lira kadar bir meblağ gelir elde edildi. Ancak 1913'teki Ramazan Bayramı'nda iane ku-

Taksim’de Muhtar Bey Caddesi’nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına yardım toplayan bir hanımefendi
Kaynak: Besim Ömer, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer’e Dair Konferans, 2009, s. 180.

tuları kâfi gelmediği için biraz sıkıntı çekildi. Besim Ömer Paşa, ertesi sene Avusturya Salib-i Ahmer’in kullandığı kutulardan bir numune getirerek 200 olan kutu sayısını 400’e çıkardı.²²⁶

1913’te Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin başlattığı çiçek günlerindeki taze çiçekler zamanla yerini kâğıt rozetlere bırakacaktı. Bu çiçek ve rozetler kimsenin bütçesine külfet getirmeyen küçük miktarlara satılıyor, küçük bedeller ise büyük meblağlar oluştuyordu. Nitekim 1927 yılının Kurban Bayramı’nda İstanbul’daki şubeler 447 lira rozet geliri elde etmişlerdi.²²⁷

“Okul çağındaki çocukların kitap ve defterleri, Cemiyete ilişkin resim ve fotoğraflarla süslenerek genç beyinlere yaralı ve hasta askerlere yardım fikrinin işlenmesine çalışıldı.”

Karaköy Meydanı'nda Hilâl-i Ahmer için yardım toplayan gönüllüler

I. Dünya Harbi başladığında geçmişi henüz çok yeni olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Anadolu'da pek tanınmıyordu. Bu nedenle Cemiyet, adını ve çalışmalarını duyurmaya karar verdi. Bu amaçla okul çağındaki çocukların kitap ve defterleri, Cemiyete ilişkin resim ve fotoğraflarla süslenerek genç beyinlere yaralı ve hasta askerlere yardım fikrinin işlenmesine çalışıldı. Her yıl Doktor Besim Ömer Paşa tarafından Darülfünun'da hanımlara verilen konferanslar çok önemli bir sosyal olay sayılmaya başlandı. Özellikle Hilâl-i Ahmer'in başarılarını anlatan yayınlar, kurumun adının duyurulmasının en önemli yöntemlerinden biriydi. Padişah ile Alman ve Avusturya imparatorlarının resimleri bulunan levhalar, Hilâl-i Ahmer'in hizmetlerini yansıtan kartpostallar, kırmızı ay işaretli kurşun kalemler, cüzdanlar, sigara tabakaları yapılarak satılıyor ve gelirleri kuruma kalan bu ufak tefek hediyeelik eşyalar için sürekli siparişler geliyordu.²²⁸

Bununla birlikte Padişah V. Mehmed Reşad da Besim Ömer Paşa öncülüğündeki Hilâl-i Ahmer'in hizmetlerinden son derece memnundu. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Besim Ömer Paşa ile üyelerinden Dr. Akil Muhtar Bey, Kâtib-i Umumisi Dr. Adnan Bey, Müfettiş-i Umumisi Dr. Celalettin Muhtar, Fahri Muhasebecisi ve Bank-i Osmani Muhasebe-i İdare Azası'ndan Hamid Bey ve Fahri Veznedarı Bank-i Osmani memurlarından Hariciye Müdürü Keresteciyan Efendi, 11 Nisan 1331 (1912)'de Padişah huzuruna çıktı. Besim Ömer Paşa, Cemiyetin hizmetlerini ve İttifak Devletleri arasındaki insani yardım alanındaki iş birliği konusunu Padişah'a arz etti. Mehmed Reşad ise *"Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin insanlığa hizmeti pek ulvidir. Cemiyetin ibraz etmekte olduğu hüsn-i hizmetten dolayı pek memnun oldum. Gerek Osmanlı'da gerek İslam beldelerinde gerekse de müttefiklerimiz Almanya, Avusturya-Macaristan'da Hilâl-i Ahmer'e vuku bulan yardımlaşma şayan-ı takdirdir."* diyerek Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Besim Ömer Paşa'ya ve beraberindeki heyete teşekkür etmişti. Bunun üzerine Besim Ömer Paşa da Padişah'a Hilâl-i Ahmer'in ürettiği hediyeelik eşyalardan ve ilk yardım ile yardımlaşma cemiyeti ürünlerinden takdim etmişti.²²⁹

Bununla birlikte Besim Ömer Paşa, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin saygınlığını İslam âlemi nezdinde yükseltmek ve insanların dikkatlerini çekerek Cemiyete yardımlar toplamak düşüncesindeydi. Bu amaçla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından muhtaçlara yapılan yardımlar, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda

V. Mehmed Reşad
1844-1918

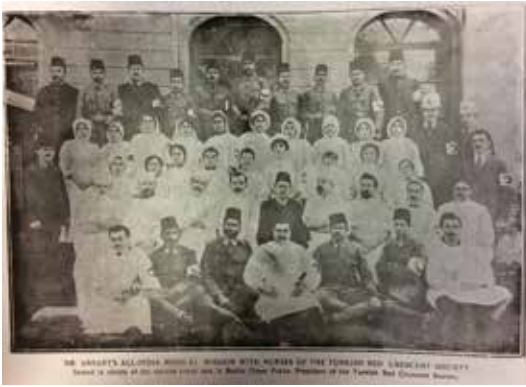
Padişah V. Mehmed Reşad, Besim Ömer Paşa öncülüğündeki Hilâl-i Ahmer'in hizmetlerinden memnundu.

“Besim Ömer Paşa, İstanbul’da Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi ile birlikte düzenlemiş oldukları çay ziyafetleri ile yüksek rütbeli ve varlıklı kişilerin Cemiyete yardım etmelerini sağladı.”

yaralı askerlerin tedavileri ve Cemiyete gelen sağlık yardımlarını anlatan Arapça ve Farsça risaleler yayımlamayı planladı. Ayrıca Mekke ve Cidde’de yalnız hac zamanı sıhhi imdat ve muavenet mevkilerinin kurulmasını Teşvik ve İrşad Komisyonu’na teklif etti. Besim Ömer Paşa’nın bu teklifi oy birliğiyle kabul edildi.²³⁰

16 Şubat 1914’te ise Besim Ömer Paşa tarafından Bombay İslam Gençleri Cemiyetine bir mektup gönderilerek, onlardan da Hilâl-i Ahmer’e yardım etmeleri istendi. Bu mektuba 4 Nisan 1914’te Bombay İslam Gençleri Cemiyeti Fahri Kâtibi Seyid İbrahim Seyid Ahmed Kadiri Bey tarafından verilen cevapta, “16 Şubat 1914 tarihli mektubunuzu aldık. Cemiyetimiz hakkındaki ince düşüncelerinizden dolayı teşekkür ederiz. Biz üzerimize düşen görevi gereğince yaptık. Cemiyetimizin yıllığıyla beyannamesini ancak geçen hafta aldık. Bundan 15 gün önce buradan ayrılan temsilcileriniz Kemal Ömer Bey ve Adnan Beyler cemiyetimiz hakkında yapmış olduğu faaliyetler ile ilgili size bilgi vereceklerdir.” denilecekti.²³¹

Ayrıca Besim Ömer Paşa, Uluslararası Kızılhaç Konferanslarında bütün dünya devletlerinin Hilâl-i Ahmer’e maddi ve manevi olarak güzel hizmetlerde bulunan kişilere madalyalar verdiğini gözlemlemişti. Bu tespit neticesinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de maddi ve manevi olarak yararlılığı dokunanlara verilmek üzere altın, gümüş ve tunçtan Hilâl-i Ahmer madalyaları imal ettirdi. Ayrıca bir de takdirname hazırlattı.²³² Böylece Besim Ömer, insanların Hilâl-i Ahmer’e maddi ve manevi yardımlarda bulunmasını teşvik etmeye çalıştı.

*Hint Kızılâyı Heyeti, Türk Kızılây hemşireleri ile birlikte (Çeviri-
Dr. Ansary'nin Hint Kızılâyı, Türk Kızılây hemşireleri ile birlikte-
Türk Kızılây Başkanı Besim Ömer Paşa) (Kaynak: Semanur Ercan,
a.g.e.)*

Besim Ömer Paşa, İstanbul'da Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi ile birlikte düzenlemiş oldukları çay ziyafetleriyle yüksek rütbeli ve varlıklı kişilerin Cemiyete yardım etmelerini sağladı.²³³ Bu amaçla 12 Şubat 1913'te Pera Palas Otel'i'nde bir çay ziyafeti düzenledi. Bu balonun muvaffakiyetinde yerli ve yabancı birçok kişinin emeği vardı. Bunlar arasında Fransa Sefiresi Madam Bompar, Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Âyandan Mavro Kodorta Efendi, Madam Madkoviç, Madam Pançiri Bey (Pançiri Bey'in eşi), Madam Mazelyah, Madam Asadorian, Madam Gümüşgerdan, Hilâl-i Ahmer Reisi Sanisi Muallim Dr. Akil Muhtar Bey, Hilâl-i Ahmer Fahri Veznadarı Bank-i Osmani Muamelat-ı Hariciye Müdürü Keresteciyan Efendi, Kayyım ve Tahvilat Müdürü Mösyö Mosi, Avusturya Konsolosu Mösyö Şorsen, Fransa Sefareti memurlarından Mösyö Dübani, İzzetli Miha- liç Bey, Bank-i Osmani memurlarından Vart Efendi gibi birçok kişi bulunmaktaydı. Netice-

“Baloda dağıtılan hediye-lerin büyük bir kısmı Hanımlar Cemiyetinin de kurucularından olan Paris Elçisi Rıfat Paşa’nın eşi tarafından gönderilmişti.”

de Hilâl-i Ahmer tarafından düzenlenen baloda 265.631 kuruş para yardımı toplandı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı sıfatıyla Besim Ömer Paşa ve Akil Muhtar Beyler de konuklara toplanan yardımlardan ötürü bir teşekkür konuşması yaptı.²³⁴ Baloda dağıtılan hediyelerin büyük bir kısmı, Hanımlar Cemiyetinin de kurucularından olan Paris Elçisi Rıfat Paşa’nın eşi tarafından gönderilmişti.²³⁵

Besim Ömer Paşa özellikle Hanımlar Merkezi bünyesinde kermesler, çay ziyafetleri, toplantı ve konferanslar düzenleyip sergiler ve el işlerinden oluşan satış yerleri açarak Cemiyete gelir elde etmeye çalıştı. Nitekim Hanımlar Merkezinin, “27 Eylül 1914’te kışlık hediye (giyecek, yiyecek) hazırlanması için üyelerine yaptığı çağrı, 1 Aralık 1914 ’te Osmanlı kadınlarını askere yün eldiven örmeye daveti, 25 Ocak 1915’te Hilâl-i Ahmer menfaatine müsamere düzenlemesi” Cemiyete gelir elde etmek için yapmış olduğu faaliyetlerdendi. Ayrıca insanları yardım konusunda teşvik etmek amacıyla Hilâl-i Ahmer yıl-

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin koordine ettiği sergilerde Hilâl-i Ahmer’e gelir sağlanmaya çalışılıyordu.

lığında yardımda bulunan kişi, kuruluş veya kurumların, devlet ve şehirlerin adları uzun listeler hâlinde yayımlandı. Gazetelere verilen ilanlar ve yapılan duyurularla kadınlar Cemiyete üye olmaya, yardımlara katılmaya davet edilirken; aylık veya yıllık aidatların da geciktirilmeden ödenmesi için “Hemşireler, Valideler! Hilâl-i Ahmer’i unutmayınız, senevi bir lira veya bir mecidiye vererek bu şefkat tekyesine kayıt olunuz aza yazılınız.”²³⁶ deniliyordu. 1924’te Cemiyetin depolarındaki birçok malzeme ve eşya bir ay boyunca Sultanahmet Camii avlusunda halka sergilenip satışa sunulmuş ve bundan da 148.937 lira gelir elde edilmişti.²³⁷

“*Hemşireler, Valideler! Hilâl-i Ahmer’i unutmayınız, senevi bir lira veya bir mecidiye vererek bu şefkat tekyesine kayıt olunuz aza yazılınız.*”

İstanbul’da bulunan yabancı diplomatlar da Hilâl-i Ahmer Cemiyetine bağışta bulunmaktan kaçınmıyorlardı. Zira Viyana Başkonsolosu Mösyö Boran, 25 lira bağışta bulunmuştu. Ayrıca Avusturya-Macaristan Sefiri kendi himayesinde müsamere ve film gösterisi düzenleyerek elde edilen geliri Cemiyete bağışlamıştı. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Besim Ömer Paşa da yapılan yardımlar dolayısıyla teşekkür etmişti.²³⁸

Besim Ömer Paşa tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyetine yapılan hizmetler takdire şayandı. Hüseyin Tekin Sevil de Besim Ömer Paşa’nın Hilâl-i Ahmer’e geçen hizmetleri için:

“*Kızılay’a hizmet edenler arasında Dr. Besim Ömer Paşa’nın emeği çok büyüktür. Onun Batı uygarlığı düşüncesinden açtığı çığır, Kızılay’a yeni bir ruh getirmiştir. Balkan Harbi’nde ve İstiklal*

Harbi sıralarında Kızılay İkinci Reisi olarak yaptığı olumlu çalışmalar sayesinde dernek, istenilen yardım ve şefkat programlarını gerçekleştirebilmiştir.”²³⁹ diyerek Besim Ömer Paşa’nın Cemiyete olan hizmetlerini gözler önüne serecekti.

Besim Ömer Paşa'nın Vefatı ve Eserleri

Besim Ömer Paşa'nın Vefatı

Besim Ömer uzun yıllar astım ve amfizem hastalığıyla mücadele etti. Bu nedenle hemen her yıl ağrılarını hafifletmek adına Fransa'daki Mont D'or Kaplıcaları'na giderdi. Son yıllarında kendisine, *"Faydasını görüyor musun bari?"* diye sorulduğunda, *"Bina çok yıprandı. Artık eskisi gibi tamir kabul etmiyor."* diyerek artık yaşlandığını ve aslında pek de faydasını görmediğini ifade ediyordu. Çektiği göğüs darlığından da bahsederken, *"Ah, gençliğimde kullandığım o kocaman Frenk sigaraları yok mu?"* dedikten sonra göğsünü eliyle tutar ve *"Bu körüğü onların ateşi bozdu."* diyerek hayıflanırdı. TBMM'deki şahsi dosyasında Kamutay Yüksek Başkanlığına 21 Aralık 1936'da verdiği dilekçede *"Anfizemden ve astım nöbetlerinden bu aralık rutubet ve soğukun tesiriyle ziyâde rahatsız olduğumdan..."* diyerek bir haftalık izinli sayılmasını istemişti.²⁴⁰

Besim Ömer, ömrünün son gününü milletvekili olarak görev aldığı Büyük Millet Meclisinde

“Ah, gençliğimde kullandığım o kocaman Frenk sigaraları yok mu? Bu körüğü onların ateşi bozdu.”

Besim Ömer Paşa, ilk kadın doktorlardan Safiye Ali ile birlikte muayenehanesinin önünde

“ 78 yıl yaşayan ve 54 yıl tıp alanında görev yapan Besim Ömer Paşa'nın cenazesi, tren ile yeğeni Dr. Zeki Besim Tektaş refakatinde Ankara'dan İstanbul'a getirildi. Haydarpaşa'da tren yolculuğunun bitmesinin ardından Üsküdar'a, oradan da deniz yoluyla Cağaloğlu Bab-ı Ali Caddesi 18 Numara'da bulunan konağına getirildi.”

Besim Ömer Paşa Konağı

Kaynak: M. Kavak, Besim Ömer Paşa..., 2018, s. 429

geçirmişti. Yaşı ilerlemiş olan Besim Ömer, 19 Mart 1940 Salı günü Mecliste öğle arasında, yine kendisi gibi mebus Numan Bey ile Şehir Lokantası'na gitmiş ve burada geçirdiği ani kalp krizi sonucu hayata gözlerini yummuştu.²⁴¹ 78 yıl yaşayan ve 54 yıl tıp alanında görev yapan Besim Ömer Paşa'nın cenazesi, ertesi gün saat 17.00'de trenle yeğeni Dr. Zeki Besim Tektaş refakatinde Ankara'dan İstanbul'a getirildi. Sabah saat 07.44'te Haydarpaşa'da tren yolculuğunun bitmesinin ardından Üsküdar'a, oradan da deniz yoluyla Cağaloğlu Bab-ı Ali Caddesi 18 Numara'da bulunan konağına getirildi. 21 Mart Perşembe günü saat 11.30'da İstanbul Kız Lisesi'nin karşındaki konağından kaldırılan cenazesi, askerî bir top arabasıyla matem havası çalan bando ekibi ve bir askerî piyade bölükle önce Beyazıt Camii'ne, oradan da İstanbul Üniversitesi'nin günümüzdeki rektörlük binasının zemin katındaki geniş hole getirilerek bu salonda veda merasimine başlandı. Burada Üniversite Rektörü Cemil Bilsel adına, Besim Ömer'in yakın arkadaşı Prof. Dr. Akil Muhtar Özden tarafından bir konuşma yapıldı. Tabutun

başında kardeşi Agâh Ömer Akalın da hazır bulunuyordu. İstanbul Üniversitesi'nde yapılan cenaze merasiminden sonra naaşı İST.0363 plakalı Opel Blitz marka bir araçla taşınarak, Merkezefendi Mezarlığı 1. Ada'da bulunan aile kabristanına götürüldü ve ağabeyi Azmi Ömer Akalın'ın hemen yanında toprağa verildi.²⁴²

Güzel Sanatlar Akademisi heykel hocalarından ve Besim Ömer'i yakından tanıyan Prof. Nejat Sirel tarafından anısına yapılan büst, törenle Haseki Hastanesi Doğum Kliniği önüne dikildi.²⁴³ Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti PTT İdare-

“Konağından kaldırılan cenazesi, askeri bir top arabasıyla matem havası çalan bando ekibi ve bir askeri piyade bölükle önce Beyazıt Camii'ne, oradan da İstanbul Üniversitesi'nin günümüzdeki rektörlük binasının zemin katındaki geniş halle getirtilerek bu salonda veda merasimine başlandı. Burada Üniversite Rektörü Cemil Bilsel adına, Besim Ömer'in yakın arkadaşı Prof. Dr. Akil Muhtar Özden tarafından bir konuşma yapıldı.”

Besim Ömer Paşa'nın cenaze namazı Beyazıt Camii'nde kılındı.

“Güzel Sanatlar Akademisi heykel hocalarından ve Besim Ömer’i yakından tanıyan Prof. Nejat Sirel tarafından anısına yapılan büst, törenle Haseki Hastanesi Doğum Kliniği önüne dikildi.”

si tarafından Türk meşhurları serisiyle Besim Ömer Paşa hatırasına posta pulu da çıkartıldı.²⁴⁴

Besim Ömer Paşa’nın ölümü dolayısıyla Peyami Safa, 20 Mart 1940’ta kendisinin ve kardeşlerinin onun ellerinde doğduğunu belirttikten sonra ülke için yapmış olduğu hizmetlerden övgüyle bahsetmişti.²⁴⁵ Öğrencisi Prof. Kenan Tevfik Sezenel ise hocası Besim Ömer’in vefatından sonra şunları söylemişti:

“Büyük üstat ve yüksek vatanperver Besim Ömer’i [Akalin] kaybettik. Besim Ömer’in [Akalin] hekimliğini ve yüksek mezayasını daha çocukluğumdan beri iştirirdim. İlk defa onu talebelik zamanımda Askeri Tıbbiye’nin Demirkapı Viladethanesi’nde görmüş ve tanıyıştım. Uzun müddet kendisi ile çalışmak ve ondan feyz almak bahtiyarlığına nail olduğum için ölümü dolayısıyla büyük üstat hakkında bildiklerimi şöylece hülasa etmek isterim: Dr. Besim Ömer ebeliğin memlekette uzun müddet am-

Cenaze, İST.0363 plakalı Opel Blitz marka bir araçla taşınarak, Merkezefendi Mezarlığı 1. Ada’da bulunan aile kabristanına götürüldü.

Besim Ömer Paşa'nın cenazesi öğrencileri tarafından taşınırken büyük bir kalabalık da cenaze törenine katıldı.

"Besim Ömer Paşa, Merkezefendi Mezarlığı 1. Ada'da bulunan aile kabristanına götürüldü ve ağabeyi Azmi Ömer Akalın'ın hemen yanında toprağa verildi."

pirik ellerde kaldığını, taassup ve cehalet yüzünden kadınlarımızın hekime gözükmek ihtimali olmadığını görerek evvela memlekette fennî ebeliğin inkişafı lüzumunu hissetmiş ve Demirkapı'da eski bir binada üç dört demir karyola ve eski tahta bir dolap ile birkaç iskemleden ibaret olan Viladethane'yi tesis etmiş... İlk zamanlarda gayet iptidai şekilde başlayan ebelik mektebi yavaş yavaş ileri giderek, kadınların okumuş ebelere ve ebeler vasıtasıyla hekime gözükebilmeye alışmasını hazırlamıştır. Yani ebeliği, kadın hastası ile hekim arasında bir köprü olarak kullanmayı düşünmüş ve böylece muvaffak olmuştur...²⁴⁶

Besim Ömer Paşa'nın Eserleri

Prof. Dr. Besim Ömer Akalın gerek yazdığı kitaplarla ve gerek verdiği tıp eğitimiyle modern tıbbı büyük bir katkı sağladı. Ülkemizde ebeliğin kurumsallaşmasında²⁴⁷ da büyük rolü oldu. Çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda makale ve 70'ten fazla kitap ve monografi yazdı. Bu çalışmaları basım tarihine göre kronolojik listesi şöyleydi:

Su, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1300, 339 s. (Mustafa Azmi [Akalın] ile).

Dişlerin Hıfzıssıhhati, İstanbul, Mihran Matbaası, 1301, 124 s.

Göz, Gözlerin Hıfzıssıhhati, İstanbul, Mihran Matbaası, 1302, 220 s.

Sıhhatnüma-yı Etfal yahut Validelere Nasihat, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1303, 174 s.

Sıhhatnüma-yı İzdivaç: Evleneceklerle Müteahhil ve Mücerred Bulunanlara Nasihat, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1303, 286 s. / Diğer Baskılar: (1306) 296 s. / (1311) 270 s.

Mebahis-i Tıbbiye'den Şişmanlık ve Zayıflık, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1303, 66 s.

Mebahis-i Tıbbiyeden Üzüm ve Üzüm ile Tedavi, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1304, 63 s. / Diğer Baskılar, (1309) 80 s. / (1933)

Mükeyyifat ve Müskirattan Tütün, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1304, 128 s.

Sıhbatnüma-yı Aile Yahut Baba, Ana, Çocuk, Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1304, 257 s.

Su ile Tedavi ve Denizde Banyo, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1305, 76 s.

Mükeyyifat ve Müskirattan Afyon-Kahve-Çay-Esrar, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1305, 100 s.

Mükeyyifat ve Müskirattan Müskirat, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1305, 115 s.

Zayıf ve Vakitsiz Doğan Çocuklara Edilecek Takayyüdat, Kuwöz ve Gavaj, Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1306, 106 s.

Ukm ve İnanet, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1306, 125 s.

Sıhbatnüma-yı İzdivaç Yahut, Evleneceklerle Müteebhil ve Mücerred Bulunanlara Nasihat, İstanbul, Âlem Matbaası, 1306, 270 s./ Diğer Baskıları (1311) 270 s.

İpnotizm yahut Tenvim ve Tenevvüm, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1307, 146 s.

Le Tabagisme dans ses rapport avec l'alcoolisme en Turquie, y.y., 1890.

Kendini Bil, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308, 98 s.

Mide, Tagaddi ve Hazma Dair Kavaid-i Sıhhiye, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1308, 98 s.

Tenasül, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308, 171 s.

Çocuk, Kostantiniyye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309, 44 s.

Emzirme, Kostantiniyye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı 1309, 32 s.

Meme Verme, İstanbul, Âlem Matbaası, 1309, 36 s.

Sıhhatnüma-yı Tenasül, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1309, 186 s.

Sıraca, Kostantiniyye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309, 32 s.

Veraset, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309, 38 s.

Beyne'l-Etfal Sirayet-i Emraz, Kostantiniyye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1310, 24 s.

Çiçek Hastalığı ve Suçiçeği, Kostantiniyye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1310, 28 s.

Kızamık ve Kızıl Hastalık, İstanbul, Âlem Matbaası, 1310, 27 s.

Le Nicotisme en Turquie, y.y, au siège de la Société, 1894, 13 s.

Sıhhatnüma-yı Nevzattan Kundak, Beşik Emzik, Âlem Matbaası, İstanbul, 1312.

Seririyat-ı Viladiye Dersleri, İstanbul, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1313, 550 s. [Pierre Budin'in Fransızca eserinden çeviri]

Çocuklara Aş yahut Validelere Hediye, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1314, 124 s.

Tabib-i Etfal yahut Ebeveyne Yadigâr, Konstantiniyye, Âlem Matbaası, 1314, 508 s.

Emraz-ı Nisa, Seriri ve Cerrahi, İstanbul, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1314, 527 s.

Hıfzıssıhha, İstanbul, Karabet Matbaası, 1315, 353 s./ 2. Bsk. (1318) s.440, 3. Bsk (1330) 536 s.

Nevsal-i Afiyet 1. Sene, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1315, 420 s.

-----*Nevsal-i Afiyet 2. Sene*, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1316, 514 s.

-----*Nevsal-i Afiyet 3. Sene*, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1320, 744 s.

-----*Nevsal-i Afiyet 4. Sene*, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1325, 744 s.

Yalova Kaplıcası, İstanbul, Âlem Matbaası, 1317, 47 s.

Gebelik ve Gebelikte Tedaâbir, İstanbul, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1318, 151 s./ Diğer Baskılar, (1342) 151 s.

Darülaceze Irzâhanesi, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1319, 35 s.

Emraz-ı Nisanın Sebeb-i Kesreti, İstanbul, Matbaa-i Ahmet İhsan, 1320, 19 s.

Doğururken ve Doğurduktan Sonra, İstanbul, Matbaa-i Ahmet İhsan, 1320, 160 s.

Çocuk Büyütmek, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1320, 116 s./ (1341) 226 s.

Memedeki Çocuklarda Vefayat, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1322, 34 s.

Ebe Hanımlara Öğütlerim, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1322, 43 s.

Ebelik, Doğurma ve Doğurtma, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1322, 436 s.

Sıhhi Musababeler, İstanbul, 1325, 110 s. Demirbaş: 8317248

Kolera Hastalığında İttihazı Lazım Gelen Tedabir ve Etibbaya Rehber, İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası, 1327, 233 s.

Dokuzuncu Washington Salib-i Ahmer Konfeına Memuriyetim ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine Tekliflerim, İstan Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmani Şirketi, 1328, 62 s.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi, İstanbul, 1330, 136 s.

Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmani Şirketi, 1330, 144 s.

Harp Zamanında Hastabakıcının Bir Günlük Vazifesi, İstanbul, 1331, 26 s.

Hastabakıcılık, İstanbul, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1331, 432 s.

Hastabakıcılığa Dair, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Azalığına ve Hastabakıcı Hemşire ve Talebelerime Hizmeten, İstanbul, Ev-

kaf-ı İslamiye Matbaası, 1337. 63 s.

Verem Tehlikesi, Veremle Mücadele, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1335, 48 s.

1921 Senesinde Cenevre'de İnikat Eden Beynelmilel Salib-i Ahmer Kongresine Dair Rapor, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmani Şirketi, 1337, 107 s.

Fenn-i Vilade 1. Cilt, İlkab ve Haml, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmani Şirketi, 1338, 313 s.

-----*Fenn-i Vilade 2. Cilt, Viladet-Halas Evakıb-ı Viladet-Nevezat*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmani Şirketi, İstanbul, 1339, 408 s.

-----*Fenn-i Vilade 3. Cilt, Ameliyat-ı Viladiye*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul,

1927, 271 s.

-----*Fenn-i Vilade 4. Cilt, Maraz-ı Nifasiyet Usret-i Viladet*, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1927

Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefayat, İstanbul, Kanaat Matbaası, 1339, 80 s.

Fen ve İzdivaç, Evlenecekler ve Evlenemeycekler, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi Sahibi İlyas (Yeni Matbaa), 1340-1344, 94 s.

Etfale Muavenet Beynelmilel İttihadı 1924 Senesinde Viyana ve Budapeşte'de İnikat Eden Çocuk Kongresinde Beyanatım, İstanbul, Etfale Muavenet Beynelmilel İttihadı Türk Komitesi, t.y, y.y, y.y., 5 s.

Etfale Muavenet Beynelmilel İttihadı 1924 Sene-sinde Viyana ve Budapeşte'de İnikat Eden Çocuk Kongresi, İstanbul, Etfale Muavenet Beynelmi-lel İttihadı Türk Komitesi, İstanbul, 1340, Mat-baa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 50 s.

Çocuklara Dair Sıbbi ve İctimai Teşkilat ve Te-sisat, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şü-rekâsı, 1341, 56 s.

Sıbbiye-i Askeriye ve Umumiyyede Tayyarelerden Edilecek İstifade, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İh-san ve Şürekâsı, 1341, 16 s.

Sıbbatnüma-yı Agdiye, İstanbul, y.y., t.y., 88 s.

Merhum Doktor İbrahim Lütfi Paşa, İstanbul, y.y., t.y., 8 s.

Yüz Yıl Yaşamak İçin: 22 Emr-i Sıbbide Bütün Hıfzıssıbbha, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1927, 72 s.

Ebelik, Doğurma ve Doğurtma, Tashihli ve İlave-li, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, 448 s.

Mebusan-ı Kiramımızın Enzar-ı Vatanpervera-nelerine Vatanımızda Sıbbat-i Umumiye Muhtel-dir, yy, y.y, t.y., 8 s.

Veba-Taun, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, t.y, 55 s.

Mont d'Or, Le Mont d'Or'a Olan Sıbbat Borcum, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, 22 s.

Kaphicalar, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, 21 s.

Nüfus Siyaseti, Çocuk Vefeyatı ve Müstakbel Valide Hakkındaki Filme Dair Muhtasar Malumat, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, 8 s.

Anne Olacaklara, Çocuk Yetiştirmek, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1930, 256 s.

Kısırlık, İstanbul, İhsan Matbaası, 1931, 68 s.

Doğum Tarihi, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1932, 56 s.

Vilade Fenni III: Maraz-ı Nifasiyet ve Güç Doğum, I: Gebelik Patolojisi, Nifas-i İntan, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1933, 387 s.

Vilade Fenni, 3/2: Güç Doğum, İstanbul: İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi, 1933, 261.

Haml-i Patoloji ve Nifas-i İntan, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1933, 2 c.

Dilber, Esclave et L'eunuque Amoureux [Dilber, Köle ve Sevdalı Harem Ağası], Sâmipaşazâde Sezai'nin Sergüzeşt adlı kitabını künyedeki isimle Fransızcaya çev. Besim Ömer), İstanbul, Societe Anonyme Turque, 1933, 131 s.

Gençliği Koruma, Çok Yaşama, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1934, 58 s.

Kızlarımız İçin, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1935, 36 s.

Plombiyer le Ben, Plombieres les Bains Kaplıcası ve Suları, Ahmet İhsan Matbaası Ltd., İstanbul, 1935, 24 s.

Türk Çocuğu Yaşamalıdır: Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım, Ahmet İhsan Basımevi Ltd., İstanbul, 1936, 133 s

Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı? Nüfus Siyasetinde Çocuk: Sağlam Nesil-Öjenizm-Sağlam Irk-Kısrılaştırma, C.1, İstanbul, Ahmet İhsan Basımevi Ltd, 1938, 63 s.

Çocuk Büyütmek, Yazma Eser, Halûk Perk Koleksiyonu, yay. haz. Halûk Perk, Editör: Ahmet Zeki İzgöer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, 2019, 124 s.

Bu çalışmalarından başka Prof. Dr. Besim Ömer Paşa'nın *İkdam*, *Servet-i Fünun*, *Hâver*, *Güneş*, *Meşveret*, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, *Tan*, *Son Posta*, *Cumhuriyet* ve *Akşam* olmak üzere çok sayıda gazetede ve mecmuada yazıları yayımlanmıştır.²⁴⁹ Eserlerinden *Sıhhat-nüma-yı İzdivaç* Hintçeye, *Çocuk Büyütme Çinceye*, *Üzüm ve Üzümlle Tedavi* Bulgarcaya tercüme edilmiştir.²⁵⁰

SONUÇ

1862’de dünyaya gelen Besim Ömer Paşa’nın ihtisasını tıp alanında yapması hiç şüphesiz Türk tıp tarihi açısından son derece önemlidir. Zira son derece çalışkan, idealist ve erdemli bir şahsiyetin bu alana yönelerek kendini geliştirmesi ülkenin de tıp alanındaki gelişimine olumlu katkı sağlamıştır.

Besim Ömer, 13 Eylül 1887’de Paris’e giderek kadın ve çocuk hastalıkları ile doğum bilgisi üzerine ihtisasını gerçekleştirmiş ve dönemin bu alandaki en meşhur hocalarından almış olduğu modern bilgileri ülkesinde uygulama imkânı bulmuştur.

13 Kasım 1891’de uzmanlık tahsilini tamamlayıp yurda dönen Besim Ömer, ilk olarak ebelik

Besim Ömer Paşa, Türk delegasyonu ile birlikte Fransa’da

“Osmanlı Devleti’nde bütün sağlık meselelerinden sorumlu olan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye üyeliği ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye başkanlığı görevini icra etti.”

eğitiminin kurumsallaşması ve kadın doğum derslerinin uygulamalı verilebilmesi için doğum hastanelerinin ve ilk viladethanenin açılması için mücadele etti. 1892’de gizli de olsa bunu gerçekleştirerek o güne kadar modeller üzerinde yapılan eğitimi uygulamalı hâle dönüştürmeyi başardı. Ebe ve hastabakıcılıkla ilgili yazmış olduğu kitaplarla modern anlamda ilk ebe ve hemşire okullarının kuruculuğunu gerçekleştirdi.

Osmanlı Devleti’nde toplum sağlığı ve koruyucu hekimlik konusunu ciddi bir şekilde ele alan ilk ilim adamı oldu. Kadın hastalıkları ve çocuk sağlığı üzerine toplumu bilinçlendirerek çocuk ölümlerinin önüne geçmeye çalıştı. *Çocuk Büyütmek, Türk Çocuğu Yaşamalıdır, Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı* adlı eserleriyle Türk toplumuna büyük hizmetlerde bulundu. Bununla birlikte Besim Ömer Paşa, Himaye-i Etfal Cemiyetinin (Çocuk Esirgeme Kurumu) kuruluşuna öncülük ederek ilk başkanlığını yaptı.

Cenevre Konferansıyla kabul edilen Kızılhaç ambleminin Müslüman bir toplumda kullanılmasının mümkün olmadığını, bunun yerine kızıl ay sembolünün Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için kullanılması gerektiğini 1907’de katılmış olduğu Uluslararası Salib-i Ahmer Konferansında bütün dünya devletlerine anlatmıştı.

Osmanlı Devleti’nde bütün sağlık meselelerinden sorumlu Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye üyeliği ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye başkanlığı görevini icra etti.

Dört yıl arka arkaya “*Nevsal-i Afîyet*” isimli Türk tıp tarihinin en önemli eseri olarak kabul edilen ilk salnamelerini de yayımlamayı başardı.

Öte yandan Besim Ömer Paşa’nın görevi esnasında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yapmış olduğu hizmetler de takdiri fazlasıyla hak etmektedir. Nitekim Hilâl-i Ahmer’in yeniden teşkilatlanmasında fikrî ve fiilî katkıları olan Besim Ömer Paşa, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin kuruluşuna öncülük ederek bu teşkilatla kadınların Hilâl-i Ahmer’in faaliyetlerinde daha yoğun ve etkili bir şekilde katılımını sağladı. Böylece XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Osmanlı coğrafyasındaki toplumun taassuplarını yıkmayı başararak kadının toplum nezdindeki itibarını yükseltti.

I. Dünya Harbi sırasında Osmanlı Hilâl-i Ahmer başkan vekilliği görevinde bulunan Besim Ömer Paşa, özellikle hastabakıcılığın kadınlar arasında bir meslek olarak kabul edilmesinde etkili oldu.

İlk imdat ve yardım (Samariten) teşkilatını kurdu ve tıbbın birçok alanında özellikle de koruyucu hekimlikle ilgili telif ve eserler meydana getirdi.

Uluslararası kongre ve konferanslara hem Osmanlı hem de Türkiye adına katılarak ülkesini başarılı bir şekilde temsil etti.

Ülkemizde ince hastalık adıyla bilinen ve dönemin en önemli hastalıklarından biri olan veremle mücadele için Osmanlı Veremle Mücadele Cemiyetinin kuruluşuna öncülük ederek 1914’te ikinci başkanlığını yaptı.

Nevsal-i Afîyet

“1938 yılında kurulan Türk Tıp Tarih Kurumunun kuruluşunu gerçekleştirenler arasında yer aldığı gibi kurumun ilk başkanı da oldu.”

1914'te Tıp Fakültesi dekanlığına atanan Besim Ömer Paşa, 1919'da ilk kez seçimle Darülfünun Rektörlüğüne seçilerek iki dönem bu görevi yürüttü ve Üniversitenin akademik gelişimine önemli katkılar sağladı. Üniversitelerin tıp fakültelerine ilk defa kız çocuklarının alınmasını sağlayarak ilk kadın doktorların yetişmesini sağladı.

1933'e kadar akademide çalışarak yarım asır boyunca öğretmenlik mesleğini icra etti. Üniversite reformu sonrası emekliye ayrılan Besim Ömer Paşa, 1935'ten itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvikiyle siyasete atılarak iki dönem Bilecik milletvekilliği yaptı.

1938'de kurulan Türk Tıp Tarih Kurumu'nun kuruluşunu gerçekleştirenler arasında yer aldığı gibi kurumun ilk başkanı oldu.

Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Türkiye'si'ndeki birçok ilklere imza atan Türk tıp tarihinde ebe ve doktor adaylarına verdiği eğitimlerle hafızalara kazınan Besim Ömer Paşa [Akalin], geçirdiği kalp krizi sonrası 78 yaşında vefat etti.

Hülasa Besim Ömer Paşa'nın resmî ve hususi hayatı bu memlekette sayılamayacak derecede büyük hizmetlerle doludur.

Dipnotlar

- 1 Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Bir Aydının Portresi: Besim Ömer Akalın (1862-1940)", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, ed: Nil Sarı, 2004-2005; 10-11: 435-464, s.1.
- 2 TBMM Albümü, 1920 – 2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, C.1., s. 312 ; İBB Atatürk Kitaplığı, Mütferrik Evrak, No: 54054; Büyüklerimizi Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4; A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi, Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı No. 6 - Cilt 2*, Ahmet İhsan Matbaa Ltd. İstanbul, 1932, s. 1.
- 3 Ali Yücel Yürük, "Akalın, Besim Ömer (Paşa)", *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, s. 43; İbrahim Alâettin Gövsa, "Besim Ömer Akalın", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1946, s. 71.
- 4 Mehmet Kavak, "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususî Evrakı", 3. *Sağlık Tarihi Müzeciliği Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 406.
- 5 M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 429.
- 6 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 1.
- 7 Sabahattin Ödemiş, "Besim Ömer Paşa (1862-1940)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 4.
- 8 M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 429.
- 9 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 4, 12; BOA. I. TAL. 243-54.
- 10 Ali Çankaya, *Mülkiye Târîhi ve Mülkiyeliler: Mülkiye Şeref Kitabı*, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, C.3, s. 160.
- 11 "Büyük bir kayıp, B. Azmi Ömer Akalın vefat etti", *Akşam Gazetesi*, 16 Kânunusani 1940 [16 Ocak 1940], s. 4 ; "Ölüm", *Son Posta Gazetesi*, 16 İkincikânun 1940 [16 Ocak 1940], s. 4; A. Çankaya, *Mülkiye Târîhi...* 1969, C.3, s. 159-160.
- 12 A. Çankaya, *Mülkiye Târîhi...* 1969, C.3, s. 271-272.
- 13 *Servetifünun*, No:1846-161, 31.12.1931, s. 76; *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Kânunuevvel 1931, s. 2.
- 14 *Akşam Gazetesi*, 31 Kânunuevvel 1931, s. 2.
- 15 M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 438-440.
- 16 TBMM Albümü, 1920 – 2010, C.1. s. 295 / Dipnot: 37.
- 17 *Milliyet Gazetesi*, 23.01.1980, s. 11.
- 18 Cemal Sezer – Ömer Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, Türk Kızılayı, Ankara, 2016, s. 99.
- 19 Besim Ömer Paşa hocası Tahsin Efendi'nin tebabet ve fizyoloji üzerine mübahaselerinde bulunmuş ve tecrübî usullere merakı artmıştı. A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi...* 1932, s. 1.
- 20 Büyüklerimizi Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4.
- 21 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s.1-2.
- 22 1 Mart 1885'te okulu bitirmişse de resmî mezuniyet tarihi 6 Haziran 1885'tir.

- 23 Müsabaka imtihanına girmesini teşvik edenler merhum Doktor Ali Saip, İbrahim Lütfi ve Ahmet Hilmi Paşalardır. A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi*... 1932, s. 1.
- 24 Besim Ömer, *Hastabakıcılığa Dair*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1337, s. 23.
- 25 Besim Ömer'in Avrupa'da eğitim almasına destek olan hocası Dr. Vahit Bey; Kırmılı Aziz Bey ve arkadaşlarıyla beraber Cemiyet-i Tıbbiye'nin kurulmasında (1862 - 1866), Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin açılmasında, tıp eğitiminin Türkçeleştirilmesinde, meşhur tıp sözlüğü Lûgat-ı Tıbbiye'nin hazırlanmasında katkısı olan kişilerden biri olup 1888'de vefat etmiştir. bk. Aykut Kazancıgil, "Ölümünün 40. Yılında Besim Ömer Paşa (1863 - 1940)", *Dirim Dergisi*, Sayı: 9 - 10, 1980, s. 237. ; Besim Ömer, bir grup doktorun ihtisas yapmak ve mesleğinde kendilerini geliştirmek için Avrupa'ya gönderileceğini duyunca Mizan Gazetesi'nin sahibi Murat Bey'in de yardımıyla Cemil Paşa (Topuzlu), Celal İsmail (Paşa) ve göz doktoru Esat Paşa (Işık) ile birlikte o tarihlerde tıpta en parlak devrini yaşayan Fransa'nın başkenti Paris'e gitmeye karar vermiştir. bk. Ahmet Akkan, "Dr. Besim Ömer Paşa (Akalin)", *Mimar Sinan Dergisi*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1992, s. 15-16.
- 26 Bu eserlerin bilinen diğer adları *Sıhhat-nümâ-yı İzdıvac*, *Saadetnümâ-yı Aile ve Saadetnümâ-yı Etfâl* dir.
- 27 Büyüklüğümüzü Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4.
- 28 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa*... 2013, s. 9.
- 29 Besim Ömer Paşa'nın eğitim aldığı Paris'te Doğum kliniği hocaları, staj yapan öğrencilere her sabah takip ettikleri vakalar üzerinde tartışma ve durum değerlendirmesinde bulunarak işe başlarlar; hastaları muayene ettirirler, haftada iki gün de hastanede gözlem altında bulunan vakalar üzerinde klinik uygulama dersleri verirdi. Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş*... 2004-2005, s. 4-5.
- 30 A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi*, 1932, s. 1.
- 31 İBB Atatürk Kitaplığı, Müteferrik Evrak, No: 54054; Fethi Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1948, s. 258; A. Akkan, *Dr. Besim Ömer*... 1992, s. 15; A. Y. Yürük, *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedi*, 2012, s. 43; M. Kavak, *Besim Ömer Paşa*... 2018, s. 411.
- 32 Gülhan Erkaya Balsoy, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 37; A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa*... 1980, s. 239.
- 33 Hikmet Feridun Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s. 142-145.
- 34 Bu yanlışlıkta damat ve iç güveyisi olan Ömer Besim [Tektaş] Bey ve Macide Ömer [Tektaş]'in evliliğinden 4 çocuk nüfus kaydında sehven Besim Ömer Paşa [Akalin] üzerine kaydedilmiştir. Özlük ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun dosyasında bulunan belgelere göre Besim Ömer Akalin'ın, bekâr olduğu ve hayatının hiçbir devresinde evlilik yapmadığı belirlenmesine karşın, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi'nden (MERNİS) çıkarılan vukuatlı nüfus kayıt örneğinde "evli ve 4 çocuklu" görünmektedir. Bu konuda yapılan araştırma sonucu, kız kardeşi ile kız kardeşinin çocuklarının bu haneye sehven yazıldığı görülmüştür. bk. *TBMM Albümü*, 1920 - 2010, C.1., s. 295 / Dipnot: 37.
- 35 Yahya Kemal [Beyatlı], *Çocukluğum*,

- Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1973, s. 67-69.
- 36 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.74.
- 37 A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi...* 1932, s.1, 5.
- 38 Besim Ömer maden suyu ve kaplıcalara çok ehemmiyet verirdi. Hatta bu konularda ilmî yazılar kaleme almıştır. Özellikle de ülkemizde bulunan kaplıcalara bizzat ziyaret gerçekleştirerek ehemmiyetlerini ve sağlık açısından faydalarını vurguluyordu. Kızılay Karahisar Maden Suyu ve Yalova Kaplıcaları bunlardan sadece iki tanesiydi. Karahisar maden suyu için zülâl-i bî-misal (emsalsiz saf, berrak ve tatlı su) diyerek sağlığa faydaları hakkında bilgi vermiştir. Arif Kolay vd., *Hayra Akan Su Kızılay Karahisar Maden Suyu*, Türk Kızılayı, İstanbul, 2019, s.74.
- 39 Âkil Muhtar Özden, "Doktor Besim Ömer Akalın", *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Dergisi*, Cilt: 10, No: 37, 1941 s. 2.
- 40 Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım ve Öteki Hatıra Yazıları*, Haz. Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2019, s. 289-290; *Servetifünun*, nr. 1658-184, 24 Mayıs 1928, s.23-24.
- 41 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Müzesi Arşivi.
- 42 "Namlarına jübile yapılan doktorlarımız hatırlarını anlatıyorlar", *Son Posta Gazetesi*, 16 Mayıs 1939, s.7-10.
- 43 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dâir Konferans*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, 3. Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009. s. 16.
- 44 "Milletvekili Ölümünden Döndü" *Sakarya Gazetesi*, 25 Mart 2019, s.1.
- 45 Nâzım Hikmet'in dedesi.
- 46 Osman Balcıgil, *Ela Gözlü Pars Celile*, 75. Baskı, Destek Yayınları, İstanbul, 2017, s. 151-153.
- 47 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s. 131-133.
- 48 Despina Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios)* 1824-1888, Rumi Matbaa, İstanbul, 2019, s.71-72.
- 49 Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan. *İslam Ansiklopedisi*, "Dersiam Maddesi" C.9, s.185.
- 50 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- 51 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- 52 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- 53 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s. 141-142.
- 54 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- 55 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6-10.
- 56 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009. s. 22-23.
- 57 "Besim Ömer Paşa: Ben bekar değilim, diyor", *Akşam Gazetesi*, 8 Ağustos 1934, s. 7.
- 58 İnci Hot, "Dr. Besim Ömer Paşa'nın Anne ve Çocuk Sağlığı Açısından Ülkemiz Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1996, s.24.
- 59 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.79.
- 60 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s.18.

- 61 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s. 127-128.
- 62 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 69-70.
- 63 Daha önce Ömer Seyfettin'in Besim Ömer'in damadı olduğu yanlış anlaşılmasına atfen.
- 64 Sunay Akın, *Geyikli Park*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 125-127.
- 65 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s. 129.
- 66 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s.130.
- 67 Besim Ömer Paris'teki eğitimi sırasında maddi sıkıntı yaşamıştı. Zira kendisine tahsis edilen kolağası aylığı 9,5 Osmanlı Lirası yetmemekteydi. Okumuş olduğu bölümdeki âlet alımı yüzünden masrafları bir hayli artmış ve yüklü miktarda borçlanmıştı. S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 9.
- 68 A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi...* 1932, s. 2.
- 69 Büyüklerimizi Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4.
- 70 "Yarım Asırlık Ebe Hekimi", *Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- 71 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 7-8.
- 72 Saadet Altay, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitime ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35, ss. 167-217. (2017-Güz), s. 176.
- 73 "Büyüklerimizi Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4.
- 74 Kazım İsmail Gürkan, "Büyük Adamın Ölümü Münasebetiyle: Besim Ömer Akalın 1862-1940" *Yeni Sabah Gazetesi*, 20 Mart 1940,
- 75 S. Altay, "Ebelik Eğitimi... 2017, s.177; A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s.240.
- 76 Besim Ömer, *Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı*, Haz. Levent Düzcü- Cemal Sezer, Ankara, 2016, s. 12.
- 77 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 5-6.
- 78 Hülya Öztürk - Nilüfer Demirsoy, "Besim Ömer Akalın'ın Üzüm İle Tedavi Adlı Eserinin Değerlendirilmesi", *Lokman Hekim Dergisi*, 9 (1) ss. 37-44, 2019, s.38; Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 9.
- 79 Elif Atıcı - Sezer Erer, "Türk Kadınlarının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler" *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 35 (2) ss. 107-111, 2009, s. 108.
- 80 Rahmi Dirican, "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinin Kısa Tarihçesi", *Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni*, 2:7, ss. 184-193, 1970, s. 188.
- 81 İnci Hot - Zuhal Özaydın, "Besim Ömer Paşa'nın Ülkemiz Nüfus Siyaseti Hakkındaki Görüşleri", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, Sayı:21, ss.159-166. İstanbul 2015, s. 161-163.
- 82 Büyüklerimizi Tanıyınız: Hayatı Cidal ile Geçen Doktor Besim Ömer Paşa", *Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 8.
- 83 A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s. 242; İnci Hot - Zuhal Özaydın, "Dr. Besim Ömer Paşa'nın Ülkemizin Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri", IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul: 18-20 Eylül 1996, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 88; İşinin ehli olan Besim Ömer Paşa 17 Nisan 1891 tarihinde Sadettin Paşanın doğum yapmakta olan kızını ölüm tehlikesinden kurtarması do-

- layısıyla da taltif edilmişti. BOA. Y.PRK. ASK 180-30.
- 84 Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 11.
- 85 BOA İ..AS.. 19-10; BOA. DH. MKT. 2883-77
- 86 Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 11.
- 87 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.12; Besim Ömer, Eğitim görmek için Paris'te bulunduğu dönemde çalışmalarından ve gayretlerinden dolayı 21 Ocak 1890 tarihinde Mecidi Nişanı ile onurlandırılması uygun görülmüştü. BOA. HR. SFR. 4. 448 – 13; BOA. İ.. DH. 1166-91153
- 88 Akşam Gazetesi 21 Mart 1940; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 13-14; BOA. BEO. 1975-148101.
- 89 E. Atıcı – S. Erer, *Türk Kadınlarının Tıp Eğitimi...* 2009, s. 108.
- 90 Kazım İsmail Gürkan, "Büyük Adamın Ölümü Münasebetiyle: Besim Ömer Akalın 1862-1940" *Yeni Sabah Gazetesi*, 20 Mart 1940; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 15.
- 91 BOA, BEO, 3791/ 284264; Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 11.
- 92 Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 7.
- 93 *Osmanlı'dan Cumhuriyete Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Haz. Murat Uluğtekin – M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılay Yayınları, Ankara, t.y. 2013, s. 11-12.
- 94 A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi*, 1932, s. 2.
- 95 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.25.
- 96 Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yılığ*, Ankara, 2013, s. 35.
- 97 BOA, BEO., 41211/309022, 23 Teşrinisânî 1328 [16 Kasım 1912].
- 98 Veremin bulaşıcı bir hastalık olduğu anlaşıldıktan sonra 1900'lere doğru bu konuda yayınlar ortaya konulmuş, çalışmalar yapılmış ve "Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti" kurulmuştur. bk. A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s. 242.
- 99 Meltem Akbaş, vd., "Besim Ömer Paşa'nın Gözünden 1912 Yılında Washington'da Yapılan Uluslararası Kızılhaç Kongresi" *Lokman Hekim Dergisi*, 3(3) ss.48-55, 2013, s. 49 ; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 23, 30,31.
- 100 İ. Hot, Dr. Besim Ömer Paşa... 1996, s. 17.
- 101 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 211-214.
- 102 Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, 2. Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010, s. 13-14.
- 103 Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesinin yürürlüğe girmesinin ardından ilk emin (rektör) seçimi 1 Ekim 1919 (1 Teşrin-i evvel 1335) tarihinde yapılmıştır. Tıp Fakültesi Besim Ömer Paşa'nın emin olmasını istemektedir. Hukuk Fakültesi'nin de eğilimi bu yöndedir. Maarif Nezareti Müsteşarı Ali Reşat Bey, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'e gelerek Besim Ömer Paşa'nın desteklenmesini istemiş ve İsmail Hakkı Bey'in de etkisiyle Edebiyat Fakültesi'nin de desteği sağlanmıştır. Yapılan oylamada Besim Ömer Paşa büyük bir çoğunlukla birinci aday olarak seçilmiş ve eminlik görevine atanmıştır. bk. Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1922-1933*, İstanbul Bilgi Üniversitesi

- Yayınları, İstanbul, 2010, C.2, s. 41; M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 414.
- 104 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş... 2004-2005*, s.11. ; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.60-62; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 12.
- 105 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 40.
- 106 E. Atıcı – S. Erer, *Türk Kadınlarının Tıp Eğitimi...* 2009, s. 109.
- 107 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 21.
- 108 Türk Hayatı, 15 Mayıs 1341, Numara:8, s.3; Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş... 2004-2005*, s.14; Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet*, Haz: Ahmet Zeki İzgöer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 2020, s. XVIII-XX; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 14; M. Akbaş, vd. *Besim Ömer Paşa'nın Gözünden...* 2013, s. 49; İnci Hot, Dr. Besim Ömer Paşa... 1996, s. 19.
- 109 Türk Hayatı, 15 Mayıs 1341, Numara:8, s.3; *Besim Ömer, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 29.
- 110 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 29.
- 111 Kızılay Arşivi, K:1296, B:220.
- 112 S. Altay, *Ebelik Eğitimi...* 2017, s. 191.
- 113 Bunun yanında Osmanlı Devleti adına, 1899'da Amsterdam'da düzenlenecek doğum ve kadın hastalıkları kongresine (BOA. Y.A.RES. 99-53) Belçika'nın Brüksel şehrinde düzenlenecek jinekoloji ve obstetrik fenlerine müteallik olan millî kongreye, (BOA. BEO. 21-1570-2) 1912 yılının Mayıs ayında Washington'da düzenlenecek Uluslararası Salîb-i Ahmer Kongresi'ne, (BOA. BEO. 4024-301740) 30 Mart 1921'de Cenevre'de düzenlenecek uluslararası Salîb-i Ahmer Konferansı'na Osmanlı Devleti'ni temsilen Besim Ömer Paşa görevlendirilmişti (BOA. BEO. İD. 104-8.).
- 114 *Akşam Gazetesi*, 31 Temmuz 1932, s. 4.
- 115 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 76; *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Teşrinievvel, 1932, s.2.
- 116 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 40.
- 117 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.65.
- 118 Hikmet Feridun Es, "Sarayı Doğurtan Bekar Doktor Besim Ömer Paşa", *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, Aralık, 1978, s.
- 119 Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş... 2004-2005*, s.16.
- 120 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s.41.
- 121 Salih Bzok ve Muhlis Suner ile birlikte Bilecik milletvekili seçilen Besim Ömer Akalın, 26/03/1939 tarihli seçim evrakına göre kullanılan 331 oydan 324 oyu almıştır. S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.74-78; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 12.
- 122 Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun kuruluşu, 1938'de Yugoslavya'da yapılan XI. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi'ne dayanır. Bu kongreye millî temsilci sıfatıyla katılan Doç. Dr. Süheyl Ünver, Uluslararası Tıp Tarihi Cemiyeti'ne bağlı olarak Türkiye'de de bir Tıp Tarihi Komitesi kurulması için görevlendirilmiştir. Dr. Süheyl Ünver'in teklifiyle, Prof. Dr. Besim Ömer Akalın, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Osman Şevki Uludağ, Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Prof. Dr. Saim Erkan, Rusçuklu Dr. Hakkı Üzel, Prof. Dr. Metine Belger ve Prof. Dr. Fuat Kamil Beksan cemiyete üye olarak kabul edilmiş ve böylece "Türk Komitesi" oluşmuştur. Aynı toplantıda Doç. Dr. Süheyl Ünver'in çizdiği dünyayı üç defa devreden yılan

- simgesi, Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun rozeti ve mührü olarak kabul edilmiştir. Dr. Süheyl Ünver yurda dönünce Uluslararası Tıp Tarihi Cemiyeti'nin Türk Komitesi'ni toplantıya çağırmış, 6 Ekim 1938'de yapılan ilk toplantıda başkanlığa Prof. Dr. Besim Ömer Akalın seçilmiştir. bk.. Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dâir Konferans*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, 3. Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009, s. 27.
- 123 Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 12.
- 124 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.32, 64-78; Y. İ. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s. 16.
- 125 A. Akkan, *Dr. Besim Ömer...* 1992, s.17; Savaşın bireyler arasında olmayıp devletler arasında bir ilişki olduğu ve bu yüzden şahısların sadece işlevsel olarak birbirlerine düşman hâline dönüştüğü şeklindeki hukuki argümanı da ilk defa J. J. Rousseau dillendirmişti. Dolayısıyla, silahlı olmayan bir askerin düşmanlık vasfı kaybolur ve bu asker yaşamaya hak kazanır. Düşmanın yaralı ve hasta askerlerine bu şekilde davranılması mütekabiliyet esasına göre olacaktı. Bu uygulama sadece açık anlaşmalar nedeniyle değil aynı zamanda doğal insani dürtülerin sonucu olarak zamanla kökleşmeye başlamıştı. Hüsnü Ada, "Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011, s. 1.
- 126 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 75; Zuhâl Özaydın, "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâl-nâmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1987, s. 33.
- 127 Mesut Çapa, "Kızılay", *İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. 544.
- 128 Ahmet Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay, Türk Kızılayı (Türkiye Kızılay Derneği)*, Ankara 2015. s. 9 ; Seçil Karal Akgün - Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yay., Ankara 2002, s. 13-14; Sefa Saygılı, *Türk Kızılay'ının Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 2010, s. 9-10; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 24.
- 129 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s.59, 319.
- 130 C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin...* 2016, s. 16; S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 24; Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 5.
- 131 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 19.
- 132 H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 181.
- 133 Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik, 2015, s.41-42.
- 134 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 35.
- 135 H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 181.
- 136 C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2016, s. 19-20.
- 137 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 30-209.
- 138 C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2016, s. 19-20; C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin...* 2016, s. 17.

- 139 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 30-209
- 140 C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2016, s. 19-20.
- 141 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 24.
- 142 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer 'den Kızılay'a...* 2002, s. 36.
- 143 Hariciye Nazırı olan Rıfat Paşa'nın eşi bir Şefkat Pazarı açmak suretiyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için sermaye hazırlamıştı. Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 79.
- 144 Besim Ömer, Kızılay'ın uluslararası alanda aktif olarak bilinmesi ve tanınmasını sağlamak için çok çaba sarf etmiştir. Nitekim Hilâl-i Ahmer'in yeniden kurulmasının Babiali tarafından uygun görülmesinden sonra, teşkil edilen 6 kişilik heyet Besim Ömer'in evinde toplanarak, nezaretlerin günderdikleri delegelerin de katılımıyla ilk nizamnameyi hazırlamıştır. Mesut Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti... 2010, s. 13-14; S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer 'den Kızılay'a...* 2002, s. 37.
- 145 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 90; A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s. 9.
- 146 *Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920 - 23 Eylül 1921*, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2009, s. 13; A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s. 10.
- 147 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 24.
- 148 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 66. 92-93
- 149 H. Ada, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti... 2011, s. 222.
- 150 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 24.
- 151 M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 17.
- 152 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 90.
- 153 İBB Atatürk Kitaplığı, Mütferrik Evrak, No: 54054; A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 40-41.
- 154 Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 12; F. Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, 1948, s. 259; İBB Atatürk Kitaplığı, Mütferrik Evrak, No: 54054; A. Akkan, *Dr. Besim Ömer...* 1992, s. 17.
- 155 A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s.10; M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 18.
- 156 Derneğin fahri başkanlığını kabul eden Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım Cumhuriyet Dönemi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyetine sık sık ziyaret gerçekleştirerek çalışmalarını takdir eden konuşmalar yaptı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Türk İslam âlemini Hilâl-i Ahmer'e yardıma davet ederek faaliyetlerinin desteklenmesini istedi. Muzaffer Tepekaya - Leyla Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, ss. 147-201. Konya, 2003, s. s.201.
- 157 M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 53,55.
- 158 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 34; Yusuf İzzeddin Efendi Hazretleri tarafından HA'ce kullanılmak üzere ödünç verilmiş bu ev Tophane'de Kılıç Ali Camii karşısında bir dükkân ile üzerindeki odadan ibaret idi. Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 167.
- 159 A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s. 10.

- 160 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 34; Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 80.
- 161 Z. Özaydın, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer...* 1987, s. 22-23.
- 162 M. Akbaş, vd. *Besim Ömer Paşa'nın Gözünden...* 2013, s. 49.
- 163 Bu amblem, İsviçre Devleti'nin bayrağının aynı olup, kırmızı ve beyaz renklerin yer değiştirmiş hâlidir. Kızılhaç ismi ise Hollanda orijinli idi. 1867'de kurmuş oldukları kendi derneklerine Hollandalılar, Kızılhaç ismini vermişlerdi. Bu isim o kadar popüler oldu ki resmî ismi "Uluslararası Yaralı Askerlere Muavenet Komitesi" olmasına rağmen, 20 Aralık 1875 tarihinde Komite de ismini "Uluslararası Kızılhaç Komitesi" olarak değiştirdi. H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 1; Z. Özaydın, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer...* 1987, s. 30; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 9.
- 164 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 24-25.
- 165 H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 11.
- 166 S. K. Akgün - M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 31-32.
- 167 Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 13; Bu konuda yazılarıyla mücadele eden ve sonunda Türklerin Kızılhaç karşılığı olarak beyaz üzerine kırmızı yarım ayılı bayrak kullanmalarını benimseten Kırımlı Aziz Bey olmuştu. C. Sezer - Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin...* 2016, s. 12.
- 168 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 82-83
- 169 H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 224.
- 170 H. Ada, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti...* 2011, s. 225.
- 171 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 31.
- 172 S. K. Akgün - M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 31-32; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 13.
- 173 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 31.
- 174 6 Temmuz 1906 tarihli Cenevre Sözleşmesi.
- 175 BOA, BEO., 3071/230274, 23 Mayıs 1323 [5 Haziran 1907].
- 176 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 79.
- 177 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s.32-33; Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 70.
- 178 Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 69-71.
- 179 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 83.
- 180 S. K. Akgün - M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s.149.
- 181 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 81.
- 182 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 215-219.
- 183 Temel İbrahim Dokumacı, vd., *Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1919-1922*, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 228-229; A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 35; Osmanlı Kızılay Cemiyeti Kadınlar Kısmı Kurucu Üyelerinin ilk Kurucu 100 Üyesi için bk. A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 47-49.
- 184 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s. 25.
- 185 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 81-82.

- 186 A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s. 14.
- 187 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 110-111
- 188 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 111
- 189 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 135-136; A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015, s. 19; C. Sezer – Ö. Metin, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin...* 2016, s. 97.
- 190 A. Tetik, A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015. s. 37.
- 191 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 226-227.
- 192 M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 47-48.
- 193 M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 51.
- 194 Temel İbrahim Dokumacı, vd., *Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1919-1922*, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 228-229.
- 195 M. Uluğtekin – M. G. Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Hilâl-i...* 2013, s. 39 - 40.
- 196 BOA, KMS., 43/55, 10 Şubat 1332 [23 Şubat 1917], Lef. 2.
- 197 M. Tepekaya – L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s.185.
- 198 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s.174-175.
- 199 Kızılay Arşivi, K:9, B:32.
- 200 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 94.
- 201 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 95.
- 202 A. De Rochebrune, *Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hatıratı*, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2007, 121.

- 203 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 99-97.
- 204 A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 205.
- 205 Besim Ömer Paşa Washington Konferansı'na katılmış ve buradaki izlenimleri ile ilgili bir rapor hazırlamıştı. Besim Ömer Paşa'nın hazırlamış olduğu raporda Osmanlı Devleti'nde hastabakıcı yetiştirilmesi meselesinin gerekliliği ile üzerinde de durulmuştu. Raporda: Hilâl-i Ahmer'in en çok önem vereceği konulardan biri de "sağlık yardım heyeti" yetiştirilmesidir: Sağlık heyeti ikiye ayrılır. Birincisi gerektiğinde Hilâl-i Ahmer'e yardım eden erkek ve kadın "gönüllü yardım heyetleri"dir. Erkeklerden hastabakıcılarla beraber gerektiği zaman teskerecilik vazifesini ve ilk yardım yapmak üzere memleketimizin her tarafında tecrübeli ve vazifesini titizlikle yapan hamiyetli vatanperverlerden oluşan heyetler yetiştirmek gerekmektedir. Kendilerine "hastabakıcılığı" meslek olarak kabul edeceklerin öğretim ve mahareti gönüllü olarak yalnız savaş ve felaket zamanında böyle bir insani vazifede bulunacakların tahsili tabiatıyla aynı değildir. Bu sebepten dolayı bu yolda tahsilleri yüzeysel olan erkek ve kadınlara "imdatçı" ya da "hastabakıcı yardımcısı" unvanını vermek uygundur. Biz, memleketimizde bugün fazla erkek hastabakıcı yetiştirmeye gayret etmiyoruz. Bunun en uygun yolu gerek erkek gerekse kadın hastabakıcı yetiştirmek için aynı zamanda pratik bir mektep olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına küçük bir hastane kurmaktır. Böyle bir arzunun vücuda gelmesine kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Müslüman gariplerin hastanesinde bir pavyon yaptırarak veya getirterek her türlü öğretim malzemesini tedarik ve bir iki öğretmen tayiniyle vakit geçirmeksizin hemen

öğretime başlamalıdır. Bu mektepten çıkacakların savaş zamanında Hilâl-i Ahmer'in emrine hazır olmak üzere, barış sırasında hastanelere yavaş yavaş tayin edilmesinin birçok öğrenciyi bu konuda teşvik eder ve aynı zamanda isteklendirir.

Kadın hastabakıcılara gelince: Onlar için de ayrı bir hastanede mesela Haseki Hastanesi'nde veya diğer bir yerde dersane açmak şimdilik maksat için yeterlidir. Hilâl-i Ahmer'e bağlı ve ihtiyaç hâlinde memleket dâhilindeki hastanelerde müstahdem olup savaş dolayısıyla sevk edilecek hastabakıcıların yerlerine geçmek ve barış sırasında şimdilik kadın hastanelerinde muktedir hastabakıcılar yanında pratik olarak tahsilde bulunmak üzere kadın hastabakıcı yardımcılarının bazı yerlerde dersaneler açarak yetiştirilmesi mümkündür. Bilhassa Kadırga Hastanesi'nde açılmak üzere bulunan "Hilâl-i Ahmer Dershanesi" bu amaca hizmet edecektir.

Sağlık Heyeti'nden en önemlisi, halk arasında bir taraftan fen/sağlık bilgisinin neşredilmesi ve halka yayılması diğer taraftan da vatanperverlik düşüncesinin telkini ve aynı zamanda öğretim ve idman ile beden terbiyesinin sağlanması dolayısıyla en faydalı erkeklerden "yardım heyeti" kurulmasıdır.

Bu heyetlerin kolaylıkla oluşturulacağına inanmaktayım. Fen heyetinin kararına uygun olarak beş altı haftadan ibaret olmak üzere ayırlacak yerlerde, şimdilik bazı gündüzlü büyük mektepler gibi yerlerde geceleri öğretimde bulunmak ve cuma günleri teskerelerle vesair şekillerle büyük cami avlularında ve meydanlarda dersler verdirmek yeterli gelir. Hilâl-i Ahmer bu organizasyonu bir an önce hayata geçirmelidir. Aynı zamanda bu dersa-

nelere uygulama ve ustalık hatta teorik eğitim için gerekli olan âlet, edevat ve araçları hazırlanmalıdır. Usandırmamak ve tahsili olabildiği kadar pratik bir şekilde yapmak için Hilâl-i Ahmer, bu konuda hiçbir fedakârlıktan çekinmemelidir.

- 206 Besim Ömer, *Dokuzuncu Washington Konferansı...* 2016, s. 37; Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 156.
- 207 Kızılay Arşivi, K:193, B:112.
- 208 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s.9; A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 328; Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer...* 2009, s. 14.
- 209 A. Tetik, A. Tetik, *Merhamet Güneşi Kızılay...* 2015. s. 36-37.
- 210 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar...* 2009, s.136; M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 49.
- 211 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 158-159.
- 212 Kızılay Arşivi, K:193, B:185.
- 213 S. K. Akgün-M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s.150-151.
- 214 M. Tepekaya - L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, 164.
- 215 Murat Uluğtekin M. Gül Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları 1914 - 1928*, Ankara, 2013, s. 48.
- 216 H. F. Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*, 2009, s.136; M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 49.
- 217 M. Tepekaya - L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s. 165.
- 218 S. K. Akgün - M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 150-151.
- 219 M. Tepekaya - L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer*

- Kadınlar...* 2003, s.183; Ayrıca harp esnasında tifüs salgını dolayısıyla Liman Von Sanders Paşa, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinden bazı taleplerde bulunmuş, Besim Ömer Paşa da Cemiyetin ambarlarında bulunan çamaşır ve yorganları cepheye göndermişti. Ancak bu eşyalar sadece bir mıntıkada bulunan askerin ihtiyaçlarına deva olabilişti. Kızılay Arşivi, K:154, B:11.
- 220 Seçil Karal Akgün - Murat Uluğtekin, *Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C.2, Ankara, 2020, s.127-151.
- 221 M. Tepekaya – L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s. 174
- 222 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Yeni Belgelerin Işığında...* 2020, s.127-151.
- 223 *Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, s. 201.
- 224 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 196.
- 225 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s.154.
- 226 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 171; M. Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti...* 2010, s. 47; A. Zeki İzgöer - R. Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde...* 2013, s. 230-231.
- 227 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Yeni Belgelerin Işığında...* 2020, s. 205.
- 228 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s.235.
- 229 Kızılay Arşivi, K:193, B:312.
- 230 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 146-147.
- 231 Kızılay Arşivi, K:101, B:82.
- 232 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 140.
- 233 Tanınmış hayırsever ailelerin aidatlarını düzenli olarak ödedikleri görülmektedir. Nitekim "Nazmiye Sultan 1913 yılında

25 lira, ikinci kadın efendi, askerlere çamaşır dikilmesi için 10 lira, Nazmiye Sultan, askerler için giyecek malzemeleri (pamuklu hırka, eldiven, çorap v.b.) Veliha'd Yusuf İzzeddin Efendinin kızı Şükriye Sultan, çamaşır bedeli olarak 5 lira, Prens Ömer Tosun Paşa'nın validesi, 50 Osmanlı lirası değerinde bir saati Hilâl-i Ahmer'e hediye etmiştir." M. Tepekaya – L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s. 157.

- 234 Kızılay Arşivi, K:193, B:194.
- 235 M. Tepekaya – L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s. 163.
- 236 M. Tepekaya – L. Kaplan, *Hilâl-i Ahmer Kadınlar...* 2003, s.152, 181.
- 237 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Yeni Belgelerin Işığında...* 2020, s. 27-28.
- 238 S. K. Akgün – M. Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a...* 2002, s. 41, 49.
- 239 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 30.
- 240 Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e...* 2009, s. 43.
- 241 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.32, 64-78; Y. I. Ülman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş...* 2004-2005, s.16.
- 242 M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 407-409.
- 243 A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s. 242.
- 244 A. Akkan, *Dr. Besim Ömer...* 1992, s. 16.
- 245 S. Ödemiş, *Besim Ömer Paşa...* 2013, s.81.
- 246 Kenan Tevfik Sezenel, "Prof. General Besim Ömer Akalının Ölümü", Türk Ginekoloji Arşivi, Mayıs-Ağustos 1940, No: 24-25, s. 1174-1176.
- 247 Besim Ömer ülkedeki ilk ebe okulunu kurmuş, bu okulun programını hazırla-

miş, derslerini düzenlemiş ve doğumun diplomalı ebe tarafından yaptırılması için çaba sarf etmiştir. Ayrıca ülkede ebelik alanındaki ilk kitabın yazarıdır. bk. A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s. 242.

248 İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesinde yer alan bu kitap şimdiye kadar yapılan çalışmalarda gözden kaçırılmış olup Besim Ömer'in kitapları listesine alınmamıştır.

249 M. Kavak, *Besim Ömer Paşa...* 2018, s. 416-421; Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet*, c.1, s.21-27; İBB Atatürk Kitaplığı, Müteferrik Evrak, No: 54054.

250 A. Kazancıgil, *Besim Ömer Paşa...* 1980, s. 242.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Kızılay Arşivi, Kutu:193, Belge:194.

Kızılay Arşivi, Kutu:193, Belge:312.

Kızılay Arşivi, Kutu:193, Belge:185.

Kızılay Arşivi, Kutu:193, Belge:112.

Kızılay Arşivi, Kutu:9, Belge:32.

Kızılay Arşivi, Kutu:1296, Belge:220.

Kızılay Arşivi, Kutu:154, Belge:11.

BOA İ..AS.. 19-10

BOA, BEO, 3791/ 284264

BOA, BEO., 3071/230274, 23 Mayıs 1323 [5 Haziran 1907].

BOA, BEO., 41211/309022, 23 Teşrinisâni 1328 [16 Kasım 1912].

BOA, KMS., 43/55, 10 Şubat 1332 [23 Şubat 1917], Lef. 2.

BOA. BEO. 1975-148101.

BOA. BEO. 21-1570-2

BOA. BEO. 4024-301740

BOA. BEO. İD. 104-8

BOA. DH. MKT. 2883-77

BOA. HR. SFR. 4. 448 – 13

BOA. I. TAL. 243-54.

BOA. İ.. DH. 1166-91153

BOA. Y..PRK.ASK 180-30.

BOA. Y.A.RES. 99-53

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Müzesi Arşivi.

İBB Atatürk Kitaplığı, Mütferrik Evrak, No: 54054

Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi, 31 Kânunuevvel 1931, s. 2.

Akşam Gazetesi, 31 Temmuz 1932, s. 4.

Akşam Gazetesi, 8 Ağustos 1934, s. 7.

Akşam Gazetesi, 21 Mart 1940

Akşam Gazetesi, 16 Kânunusani 1940 [16 Ocak 1940]

- Akşam Gazetesi*, 27 Şubat 1945, s. 5.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Kânunuevvel 1931, s. 2.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Teşrinievvel, 1932, s. 2.
- Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928, s. 4.
- Resimli Perşembe Gazetesi*, 7 Haziran 1928.
- Servetifünun*, No:1846-161, 31.12.1931.
- Son Posta Gazetesi*, 11 Kânunuevvel 1932, s.6.
- Son Posta Gazetesi*, 16 Mayıs 1939, s.7-10.
- Son Posta Gazetesi*, 16 İkincikânun 1940 [16 Ocak 1940]
- Türk Hayatı*, 15 Mayıs 1341, Numara:8, s.3
- Yeni Sabah Gazetesi*, 20 Mart 1940.
- Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1980.
- Sakarya Gazetesi*, 25 Mart 2019, s.1.

Kitap ve Makaleler

- Ada, Hüsnü, “Osmanlı Devleti’nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011.
- Akbaş, Meltem vd., “Besim Ömer Paşa’nın Gözünden 1912 Yılında Washington’da Yapılan Uluslararası Kızılhaç Kongresi” *Lokman Hekim Journal*, 3(3) ss.48-55, 2013.
- Akın, Sunay, *Geyikli Park*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Akkan, Ahmet, “Dr. Besim Ömer Paşa (Akalın)”, *Mimar Sinan Dergisi*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1992.
- Altay, Saadet, “Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35, ss. 167-217. (2017-Güz/Autumn).
- Anaç, Despina, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, Rumi Matbaa, İstanbul, 2019
- Ataç, Adnan, *Dr. Besim Ömer Paşa’nın Hatıra Albümü*, Roche, İstanbul, 2011.
- Atıcı, Elif - Erer, Sezer, “Türk Kadınlarının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Dârülfünunu Tıp Fakültesi’nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler” *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 35 (2) ss. 107-111, 2009.
- Balcıgil, Osman, *Ela Gözlü Pars Celile*, 75. Baskı, Destek Yayınları, İstanbul, 2017.
- Balsoy Erkaya, Gülhan, *Kabraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Besim Ömer, *Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı*, Haz. Levent Düzcü-Cemal Sezer, Ankara, 2016.

Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dâir Konferans*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.

Besim Ömer, *Hastabakıcılığa Dair*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1337.

Besim Ömer, *Nevsâl-i Âfiyet*, Haz: Ahmet Zeki İzgöer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 2020.

Beyatlı, Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1973.

Çankaya, Ali, *Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler: Mülkiye Şeref Kitabı*, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, C.3.

Çapa, Mesut, "Kızılay", *İslâm Ansiklopedisi (DLA)*, C. 25, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2002.

Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, 2. Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Demiryürek, Halim, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik, 2015.

Dirican, Rahmi, "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinin Kısa Tarihçesi", *Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni*, 2:7, 184-193, 1970.

Dokumacı, Temel İbrahim, vd., *Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1919-1922*, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2019.

Dölen, Emre, *Türkiye Üniversite Tarihi: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Dârülfünunu 1922-1933*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, C.2.

Erden, Fethi, *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1948.

Es, Hikmet Feridun, "Sarayı Doğurtan Bekar Doktor Besim Ömer Paşa", *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, Aralık 1978.

Es, Hikmet Feridun, *Tanımadığımız Meşhurlar*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009.

Gövsa, İbrahim Alâettin, "Besim Ömer Akalın", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1946.

Hot, İnci - Özaydın, Zuhâl, "Besim Ömer Paşa'nın Ülkemiz Nüfus Siyaseti Hakkındaki Görüşleri" *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, Sayı:21, ss.159-166. İstanbul 2015.

Hot, İnci - Özaydın, Zuhâl, "Dr. Besim Ömer Paşa'nın Ülkemizin Nüfus Meselesi Hakkındaki Görüşleri", *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, İstanbul: 18-20 Eylül 1996, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003.

İzgöer, Ahmet Zeki - Tuğ, *Ramazan, Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2013.

Karal Akgün, Seçil - Uluğtekin, Murat, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara 2002.

Karal Akgün, Seçil - Uluğtekin, Murat, *Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C.2, Ankara, 2020,

Kavak, Mehmet, "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususî Evrakı", 3. *Sağlık Tarihi Müzeciliği Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Kazancıgil, Aykut, “Ölümünün 40. Yılında Besim Ömer Paşa (1863 - 1940)”, *Dirim Dergisi*, Sayı: 9 – 10, 1980.

Kolay, Arif vd., *Hayra Akan Su Kızılay Karahisar Maden Suyu*, Türk Kızılayı, İstanbul, 2019.

Ödemiş, Sabahattin, “Besim Ömer Paşa (1862-1940)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Özaydın, Zuhul, “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâhnâmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 1987.

Özden, Akil Muhtar, “Doktor Besim Ömer Akalın”, *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Dergisi*, Cilt: 10, No: 37, 1941.

Öztürk, Hülya – Demirsoy, Nilüfer, “Besim Ömer Akalın’ın Üzüm ile Tedavi Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”, *Lokman Hekim Dergisi*, 9 (1) ss. 37-44, 2019.

Rochebrune, A. De, *Dilber Kethy’nin Bursa ve İstanbul Hatıratı*, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2007.

Saygılı, Sefa, *Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 2010.

Sezenel, Kenan Tevfik, “Prof. General Besim Ömer Akalın’ın Ölümü”, *Türk Ginekoloji Arşivi*, Mayıs-Ağustos 1940, No: 24-25.

Sezer, Cemal – Metin, Ömer, *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, Türk Kızılayı, Ankara, 2016.

TBMM Albümü, 1920 – 2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, C.1.

Tepekaya Muzaffer - Kaplan, Leyla “Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, ss. 147-201. Konya, 2003.

Tetik, Ahmet, *Merhamet Güneşi Kızılay*, Türk Kızılayı (Türkiye Kızılay Derneği), Ankara 2015.

Tokgöz, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım ve Öteki Hatıra Yazıları*, Haz. Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2019.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920 - 23 Eylül 1921, Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2009.

Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, M. Gül, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Ankara, 2013.

Ülman, Yeşim Işıl, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Bir Aydının Portresi (1861-1940) Dr. Besim Ömer Akalın”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 10-11, ss.435-464, 2004-2005.

Ünver, A. Süheyl, *Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi*, Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı No. 6 - Cilt 2, Ahmet İhsan Matbaa Ltd., İstanbul, 1932.

Yürük, Ali Yücel, “Akalın, Besim Ömer (Paşa)”, *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedi*, İstanbul, 2012.

İndeks

- II. Abdülhamid 45, 66, 72, 88, 89, 94, 104
- II. Meşrutiyet 73, 74, 94
- Abdülhak Hamid 28, 35
- Abdullah Bey 86, 87
- Abdurrahman Paşa 11, 12, 13, 26
- Adalar 15
- Adana 81
- Adnan Bey 77, 135, 136
- Afife Hanım 6, 10, 12, 13, 18, 26, 70
- Afyon 15, 147
- Agah Ömer 10, 15, 24, 143
- Ahmet İhsan 149, 151, 152, 153, 154
- Akil Muhtar 17, 29, 73, 74, 75, 79, 85, 95, 103, 131, 135, 137, 138, 142, 143
- Aksaray 90, 130, 131
- Aldolpe Pinard 22
- Ali Ekrem 16, 17
- Almanya 101, 117, 135
- Anadoluhisarı 40, 41
- Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 59
- Arminius Vambery 65
- Arnavutluk 11, 16, 26
- Askeri Tıbbiye 18, 19, 23, 70, 144
- Astım 25, 141
- Avusturya 100, 116, 117, 133, 134, 135, 138, 139
- Ayastefanos 74, 75
- Ayvalık 16
- Azmi Ömer 10, 11, 13, 14, 16, 20, 143, 145
- Bafralı Yanko Bey 20, 42
- Balkan Savaşı 15, 73, 74, 94, 111
- Balya 15
- Berlin 22, 99
- Beşiktaş 87
- Besim Ömer Konağı 26
- Besim Ömer Paşa Konağı 26, 47, 142
- Beyazıt 142, 143
- Beyazıt Cami 14, 142, 143
- Beyoğlu 87, 116, 127
- Bilecik 7, 84, 158
- Boğaziçi 15
- Bratislava 83
- Bursa 14, 95
- Bursa Valisi Azmi Bey 95
- Cağaloğlu 17, 142
- Cenevre 29, 32, 83, 86, 87, 90, 98, 99, 100, 105, 106, 107, 108, 124, 151, 156
- Cenevre Sözleşmesi 86, 87, 98, 99, 100, 106, 124
- Cerrahpaşa 10, 19
- Cezayirli Ali Paşa Cami 12
- Charité Hastanesi 22, 23
- Cherbourg 37, 38, 39
- Çifteler Çiftliği 73, 74
- Çin 107
- Çocuk Esirgeme Kurumu 80, 156
- Cumhuriyet 7, 9, 55, 57, 68, 69, 75, 80, 82, 83, 84, 96, 131, 143, 154, 158
- Cumhuriyet Halk Fırkası 84
- Dağıstanlı Emin Bey 20
- Dâhiliye Nezareti 15
- Darülfünun 17, 31, 78, 83, 84, 95, 118, 124, 130, 134, 153, 158
- Darülfünun Rektörlüğü 78, 158
- Darülmualim 13
- Della Suda Faik Paşa 90
- Doğum Kliniği 66, 67, 70, 143, 144
- Doğum Uzmanı 20, 22, 44, 45, 47, 62, 63
- Düyûn-ı Umûmiyye 28
- Ebe 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 83, 145, 146, 155, 150, 156
- Edremit 15
- Esad Bey 92
- Fahreddin Bey 116
- Fenn-i kabâle 18, 20
- Fenn-i vilade 20, 49, 151
- Feridun Nafiz Uzluk 85
- Fethiye 15
- Fransa 14, 20, 22, 34, 35, 39, 82, 83, 137, 138, 141, 155
- Fuat Kâmil Beksan 85
- Galatasaray Lisesi 13
- Galatasaray Sultânisi 13, 18
- Granchet 22
- Halide Edip 120
- Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi 74, 109, 110, 125, 150
- Hanımlar Merkezi 7, 17, 90, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 124, 126, 129, 131, 133, 136, 137, 138, 150, 157
- Hastabakıcı 9, 67, 73, 83, 84, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 150, 156, 157
- Haydarpaşa Tatbikat Hastanesi 18, 19
- Hemşire 9, 26, 68, 69, 122, 125, 129, 130, 131, 137, 139, 150, 156
- Henri Dunant 86
- Hicaz Sıhhiye Komisyonu 73
- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 16, 17, 58, 60, 74, 77, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 150, 156, 157
- Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi 7, 109, 113, 117, 126, 129, 130, 133, 138, 136, 137, 157
- Himaye-i Etfal 31, 32, 80, 156
- Hürriyet İtilaf Fırkası 79

- Hüseyin Cahit 120, 121
 Hüseyin Hulki Bey 20
 Hüseyin Rahmi 56
 İdadi 15, 18, 19
 İngiltere 38, 39
 İnzibat-ı Sıhhiye-i Hususiye 73
 İstanbul 2, 3, 7, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 25, 26, 27, 28, 40, 45, 58, 62, 63, 64, 68, 76, 77, 83, 90, 91, 94, 104, 113, 115, 116, 118, 119, 125, 133, 136, 137, 139, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154
 İstanbul Belediyesi 14, 16, 17
 İstanbul Kız Lisesi 142
 İstanbul Manifatura Birliği 15
 İstinye 15
 İsviçre 29, 83, 98, 100, 107, 117
 İzmir 78, 81
 İzmit 81
 Jakop Sokağı 31
 Julet Simon 22
 Kadıköy 14
 Kadınlar Mektebi 73
 Kadırga Hastanesi 119, 120, 121, 122, 126, 131
 Kasım İzzeddin Bey 92
 Kastamonu 14
 Kemal Ömer 10, 12, 16, 17, 24, 26, 27, 28, 136
 Kızıl ay 107, 108, 156
 Kızılay 9, 87, 88, 92, 106, 108, 116, 119, 120, 122, 137, 139, 140
 Kızılhaç 32, 82, 86, 87, 89, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 123, 131, 136, 156
 Kızılhaç amblemi 98, 108
 Klinik 22, 66
 Kolera 73, 150
 Konya 13, 27, 81
 Kopenhag 83, 84
 Kosova 10, 12, 16, 18
 Kuzey Atlantik 38
 Lahey 102, 107, 108
 Leyla Vahid 115
 Londra 22, 89, 102, 104, 105, 108, 123
 Macaristan 100, 116, 117, 135, 139
 Macide Ömer 10, 16, 17, 28
 Maçka 28
 Madalya 21, 74, 117, 126, 136
 Maliye Nezareti 15
 Marko Paşa 43, 44, 86
 Mazlum Boysan 84
 Mebus 10, 12, 14, 17, 59, 84, 142, 152
 Mecidi 14, 72, 139
 Meclisi Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye 109, 156
 Mecerûhin ve Mardayı Askeriyyeye İmdad ve Muâvenet Cemiyeti 87
 Mehmed Nâzım Paşa 38, 39
 Mehmed Reşad 96, 116, 135
 Mekteb 13, 15, 16, 22, 23, 43, 44, 64, 65, 66, 68, 69, 73, 75, 79, 86, 125, 145, 148, 149
 Mekteb-i Mülkiye 16
 Mekteb-i Tıbbiye 22, 23, 44, 66, 68, 86, 148, 149
 Merkezefendi 14, 16, 17, 143, 144, 145
 Meşrutiyet 12, 13, 73, 74, 88, 90, 94
 Midhat Paşa 110
 Mirliva 13, 27, 44, 70, 72
 Mizan Gazetesi 20
 Mısır 110
 Mont D'or Kaplıcaları 141
 Muallim 18, 20, 44, 64, 124, 137
 Mülkiye Mektebi 13
 Mustafa Kemal Atatürk 7, 158
 Mustafa Kemal Paşa 96
 Mutasarıf 12, 26, 27
 Narda Kasabası 11, 26
 Nermin 16
 Nesime Hanım 58, 59
 Nevşâl-i Âfiyet 76, 149, 156, 157
 New York 38
 Nezihe Veli 115, 130, 131
 Nimet Mahmud Muhtar 111, 112
 Nişan 13, 14, 27, 70, 72, 107, 117
 Nuriye Hanım 26, 58
 Ömer Şevki 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18
 Ömer Seyfettin 59
 Osmanlı 7, 9, 10, 18, 21, 44, 47, 49, 63, 64, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 78, 80, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 115, 117, 119, 120, 123, 126, 127, 129, 132, 135, 136, 138, 139, 150, 154, 156, 157, 158
 Osmanlı Devleti 7, 9, 63, 68, 74, 80, 86, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 115, 123, 156
 Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 74, 87, 89, 93, 94, 95, 97, 100, 102, 103, 105, 109, 110, 111, 113, 119, 126, 129, 132, 135, 136, 139, 150, 156, 157
 Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti Merkeziyesi 74, 109, 110, 125, 150
 Osmanlı hükûmeti 21, 89, 100, 104, 106, 107
 Paris 7, 16, 20, 21, 22, 30, 34, 37, 38, 39, 62, 67, 74, 83, 86, 91, 138, 155
 Paris Tıp Fakültesi 22
 Pierre-Constant Budin 22, 67
 Prag 83
 Prens Abbas Paşa 92
 Prenses Nimet 111, 112, 122

- Preveze 14
 Priştine 11, 13, 16, 26
 Queenstown 39
 Reşad 65, 96, 116, 128, 135
 Reşad Nuri Bey 65
 Rıfat Kardam 84
 Rıfat Paşa 91, 92, 109, 110, 138
 Ruşçuklu Hakkı Uzel 85
 Rüştiye 13, 18
 Sadiye Halil 115
 Şaika 16
 Salıb-i Ahmer 32, 74, 82, 83, 86, 90, 99, 102, 111, 116, 117, 132, 133, 150, 151, 156
 Samipaşazâde Sezâi 35, 36
 Samsun 80
 Saray-ı Hümayun 66
 Selahaddin Güngör 55
 Serez 15, 16
 Serfice 19
 Servetifünun 17, 27, 30, 31, 32, 34
 Şefkat nişanı 13, 70
 Şevki 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18
 Sinop 11, 12, 13, 26, 27, 28
 Sirkeci 14, 26
 Siyam 107, 108
 Southampton 38, 39
 Süheyl Ünver 28, 29, 85
 Sultan Abdülhamid 27, 87
 Sultan Mahmud Türbesi 97
 Sürgün 11, 13, 53,
 Tahsin Efendi 18
 Talat Bey 92, 95, 137
 Taşkışla 66, 68
 TBMM 57, 84, 141
 Tevfik Fikret 24, 25, 27
 Tevfik Paşa 104
 Tevfik Sağlam 131
 Ticaret Mektebi 16
 Tifo 20
 Titanik 37, 38, 39
 Tıp Fakültesi 10, 18, 19, 22, 59, 77, 79, 158
 Tıp Fakültesi Mecmuası 77
 Trablusgarp 90, 92, 93, 123, 132, 135
 Trakya 81, 115
 Türkiye Cumhuriyeti 9, 143
 Türk tababet tarihi 28
 Ubeydullah Efendi 56
 Uluslararası Kızılhaç Komitesi 98
 Uluslararası Kızılhaç Konferansı 89, 102, 103, 104
 Ulviye Hanım 115, 116
 Üsküp 26
 Üzümlü Tedavi 13, 154
 Vahit Bey 20, 22, 23
 Vefa İdadisi 15
 Veremle Mücadele Cemiyeti 75, 157
 Viladethane 64, 65, 144, 145, 156
 Washington 74, 102, 108, 150
 Yahya Kemal 26
 Yanko Bey 20, 42
 Yaşar Paşa 12, 13
 Yeşilay 21, 74, 89
 Yunan 19, 89, 101
 Yusuf İzzeddin 79, 96, 115,
 Yusuf İzzeddin Efendi 79, 115
 Zeki Tektaş 16, 17
 Zeytinburnu 14
 Ziya Nuri Paşa 17, 130, 131

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin İstanbul'da kurduğu ilk hastane olan Kadırga Viladethanesi'nin Besim Ömer idaresinde yüz yataklık hastaneye dönüştürülmesi

Kaynak: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Ankara, 2013, s. 387

Besim Ömer ve Kadırga Hastanesi Heyet-i Sıhhiyesi:

Ortada Reis-i Sani Doktor Besim Ömer Bey; sağında sıra ile Operatör Papa Efendi, Operatör Muavini Kokidis Efendi, Vasilaki Efendi, Röntgen Mütahassısı Kılaidis; Reis'in sol tarafında sırasıyla Operatör Yahob Efendi, Muavin Kapamacıyan Efendi, Sertabip Subami Efendi, Doktor Bekir Zâfir Bey; diğerleri eczacı ve asistanlar ve hasta bakıcı hanımlar

Kaynak: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Ankara, 2013, s. 388 [Resim 18]